

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Expositio officii missae sacrique canonis

[Reutlingen], 1. Sept. 1483

[Liber primus de quibusdam precedentibus et disponentibus [...] et de ipso sacramento corporis christi in se et in generali]

[urn:nbn:de:bsz:31-319967](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-319967)

Quorū primus erit de quibusdam p̄cedentibus et disponentibus ad domini corporis tractatiōem ⁊ sumptiōes et de ip̄o sacramento corporis xpi in se et in generali. Secundus liber erit de perficientibus hoc sacramentū dignissimū et de periculis circa hoc contingentib⁹. Nec em̄ duo vnicuiq; accedenti ad tantū misterii celebrandū sunt necessaria. Primo vt sciat seipm̄ disponere aptius. Secūdo vt sciat se ipm̄ perficere deuocius et periculis si contingant obuiare cautius. propter primū redditur hoc sacramētū valde gloriosum ⁊ laudabile p̄pter scdm̄ mltū venerandū ineffabile et timorosum. et q̄ cum magna diligentia et sollicitudine est tractandum. Primus liber quinq; cōtinebit tractatus quorū. Primus erit de studio sacre scripture. Secundus de sacramēto eucaristię. Tertius de ministro hoc sacramentū in officio misse vsu quotidiano tractante. Et de quibusdam ad eū p̄tinentib⁹. Quartus quare missa sit instituta. vnde dicitur et quō distinguat. Quintus de vestimentorū decentiā multiplicitate. et instrumentorū concurrentiū multiformitate et necessitate. Tractatus primus sex breuia capitula cōtinebit vt videri debet in processu.

De causis p̄pter quas sacra scriptura feruenter sit studenda caplin̄ primū

Quot et que i se habere debeat lector sacre scripture caplin̄ scdm̄

Quis sit finis p̄pter quē ip̄a sit studenda capitulū terciū

Quotupliciter contingat peccare in studendo istam vel aliā sciāz ca: quartū

De modo studendi sacra scripturam capitulū quintū.

Quot modis sacra scriptura exponat capitulum sextum.

Capitulū primū
Pōnit causas q̄re
sacra scriptura feruenter sit studenda

Tantum ad primū capitulū
q̄ dico q̄ sacra scriptura quantum ad p̄sens occurrit nouē de causis feruenter est studenda. P̄tio propter sui originis et auctoris altitudinem. Ip̄a nāq; est sapiētia vera que de se gloriatur Ecclesiastes. xxiij. Ego sapientia ex ore altissimi prodiui p̄tio genita ante omnē creaturam. Nam diuina pagina non humanis ratiōibus ē adinuenta quēadmodū alie scientie s; diuinit⁹ est inspirata. Eius nāq; auctor non homo nec creatura sed deus est et creator. quare eius excellens est auctoritas. Maior em̄ est eius auctoritas q̄ omnis humani ingenij perspicacitas vt inquit beatus Aug⁹. Secundo propter eius copiositatem. Nulla nāq; scriptura ea copiosior inuenitur. Nam s̄m̄ beatū Aug⁹. in epistola ad volusianum In ea quōdammodo omnis scriptura continetur. Nec inquit est phisica. eo q̄ omnū naturarū cause sunt in deo. Nec ethica inquantū per vitam bonā et honestam ea que diligenda sunt diliguntur. Sunt nāq; deus et proximi diligendi. Nec logica. quia lumen veritatis. Nec Augustinus. Ip̄e quippe deus qui obiectum est sacre theologie verus doctor mentem illuminat. veritate ostendit. Et idcirco Apo. ij. ad thi. ij.

b ij.

appellat eam omnē scripturam dicens
 Omnis scriptura di diuinitus inspira
 ta. Tercio ppter eius necessitatē Unde
 beatus Hiero. sup ysaia dicit Ignorā
 tia scripturaz est ignorātia xpi. Et me
 trista. Si xpm bene scis satis est. si cete
 ra nescis. Hoc est nescire sine xpo plus
 rima scire. Quarto ppter eius utilitatē
 Ipa em valet nobis ad anime re
 fectioem. vnde dicit saluator Marthei
 iij. Non in solo pane viuit homo sed i
 omni verbo dei. Sicut em panis ma
 terialis reficit corpus. sic lectio sacre
 scripture reficit mentē. Ipa etiam eri
 git hominē a strepitu terrenoz. et eter
 ne beatitudinis dulcedinē facit degu
 stare dicente beato Hiero. in prologo
 biblie. Alma scientia scripturarū et vi
 cia carnis non amabis. Etiam ea igno
 rata nemo vere sciens et literatus nun
 cupatur. Unde hiero. Nescit literas
 qui sacras scripturas ignorat. Et fm
 venerabilem hugonē in dydascolicon
 li. v. ca. v. Ad hoc geminus est diuine
 lectionis fructus Nam mentē illuminat
 moribus ornat. docet nāqz quid debe
 at. et quid expediat imitari. Quinto p
 pter eius illustratiōem De qua beatus
 Grego. ij. mox. loquitur in hec verba.
 Sacra scriptura quasi quoddā specu
 lum nostris mentibus opponitur vt no
 stra interna facies vidatur. In ipa nā
 qz nostra feda nostraqz pulera conspi
 cimus. Sexto ipa scriptura sacra dili
 genter est studenda propter varia
 tem eorum que in ipa scripta sunt Ipa
 nanqz figuratur Ezech. ij. vbi dicit. Et ee
 ce manus domini ad me missa est. i qua
 erat involutus liber et expendit illum
 coram me. qui erat scriptus intus ⁊ fo
 ris. ⁊ scripta erant in eo lamenta carmi
 na. et ve qd beatus Grego. exponens

sic dicit. Pensandū est nobis quomo
 do in hoc sacro volumine sunt scripta
 lamenta carmen et ve Lamenta quidā
 quia in eo est penitētia peccatoz. Car
 men vero quia ibi pronunciant pnia
 iustoz. Te aut quia ibi est expressa dā
 natio reproboz. Et ergo peccata per
 penitētiā deleas lege que in hoc vo
 lumine scripta sunt. scz illud. Jobelis ij
 Conuertimini ad me in ieiunio et fletu
 scindite corda vestra et non vestimen
 ta vestra Et rursus. beati qui lugent
 Math. v. Item penitentiā agite appro
 pinquat em regnum celoꝝ Et autem
 de promissione gaudij hylarescas / co
 gnosce q in hoc volumine scripta sunt
 carmina laudis eterne videlicet Bea
 ti qui habitant in domo tua domine in
 secula seculozum laudabunt te. Sed si
 adhuc presenti seculo inheres si adhuc
 terrenis voluptatibus delectaris co
 gnosce in hoc volumine ve scriptum ⁊
 ab animo per timorē expelle quod dili
 gis. Ibi quippe sub vnus damnati spe
 cie multitudo exprimitur reproboꝝ
 cum voce veritatis dicat ligatis ma
 nibus et pedibus projicite eum in tene
 bras exteriores. In hoc itaqz volumi
 ne omnia scripta que erudiunt penitere
 volentem continentur. Peccasti igit
 et iam penitet te illicita perpetraste et
 vis agere penitentiā docearis ibi ⁊ in
 uenies lamenta Si vtro spe celestium
 gaudioꝝ mentē releuari desideras. ti
 bi ad consolatiōem internam inuenies
 carmen. Etiam si mala perpetrasti. et
 hec perpetraste non penitet. sed ceruicē
 et os erigis. ad nullas penitentie
 lamentationes inclinare animum ve
 lis. Studiturus es ve. vt quem nec tre
 mor humiliat. nec spes ad eterna pre
 mia exaltat. Damnationis enim

sue nunc penam prospiciat: et sine execu-
tione in eternum supplicium cadat. quid
ergo fratres agendum est nobis modo/
nisi vigilandum ad huius verba volu-
minis. et mala que nos egisse nouimus
fletibus peniteamus. vt per lameta pe-
nitentie pueniamus ad carmen vite.
Hec gregorius. Septimo propter eius
internam et delectabilem refocillationem
De qua beatus Hieronymus in prologo ad
paulinum sic scribit. Dico te frater caris-
sime inter scripturarum verba ista medi-
tari nihil aliud noscere nihilque aliud que-
rere. Nonne tibi videtur hic in terris
regni celestis habitaculum quasi dice-
re? utique. Unde Ecclesi. xliij. Dulcitu-
dinem candoris eius mirabatur omnis
oculus. Octauo propter considerato-
rum simplicitatem. De qua Augustinus in li-
psef. dicit. Hec scientia venerabilior est
et dignior omnibus. quia intellectu profun-
diori seruato. verbis apertissimis et hu-
mili modo loquendi cunctis se prebet et
manifestat. Nam hec scientia utitur ver-
bis altis et sublimibus propter subti-
les grossis et exemplaribus propter ru-
des unde quilibet tam magnus quam par-
uus in hac scientia nutriatur et pascatur.
Nono propter eius excellentem digni-
tatem Unde de ea dicit Prover. iij. Be-
atus vir qui inuenit sapientiam et cui
affluit prudentia. melior enim est adqui-
sicio eius negociatione auri et argenti
puri et purissimi. preciosior est enim cum-
ctis opibus. et omnia que desiderantur
huic comparari non possunt. Longitu-
do dierum in dextera eius et in sinistra il-
lius diuitie et gloria. Et eius vie pul-
cre et semite eius omnes pacifice. et qui
tenuerit eam beatus erit: Ex quo patet
eius excellens dignitas ex eo quia est
habitus sapiencialis qui propter se eligitur

gibilis est. et est honorabilissimus habi-
tus et omnium nobilissimus quo nulla sci-
entia dignior est. vt patet. i. methaphis-
sice.

Capitulum secundum. Ostendit
quot et que in se habere de-
beat lector sacre scripture

Lector sacre pagine septem in
se debet habere. Primo debet
esse solido fundamento fun-
datus. Et illud fundamentum consistit
in duobus. Primo vt breuem et luci-
dam noticiam de his que credere oportet
habeat. nec diuersorum voluminum de-
ditus studio. errore incidat in ignoran-
tiam. Secundum vt aliquantulum artibus
liberalibus sit imbutus. De quibus ve-
nerabilis Hugo in didascalicon loquitur
in hec verba. Quapropter videtur mihi
hi primam operam danda artibus / ubi
fundamenta sunt omnium firma simplex
que veritas aperitur que totius philo-
sophie instrumenta sunt et in eis omnis
doctrinae est fundamentum. que prece-
teris omnibus sunt habende. sine quibus
nihil solet aut potest physica disciplina ex-
plicare et diffundere. Secundo lector de-
bet esse in veritate educatus. quod bene
innuit commendator super. ij. metha. sic di-
cens. Consuetudo audiendi fabulas et
falsa impedimentum est in cognitione ve-
ritatis. Idcirco ex quo perfidi iudei a
cunabulis nutriuntur in errore et falsi-
tate ad blasphemiam sacramentorum dei
et christiane religionis impossibile aut ad-
minus difficile est eos agnoscere lumina
veritatis. Tercio debet esse humilis quia
sicut hugo. in didasco. Principium omnis di-
scipline humilitas et propter hoc scientia assimi-
latur aqua que a locis motosis ad partes tendit

b ij

decliuiores Unde beatus gregorius. in
 prolo. mox. dicit. Nullus supbus eam
 attingere pot quia ipa sacra scriptura
 est fluuius altus et planus in quo agnus
 ambulat et elephas natat. Mirabilis
 est iste fluuius qui est ita planus qz ibi
 agnus id est simplex et illiteratus po
 test sicis pedibus transire et elephas
 id est magnus et supbus natat. immo
 multotiens submergitur prout de sen
 su suo proprio nimiu confidit Et id fm
 consiliu apostoli no est plus sapiendu
 qz oportet. Quarto debet esse expidi
 tus a curis carnis. et seculi. Un Mat.
 ij. dicitur qz sollicitudo seculi istius. et
 fallacie diuiciarum suffocant verbum di
 sic qz sine fructu efficitur. Quinto debz
 esse deuotus no solum lectione. sed etia
 oratione intellectum scripture sacre inqu
 rat. Unde Sap. vij. or. Optaui et da
 tus est mihi sensus. inuocaui et venit in
 me spūs sapientie. Cui alludit dictum
 Hugonis li. j. de anima sic dicentis. ad
 sacre scripture cognitionem opus e por
 tius intima compunctioe qz profunda
 inuestigatioe. suspirijs qz argumentis.
 crebris gemitibus qz copiosis argumē
 tationibus lacrimis qz sensibus oratione
 qz lectione gracia qz lacrimaz scientia li
 terarum celestium potius contemplatio
 ne qz terrestrium occupatioe Hec ille.
 Hanc condictionez excellenter in se ha
 buit sanctus doctor scz thomas de aqui
 no. qui quocienscuqz aliquis difficilis
 textus canonis bible sibi occurtebat.
 que ex ingenio humano intelligere no
 potuit tocies ad orationem deuotam
 se conuertit. et plenaria informatione
 seu intellectum impetrauit prout i ipi
 legēda apparet copiose. Sexto debet
 esse studiosus. Primo in audiendo et
 legendo. Unde Apoc. j. beatus qui au

dit et legit verba pphete huius. Secū
 do meditando de quo ppheta ait Bea
 tus vir qui in lege et meditabitur die
 ac nocte psalmo. j. Tercio memorie cō
 mendando Ecc. iij. Qui tenuerit eaz
 vitam hereditabit. et eos qui eam diu
 gunt diligit deus Quarto opere adim
 plendo. Jac. j. Fratres estote factores
 verbi dei et non auditores tm fallētes
 vos metipos. Si quis vestrum auditor
 est et non factor. assimilabitur viro cō
 sideranti vultum natiuitatis sue i spe
 culo. Considerat enim se abijt et obli
 tus est qualis fuit. qz teste Apoc. ad ro
 ij. Non auditores legis sed factores iu
 stificabuntur. Cui alludit dictum beati
 Hiero. sup psalmo. j. sic dicentis. Me
 ditatio legis diuine non solum in legē
 dis scripturis sed etiam in his que scri
 pta sunt faciendis cōsistit Et alibi Il le
 plus ediscit qui plus facit. Ceterum si
 qd tu edicisti ego facio magis mea opa
 scripturas tenent qz totus sermo qui
 vane sonat. Hec ille. Septimo debet
 esse vigorosus / ne ppter amaritudinē
 laboris in addiscendo et difficultatem
 intelligendo et in ope adimplendo. eā
 postponat et contemnat quia ipa sacra
 scriptura per sensuum obscuritatem et
 intelligentie difficultatem assimilatur
 libro inuoluto Ezech. ij. Tanta enim vt
 inquit beatus Aug. in epla ad volusio
 num est xpianoz profunditas literarum
 vt si in eis proficerem quotidie / si eas
 solas a iuuentute mea vsqz ad decrepi
 tam senectutem summo studio meliori
 ingenio conarer addiscere hoc tūmi
 hi contingit qd eadem scriptura i quo
 dam loco ait. cum cōsumauerit homo
 tūc incipiat. Hec autem sacra scriptu
 ra licet in intelligendo in addiscendo
 et in implendo appareat difficilis. tm

adacta p̄dicta seu diuulgata super mel
est dulcis. Teste p̄pheta cum dicit. **Q**
dulcia faucibus meis eloquia tua r̄p̄a
em̄ sacra scriptura teste beato Grego.
ij. mox. Aliquādo nobis est cibus: aliq̄n̄
potus. cibus est nobis in locis obscuro
sis. Potus vero in locis aperciōibus
q̄z quasi exponendo frangit̄. et mandu
cādo glutitur. Potus vero est in lo
cis aperciōibus. q̄z ita absorbetur vt
reperitur. Causam aut̄ huius quare tan
ta difficultas est in scripturis diuinis /
reddat beatus Aug^o. in de vera religio
ne p̄ hec verba. Si i sacra scriptura tm̄
essent quē faciliter intelligerentur. nec
studiose queretur nec suauiter veritas
inueniretur.

Capitulu t̄rcium Insinuat
finem p̄pter quē sacra scriptu
ra sit studenda

Ria sunt genera hominū / sa
t cram scripturam legentium.
vt dicit Hugo i didascalico.
quoz p̄m̄ scientiam diuine scripture
appetunt / vel vt diuicias congregent.
vel vt honores et famā adquirant quo
rum intentio quantū p̄uersa tm̄ mise
randa est. Sunt et rursus alij quos au
dire verba dei et opera eius delectat
discere. non q̄ saluifera sed quia mira
bilis sunt scrutari archana dei. et inau
dita cognoscere volunt. multa scire sed
nil facere. ammirant̄ potentia. sed non
ammirant̄ misericordia. Hos igit̄ q̄d
agere dicam certe nil aliud q̄ preconia
diuina in fabulas cōmutare quibus in
tendere solemus vt auditum pascam^o
non animū. quoz voluntas itaq̄ nō to
taliter maligna sed improuida. Illij v̄o
idcirco sacram scripturā legunt vt fm̄

ap̄li p̄cepta parati sint et p̄oni om̄i po
scenti reddere rōnem de ea fide in qua
positi sunt vt videlicet inimicos veris
tatis fortiter destruāt minus eruditos
doceāt ip̄i p̄fectius v̄ā veritatis agno
scant et alcius dei secreta intelligen
tes aptius ament. Quozū nimirum de
u otio laudanda est et imitatioe digna
primi sunt miserādi secūdi iuuandi ter
cij merito sunt laudandi. Idem exp̄is
mit beat^o bern. ser. xxxij. sup cantica
sic dicens. Sunt nāq̄ qui scire volunt
eo sine tm̄ vt sciant. et turpis est curio
sitas. Et sunt qui scire volunt vt sciant
ip̄i. et turpis vanitas est. Et sunt iterū
qui scire volūt vt scientiā suā vendāt.
et turpis questus est. Sunt quoq̄ qui
scire volunt vt edificentur. et pruden
tia est. Et sunt qui scire volunt. vt edifi
cent et caritas ē. Horum vltimi solum
duo non inueniunt̄ in abusione sciētie
Quippe q̄z adhuc volūt intelligere vt
beneficiant. deniq̄ intellectus bon^o
omnibus facientib^o eū. Reliqui om̄es
audiunt scienti bonū et nō facienti pec
catum est illi. Ille si p̄ similitudinē dicat
sumentis cibum et nō digerenti p̄nicio
sum ē ei. Libus quidē indigest^o malos
generat humores et corrumpit corp^o.
sed non nutrit sic scia. si igne caritatis
nō fuerit decocta et p̄ quosdam actus
bonos trāsfusa et digesta reputabitur
aie i peccatū. Cui alludit beat^o grego.
tractans illud psalmi. Descendūt in in
fernū viuentes. Qui quippe sunt qui
circa illa que agunt̄ sciunt et sciunt.
Mortui aut̄ sentire nihil p̄nt. Mortui
in infernū descendunt. si mala nescien
do perpetrant. Cum vero mala sciunt
et tm̄ faciunt iniquitatem in infernum
viuentes miseriq̄ sciētes. descen
dunt.

b iij

Capitulū quartum. Decla-
rat quodupliciter contingit
peccare in studendo scientiam

Discere quantum in se est nū-
a quā est malum. sic nec scire
Quia cuius generatio nō est
mala ipm quoq; non est malū. vt dicit
vna maxima. sed contingit p accidens
esse peccatū in addiscendo vel in sciens-
do. Hoc aut dupliciter pot accidere.
Vno mō ex parte cognoscentis. Alio
modo ex pte cognoscibilis Ex parte co-
gnoscentis est duplex accidens. vnum
qñ ppter occupationem in studio alic-
scientie impedit quis in executione ope-
ris ad qd tenet vt si magr ob studiū di-
mitteret horas canonicas vel diuinū
officiū ad qd tenet Aliud qñ ppter dele-
ctationem in aliqua scientia studens ve-
niret in contemptū alicuius. qd tamē
venerari deberet. vel desisteret a ma-
gis bono et magis necessario. sicut ac-
cidit sancto hieronimo qui tm̄ delecta-
batur i ornatu verborū tullij. q̄ displi-
cuit incule sermo pphetaz que ad mo-
dum etiam accidit illis qui tm̄ rationi-
bus humanis innitentes a fide disce-
dunt et sic eam impugnant. Ex parte
vero cognoscibilis tripliciter ptingit
peccare. Primo qñ cognoscibile de fa-
cili ad malum inclinatur et in se est parue
utilitatis. vt sunt sciētie magicę. ex qz
cognitiōe homo faciliter labitur in ea-
rum exercitia Secūdo quando cogno-
scibile est vltra potentia cognoscentis
Vnde Ecclē. iij. d. Altiora te ne quesi-
eris Et ptholomeus in almagesti. Qui
extendit scientia vltra industriam suā.
est sicut pastor debilis cum multis ouis-
bus. Tercio qñ in se cognoscibile ē nul-
lus utilitatis vt facta cōingentia ho-

mini rimari id est scrutari. vnde et curi-
osi dicunt. qui sunt scrutatores sciētia-
rum. De quibus beatus Greg. scribit
in euangelio. Homo quidā fecit cenā.
Et in Omelia sic dicit. Breue est curio-
sitas viciū qz dum cuiuslibet men-
tem ad inuestigandū vitam proximi ex-
terius ducit. seip̄ in se sua intima ab-
scondit vt aliena facies se nesciat. ⁊ cu-
riosi animus quantum peritus fuerit alie-
ni incerti tanto fiet ignarus sui.

Capitulū quintum. Tradit
modū studendi theologia

Latus bernhardus sermone
b xxxij. super cantica. vbi assu-
mit illud apli. Nolite sapere
plus q̄ oportet sed sapite ad sobrieta-
tem. sic dicit. Quid est sapere ad sobrie-
tatem vigilantissime seruare quid scire
magis prius ve oportet. tempus enim
breue est. Est aut quantum in se omnis sci-
entia bona que tm̄ veritati subnixā est
id est stabilita. sed tu qui cum timore et
tremore viuas tuā pius operare salutē
pro temporis breuitate festines cam
scire amplius: quā senseris viciniorē
saluti. Rōne medici corporis diffinūt
eligere in sumendis cibus quid prius ⁊
quid posterius Nam et si bonos pstat
esse cibos quos deus creauit tu tamen
in sumendo ordinem et modū non ob-
seruans reddis eos plane non bonos.
Idcirco ergo q̄ dico de cibus. hoc etiā
sentiri oportet de sciētys. Vides ergo
quonia non probat multa scientē si sciē-
di modū nescierit Vides inq; quē fru-
ctum et quā utilitatem in modo sciēdi
constituit. Quid ergo dicis modū sciē-
di nisi vt scias quo ordine. quo studio.
quo fine. queq; noscer. oporteat Quo-

ordine ut id prius, quod maturius est ad salutem. Quo studio, ut id ardentius quod vehementius est ad amorem. Quo fine ut non ad inanem gloriam aut curiositatem aut aliquid simile / sed tamen ad edificatorem tuam, aut proximi. Nec Bernardus? In quibus vobis tria inveniunt que sunt necessaria volenti studere sacram scripturam et fructum ac utilitatem ex eius studio consequi. Primo ut congruo ordine se ad studendum applicet. Secundum ut moderamen in diligendo obseruet. Tertium ut finem laudabilem et rationabilem obseruet et intendat, de quo sufficienter dictum est in capitulo precedenti.

Primo igitur oportet divinum lectorem considerare ordinem legendi, scilicet que huius ordine legendi alia antecedant. Optimum enim incedit qui incedit recto ordine, scilicet qui incedit ordine quo cuncta sunt, ut dicit Hugo in didascalico. Hic autem ordo servandus potest sumi dupliciter. Uno modo absolute. Alio modo ad ordinem intentionis legentis. Ordo absolute sumptus in sacra scriptura debet esse talis ut prius hystorias discat, et rerum gestarum veritatem a principio repetens usque ad finem, scilicet quid gestum sit quoniam, ubi, et a quibus gestum sit. Non enim quis perfectus fieri potest in allegoria nisi prius fundatus fuerit in hystoria. Hanc scilicet hystoriam in sacra scriptura tanquam fundamentum et principium doctrine ponat. Deinde per significationem typicam in arcem fidei se erigat, allegorie misteria investigando, ut sciat non solum literam, veretiam spiritum vivificantem tractet et habeat per quem spiritualis intelligentie veritati consolidatus, sensum suum divinis auctoritatibus non preferat nec seipsum sequatur, ut in ea litera totum veritatis iudicium pendere credat.

Tali vero moderamine utatur, ut cum inquirendo subtilis fuerit in presumendo non temerarius inveniatur. hanc scilicet allegoriam tanquam fabricam que super hystoriam fundatur esse existimet. In tropologia vero magis rerum quam vocum significationes aduertat, ex qua naturalis iusticia, et nostrorum morum disciplina nascitur. In qua contemplando quid fecerit deus quid nobis faciendum sit agnoscimus. Per quam quasi superducto pulcherrimo colore domum anime ab intra, conversationes vero ab extra bonis moribus depingat, si lector habebit in hystoria quo facta dei memoratur in allegoria quo sacramenta eius credat in tropologia vero quo perfectiones eius imitetur. Ordo vero sumptus in ordine ad intentionem legentis non potest determinate et in speciali exprimi eo quod diversorum diversae sunt intentiones potest tamen sub generali doctrina ordo studendi studentibus sic explicari. sicut quod dicit hugo in didascalico per hec verba. Qui virtutum notitiam et formam vivendi querit in sacro eloquio hos libros debet magis legere qui huius mundi contemptum magis persuadent, et animum ad sui conditoris amorem accendunt, recteque vivendi tramitem docent, ut sunt libri in quibus sanctorum patrum vita, et martirium triumphum describuntur, et illorum doctorum libri ex quorum dictis ad disciplinam veram sicut statum nostrum ad nos pertinentem discimus, ut sunt moralitates gregory, bernhardi, ceterorum doctorum. Qui vero voluerit spiritus simplicioribus scripturis profunda atque obscura rari atque enigmatibus prophetarum et mysticis sacramentorum intellectibus insistere doctores querat stili difficilius ut augustinum in multis libris et

ambrosium et originalia doctorum que
 stionesque difficiles ab eis solutas plegat
 studiose Secundo principaliter ut di-
 ctum est volens studere sacra scriptu-
 ram moderamen in applicando et stu-
 dendu debet obseruare. Moderamen
 igitur studendi et ad discendi in duobus
 consistit: scilicet quod lectio duobus modis a-
 fastidium solet ingerere scilicet si obscurior
 fuerit. et in quantitate prolixior extite-
 rit. In quorum utroque ut magis mode-
 ramine oportet. ne illud quod ad refectio-
 nem quesitum est sumatur ad suffoca-
 tionem. Christiano enim philosophica les-
 etio exhortatio esse debet non occupa-
 tio. et bonam desiderationem facere de-
 bet non necare. Uti ergo debet modo
 studendi in qualitate lectionis. ne inani
 raptus desiderio. scripturas profunde
 intelligentie et obscuras exquirat. in quibus
 animus plus occupatur quam edificatur.
 Similiter uti debet modo studendi
 in lectionis quantitate. quia si non omnia
 legere potest ea tantum que sunt utiliora le-
 gat. ne per prolixitatem lectionis plura
 in consilio noscat. nullum tamen determinas-
 te. Nam secundum Seneca in libro de beneficiis. plus
 prodest si pauca precepta sapientie te-
 neas sic quam ista in prompto tibi sint. quam
 multa didiceris et ista ad manum non ha-
 beas. De tercio principali dictum est.

Capitulum sextum Declarat
 quot modis sacra scriptura
 exponatur.

Uti in precedenti capitulo men-
 tio facta est de hystoria et eti-
 am de allegoria que super hysto-
 riam sacre scripture fundatur. necnon
 et tropologia. ideo nota quod quadruplex
 est modus exponendi sacram scripturam.

scilicet hystoriacus siue literalis. tropolo-
 gicus siue moralis. allegoricus siue mi-
 sticus. et anagogicus. Primo exponit
 hystoriace scilicet quam res quelibet eo modo
 quo gesta est pleno profertur sermone
 et dicitur literalis. quod prout litera sonat acci-
 pitur. sicut filii israel transferunt per ma-
 re rubrum de egipto. hoc exponitur ut
 gestum est vel quod dauid vicit goliath et
 eum interfecit. Et dicitur hystoria ab hyste-
 ron grece quod est videre latine. quia per
 hystoriam res eo modo quo visa est ex-
 primitur. Secundo modo sacra scriptura
 exponitur allegorice siue mystice. ut
 quam litera unum sonat et spiritus aliud pre-
 tendit. ut illud Egredietur virga de
 radice yesse. quod allegorice sic exponit.
 virga id est virgo maria egredietur. id
 nascetur de radice id est de stirpe yesse
 Vel cum dicitur quod dauid vicit goliath. hoc
 enim verum fuit ad literam et secundum hysto-
 riam. sed tamen intellectus ulterius ducit
 ad accipiendum dauid pro christo. et goliath
 pro dyabolo. per quod intelligit pugna
 christi in se vel in membris suis contra dya-
 bolum. et tunc sensus allegoricus dicitur
 mysticus. quod ibi attenditur aliquid occul-
 tum sub sensu literari. Dicitur autem allego-
 ria ab alleos quod est alienum. et logos ser-
 mo quia alieno sensu per allegoriam ver-
 ba exprimentur. Tercio modo exponit
 tropologicce. videlicet quam verba refe-
 runtur ad mores. ut ibi. Omni tempe
 vestimenta tua candida sint. et oleum
 de capite tuo non deficiet. quod sic expo-
 nitur. Omni tempore vestimenta tua.
 id est opera tua sint candida id est munda
 et oleum id est caritas non deficiet de tuo
 capite id est ab intentione tua. Et dicitur
 a tropos id est conuersio vel translatio.
 et logos sermo quasi conuersio sermonis
 ad mores. Quarto modo exponitur

anagogice scz qñ per ista inferiora in-
telliguntur superiora. Et dicitur ab ana-
gogico est sursum. et gogos ductio quasi ser-
mo ducens nos sursum. sicut qñ sit ser-
mo de eccia triumphali. siue d' vita eter-
na et sanctorum beatitudine. **S**ed autem
quattuor modi vt magis pateat i vno
exemplo scz in hac dictione hierusale
comperiuntur. Hierusalem em est no-
men cuiusdam ciuitatis et interpretatur
quasi visio pacis. qñ ergo scriptura loq-
tur de illa ciuitate literaliter vt de ei-
nobilitate vel captiuitate vel destru-
ctioe tunc d' sensus hystorialis. Si vo
hierusalem accipitur pro anima fidei-
in qua debet esse pax. tunc d' sensus tro-
pologicus siue moralis. Si aut accipit
pro xpo vel pro eccia militante tunc est
sensus allegoricus. xpc em pacem pe-
perit et pacem sue ecclesie reliquit. Si
vero per hierusalem intelligitur eccia
triumphans siue vita beata in qua est
visio pacis. qz ibi est pax eternitatis.
tunc d' sensus anagogicus. quia de pa-
ce temporali fit ductio sursum ad pacem
eternitatis. Unde de pmissis moïis ha-
betur. quedam metra. **L**itera gesta do-
cet quid credas allegoria. **M**oralis qd
agas quo tendis anagogia. sequitur.

Tractat^o secund^o
libri primi. De sa-
cram^o eucaristie

Expedito de prio-
scz de studio sacre
scripture. et de ei-
modis exponendi
iam qñtum ad tra-
ctatum secundum
aliqua generalia d'
sacramento eucari-

stie qd in missa conficitur sunt inquiren-
da. Et habebit ille tractatus quattuor-
decim capitula s'm q' quattuordecim
in numero sunt declaranda. vt patebit.

- 1 In quib⁹ sacramentū eucaristie in ve-
teri lege sit figuratum. ca. primū
- 2 A quo et quare sit institutū hoc sacra-
mentū caplin secundū.
- 3 Quando sit institutū et quare in vlti-
ma cena xpi cum discipulis suis sit insti-
tutum caplin terciū
- 4 De eius dignitate capitulū quartum.
- 5 De eius necessitate caplin quintum
- 6 De noim ipius multiplicitate ca. sextū
- 7 De modo accedendi et sumendi illud
sacramentū caplin septimū
- 8 Que sint signa et coniecture p quas
picturari possumus nos esse dignos
ad hoc sacramētū picipiēdū ca. octauū
- 9 De utilitatib⁹ quas cōsequunt^r digne
sumentes capitulū nonū
- 10 De damnis que cōsequunt^r indigne su-
mentes capitulū dicimū
- 11 Quot modis hoc sacramentū sumat^r.
capitulū vndecimū
- 12 An peccata venialia possint impedire
effectum huius sacramenti in sumente
capitulū duodecimū
- 13 An propter nocturnalem pollutionē
communio sit p̄mittēda ca. tredecimū
- 14 An melius sit frequētius hoc sacramē-
tum p̄cipere q̄ tardius et rarius capi-
tulum quartūdecimū

Capitulum primū Ostendit
in quibus sacramentū eucaristie
in veteri lege sit p̄figu-
ratum.

Figuratio
Subterrimū eucaristie sacra-
 mentū in veteri testamento
 multis figuris est p̄figuratū.
 Primo in oblatiōe panis et vini à Mel-
 chisedech ip̄i abrae. Unde Gen. xiiij.
 dr. Est vero melchisedech offerens pa-
 nem et vinū: erat em̄ sacerdos dei al-
 tissimi. Per qd̄ vt ait ambrosius i qua-
 dam omelia datur intelligi. sacramēta
 xp̄ianoz esse anteriora id est prius figu-
 rata q̄ iudeoz. In illa em̄ oblatione re-
 presentata fuit forma exterior hui⁹ sac-
 menti. Aliud em̄ in hoc sacramento cer-
 nitur. et aliud creditur. Scilicet em̄ pa-
nis et vinū. sed creditur vera caro et
sanguis xp̄i sub speciebus panis et vi-
ni veraciter contineri. Nam sicut pa-
 nis est principale quo sustentamur in ci-
 bis ⁊ vinū principale in potibus q̄ntū
 ad nutrimentū corpale. sic caro et san-
 guis xp̄i sunt principalia quantū ad nu-
 trimentū sp̄iale scz aie. Unde Proue.
 xiiij. dr. Venite ⁊ medite panem meum
 Omnia quidē sacrificia veteris testa-
 menti cessauerūt et solum sacrificiū pa-
 nis et vini remansit. et ideo deo est ac-
 ceptū Quod p̄uidens dauid in spiritu
 dixit in p̄sona dei Quādo manducabo
carnes thauroz aut sanguinem hircoz
potabo. q̄si diceret nō acceptabo talia
sacrificia Et subdit. Immola deo sacri-
ficiū laudis: Et itez. Sacrificiū dō
sp̄s contribulatus. Tale igit̄ sacrifici-
um laudis est p̄ns sacramentū. quia in
ip̄o et per ip̄m deus potissime laudat̄.
et passio filij eius ad memoriā reuocat̄.
 Hoc idem malachias p̄pheta longe in

*panis
 simile q̄ figurat
 hominis. Et vi-
 figurat cor*

Caritas

sp̄u cognouit dicens in p̄sona dei ad iu-
 deos Non est mihi voluntas in vobis
dicit dñs exercituum. et non suscipiam
munus de manu vestra. Ab ortu enim
 solis vsq; ad occasum magnū est nomē
 meū in gentibus et in omni loco sancti-
 ficatur et offertur nomini meo oblatō
 munda/ id est oblatio panis et vini. seu
 corporis et sanguinis domini nr̄i iesu
 xp̄i. Malach. i. Secundo hoc sacramē-
tum est p̄figuratum per manna qd̄ da-
batur iudeis in deserto post transitum
maris rubri. De quo Exodi. xvi. Ecce
ego pluam vobis de celo panem. egre-
diatur populus et colligat quo sufficiat
at per singulos dies. Unde in Psalm.
lxxv. dr. Panem angeloz māducabit
homo id est panem paratū in aere mis-
terio angeloz vel panem figurantem
panem angeloz. Sicut em̄ manna da-
tum fuit hebreis. iā submersis egyptijs.
sic eucaristia datur xp̄ianis post ablu-
tionē baptisimi dletis iam peccatis vt
p̄ baptisimū mundati a malo. p̄ eucaris-
tiā nutriantur in bono Et sicut man-
na populū istum. per fastiditatē in via
solitudinis. ad terram p̄missiōis pdu-
xit. vt patet Josue. v. sic eucaristia per
istum incolatum vite presentis fideles
huius seculi terram transeuntēs. ad pa-
triam dei perducit. vnde recte viaticū
appellatur. qz reficiens nos in via / du-
cit ad patriā: Item sicut manna venit
de sursum scz de celosic ⁊ eucaristia Jo-
hannis. vi. Ego sum panis viuus. qui
de celo descendi. Item sicut filij israel
videntes manna mirabant̄ dicentes
adinuicem. manhu. manhu. qd̄ signifi-
cat quid est hoc. Exo. xv. sic de isto sac-
ramento iudei mirabant̄ dicētes. quomō
pōt nobis dare hic carnē suā ad mādu-
candū. Job. vi: Un̄ p̄pheta ait. Demo-

*et adhuc q̄ntū
 plurimū heres
 nit.*

riam fecit mirabiliū suoz rē. psal. cxiij.
Item qui collegerat plus de manna n̄
 habebat amplius nec qui minus prepa-
 rauerat detulit minus. sed singuli iux-
 ta id qđ edere poterant congregauer-
 rant Exo. xvi. sic et in eucaristia. Nam
 quantacūq; quisq; paruum partē ac-
 cipiat. totā percipit eucaristiā. **I**uxta id
 qđ cantat ecclesia. **N**ec faciles sed memē
 to timesse sub fragmento / quantū toto
 tegitur. **L**ui cōcordat dictū b. gregorij
 in Omelia paschali. et hēc de p̄. dis.
 ij. ca. **Q**uid si sanguis. vbi dicit. **N**on tē-
 dum est qđ siue plus siue minus omnes
 eqliter corpus xp̄i integerime sumūt.
 et generaliter omnes et sp̄aliter vnus
 quisq;. **I**tem habebat in se omne suauitatis
 delectamentū sic et eucaristia p̄fert
 vitā eternā. et eius dulcedinē facit de-
 gustare in qua vita sunt omnes delecta-
 tiones aggregate. **U**n̄ Joh. vi. dicit. **S**i
 quis manducauerit ex hoc pane viuēt
 in eternū. **S**ed hec est differentia quia
 om̄s q̄ hunc panē manducauerūt mor-
 tui sunt. iste vero panis. viuus qui de
 celo descendit. vitam mundo tribuit.
Manna illud de celo hoc supra celum
 illud scaturiebat in diē alterum serua-
 tum. hoc ab omni corruptiōe est alienū
 qđ quicūq; digne gustauerit et sic vsq;
 in finem p̄manerit. corruptiōem id est
 damnatiōez eternā non videbit. **U**t in
 quit m̄ḡ. in iij. sen. dis. viij. **T**ercio mō-
 figuratū est hoc sacramētū in esu agni
 paschalis p̄ quē istud sacramētū rep̄-
 sentatur. **U**n̄ Exo. xij. dicit. **D**ecima die
 mensis tollat vnusquisq; agnū per fa-
 milias suas. **E**rit autē agnus sine macu-
 la. masculus agniculus. **S**icut em̄ esus
 agni paschalis institutus fuit in signum
 liberatiōis de seruitute egipciaca. ita
 esus veri agni paschalis institutus fuit i

signum liberatiōis a potestate et capti-
 uitate dyabolica. qđ iste est agnus dei qđ
 tollit peccata mundi. **J**oh. i. **I**tem elius
 agni paschalis institutus fuit qđ filij isra-
 el erant transaturi de egipto in terram
 p̄missiōis. ita dñs iesus instituit hoc sa-
 cramentū trāsiturus de hoc mūdo ad
 patrē. **J**oh. xiiij. **Q**uarto hoc sacramē-
 tum p̄figuratum est in diuersis sacrifi-
 cijs. **D**e quib; habet in Leui. quibus fi-
 gurabat passiois xp̄i oblatio. vbi fuit
 hostia quo ad recōciliatiōem. victima
 quo ad satisfactiōez pro peccatis n̄ris.
 et olocustum quo ad totius sui corpo-
 ris lesionē. **Q**uinto p̄figuratū est p̄ ce-
 nam quā rex darius fecit omnibus ver-
 naculis suis. magistratib; et omnibus
 purpuratis. p̄conibus. cōsulibus. et p̄-
 fectis. ij. Esore. ca. iij. id est iesus xp̄c lvi
 corporis et sanguinis cenā. preparauit oib;
 iustis et fidelibus. licet interdū iniusti
 se ingerant. in quibus aliqui sunt subdi-
 ti et illi intelligunt per vernaculos. qđ
 sunt serui in domo dñi. **A**lij vero sunt
 plati eccie maiores. et illi intelliguntur
 per magistratus. **A**lij sunt plati mino-
 res et illi intelligunt per p̄fectos. **Q**ui-
 dam autē sunt reges terre et hij per pur-
 puratos intelligunt. **Q**uidā vero sunt
 principes inferiores et isti intelligunt p̄
 p̄cones. **D**emū quidam sunt religio-
 si et hij per cōsules designant. quia cō-
 silia sunt professi. **O**mnia etiā sacrificia
 tpe nature et legis ab abel iusto primo
 incipiendo et descendēdo vsq; ad noe
 melchisedech abraā vsq; ad sacrificia
 legalia aaron et filioz eius omnia figu-
 rabant illud vnicū et singulare officij
 scz oblatiōem xp̄i in cruce et sacrificij
 eucaristie in altari. qđ fm̄ d̄po. i. ad cor.
 x. **O**mnia in figuris contingebant illis
 et in fide illi; sacrificij cetera sacrificia

Secundus unq; su-
 munt m̄dit.
 2. quantū ih̄. au-
 tē. illi m̄dit
 simp̄ly q̄su.
 m̄dit 2.

Differa
 Manna et
 Sarranm
 Eucharistia
 Si q̄s manna
 traxerit ex
 hoc pane uis
 uis ingluvini.

qđ no fuit in
 multiplicat
 uisitate in
 d̄no

naturalia et legalia deo placuerunt

Capitulū scđm A quo ⁊ qua
re hoc sacramentū eucaristie
sic institutum.

A quo instituitur

Dominus noster Iesus Christus hoc
sacramentū instituit verbo
et facto. verbo cū dixit. ego
sum panis viuus qui de celo descendi.
Ioh. vi. Facto quā cena facta cū disci-
pulis suis post esum agni paschalis di-
xit. Accipite et comedite hoc est corpus
meū. Luc. xxij. *Quatuor autē de causis*
dñs Iesus hoc sacramentū instituit
Primo ut memoriale sue mortis et passi-
onis nobis relinqueret. Luc. xx. vi. Hoc
facite in meā cōmemoratiōez. Et. i. ad
Corinth. xi. Quocienscūq; manduca-
bitis panē hūc / et calicem bibetis mor-
tem dñi annuntiabitur donec veniat.

*Quare in-
stituitur*

2. Secūdo ut signum sue caritatis sig-
libus suis declararet. teste Chriſto. sup
Iohannē sic dicente. Christus hoc fecit ad
maius amicitie fedus docens nos suā
q; caritatē declarans erga nos p̄tans
se non solū videri a desiderantib⁹. sed
etiā palpari comedi ⁊ amplecti. Tercio
3. ut per cibum sue carnis ad gustum di-
uinitatis nos inuicaret. De quo vene-
rabilis hugo sup prologū angelice hier-
archie. Sapientia increata que se per
uisibilia manifestat voluit ostendere
quō ip̄a animarū cibus et reſectio est.
Propterea assumptam carnē nobis i-
edulium p̄posuit in sacramēto ut per ci-
bum carnis ad gustū nos inuicaret di-
uinitatis. Per corpus em̄ christi in sacra-
mento sensus quodā signo sensibili de-
tinetur et fouetur / intellectus lumine
naturalis fidei confortat et confirmat.
⁊ sic quōdammodo p̄ ip̄m tanq; per hostiū

et viam ad gustum sue diuinitatis pue-
nitur. hec ille. Quarto pro tanto insti-
tuit hoc sacramentū q; in propria spe-
cie christus erat recessurus a nobis. ⁊ sic in
sacramentali specie seip̄m hic reliquit.
ut nobiscum esset vsq; ad cōsummati-
onem seculi sicut ip̄e promisit. Mat. ult.
Ego vobiscum sum vsq; ad cōsumma-
tiōem seculi. Unde Eusebi⁹ de hoc sic
inquit et habet de cōse. dis. ij. ca. ij. quia
corpus assumptū scz de beata virgine.
ablaturus erat ab oculis nostris et ab-
laturus sideribus. necesse erat q; die
cene sacramentū nobis corporis et san-
guinis consecraret ut coleretur iugiter
per misteriū quō semel offerebatur
in p̄cium scz generis humani.

Capitulum terciū. Quando
hoc sacramentū sic institutum
et quare in vltima cena christi
cū discipulis suis sic institutum

Quādo cenatū est quartade-
cima luna mensis scz aprilis /
ad vesperam christus s̄m legem
pascha cū apostolis celebrauit. de quo
cum dixisset Desiderio desideravi hoc
pascha manducare vobiscū anteq; pa-
ciar. statim ostendit ut veteri pasche fi-
nem imponēs. nouum pasche substitu-
eret sacramentū. Accipiens em̄ panem
benedixit ac fregit. deditq; discipulis
suis dicens. hoc est corpus meū quō pro
vobis tradetur. similiter et calicē post-
q; cenauit dicens. bibite ex hoc omnes
hic calix nouum testamentū est in meo
sanguine qui pro vobis tradetur in re-
missione peccatorū. Hac igit celebrati-
one informati celebram⁹ iugiter p̄ mis-
terium quō semel offerebat in precium
Luis quatuor cause assignantur s̄m

Quādo

Curr in vltima cena
 Innocentii. Prima qz optet parata esse medicina qua quotidiana peccata curant. *Uñ Aug.* et habet de pte. dis. ij. ca. *Uñ sub figura.* Iteratur quoti die hec oblatio licet xpc semel passus sit qz quotidie peccamus peccatis sine quibus mortalis infirmitas viuere nō pōt. Et ideo qz quotidie labimur quoti die xpc pro nobis mistice immolatur. *Secunda* vt lignū vite semper sit in medio paradisi. *Tercia* vt nobis xpc quoti die vniatur sacramentaliter. et nos ei spūaliter. *Quarta* vt vero agno loco topici quoti die vramur quē iudei ad vesperā cōuertēdi esurient fm illd psalmi. *Conuertent ad vesperā et famem patient vt canes rē.* Nam vbi veritas venit figura cessauit. Est aut hoc sacramentū in vltima cena institutum multiplici de causa. *Prima* vt finē veritatis figuris daret. Unde post esum agni paschalis qui inter cetera sacrificia fuit magis principale sacrificiū statim hoc sacramentū fuit institutū. agnū em paschalis figura fuit passionis xpi et huius sacramenti. *Congruū* igit fuit vt figuram immediate sequeretur figuratum. *Secunda* causa qz ea que vltimo ab amicis dantur magis memorie cōmendant. p̄sertim qz tunc magis inflamatur affectus amicorū ad amicos. ea vero ad que magis afficimur aīo p̄ fundius imprimunt igitur alexander papa sc̄ds dicit. Nihil in sacrificijs pōt esse maius q̄ corp⁹ ⁊ sanguis domini nostri iesu xpi nec vlla oblatio hac potior. *De pte. dis. ij. ca.* Nihil. Ideo vt in maiori veneratiōe haberet dñs in vltimo discessu discipulis hoc sacramentum instituit. Et hoc est qd̄ inquit beatus Aug⁹. Saluator qz vehementius cōmendaret misterij illius altitudinem

vltimo hoc voluit infigere discipulorū cordibus et memorie a quibus p̄ passionem erat discessur⁹. *Tercia* causa vt per hoc sacramentū instante hora passionis et necessitatis sue vltimū cōderet testamentū. De quo innocenti⁹ terci⁹ sic ait. *Uñ* etia corpus et sanguinem suū post cenam dedit apostolis vt hoc sacramentū illud vltimū testimonij mā datū arcius memorie cōmendaret. *Uñ* nouissimū condens hereditibus testamentum ait. *Uos* inquit estis q̄ p̄mansistis meū in tentatiōib⁹ meis. et ego disponam vobis sicut disposuit mihi pater meus regnū vt edatis ⁊ bibatis supra mensam meā in regno meo. *Luc. xxij.*

Capitulū quartū. De dignitate hui⁹ sacramenti

Dignitas huius sacramenti multis apparet. *Primo* qz tū in lege q̄ ante legem p̄figuratum fuit. *Ante legē* p̄ oblatiōem panis et vini a melchisedech. in qua figura habem⁹ formā huius sacramenti exteriorē et primū eius effectū scz p̄io refectiōem spūalem. *Secdo* in lege i māna vbi figurabat effectus gratie. et in agno paschali in quo significabat liberatio a dyabolo. de quib⁹ pleni⁹ dictū est i capitulo p̄mo hui⁹ tractatus. *Secundo* dignitas huius sacramenti apparet ex hoc qz a p̄phetis p̄nunciatū est. De quo p̄pheta dauid Danē angelorū manducauit hō. ps. lxxvij. vbi p̄teritū ponit pro futuro ex certitudine p̄phetali. *Tercio* dignitas eius ex hoc apparet qz a xpo est institutū. de quo dictū est supra ca. ij. *Quarto* ex hoc quia ab aplis est obseruatū. i. ad Cor. xi. *Conuenientibus* vobis in vnū iam non est

reges sine labore dignitas sine tremore, opes sine amissione. sanitas sine languore. habundantia sine defectu. vita sine morte. perpetuitas sine corruptioe. beatitudo sine calamitate. vbi oia bona in caritate perfecta. vbi spes et visio faciei ad facie. vbi plena scia in omnibus et pro oia vbi summa dei bonitas cernit. et lumine illuminas a sanctis glorificat. vbi maiestas dei conspicit. et hoc cibo sine defectu mens inuentum faciat. **De ille**

3 Tercio necessitas h^o sacramenti ex hoc apparet qz sine hoc sacramento / corpori xpi mistico no possumus incorporari. p ut postea patebit cu de effectib^o huius sacramenti dicit. Per hoc etia sacramentum via nobis pbetur. ad vite eterne ingressum quocirca viaticum nominat qz pber viam illuc veniedi: scz ad eternam patriam et fructioez diuine maiestatis qua psignat. **Un** dicitur in quadam collecta. Fac nos quesum^o dne diuitias tue supna fructioe repleti. qua pccio sic corporis et sanguis tui tpalis pceptio pfigurat. Et in quadam prosa sic canit eccia. Ecce panis angeloz factus cibus viatorz etc. Per hoc deniqz sacramentum graz no solu p patre sed ad plenitudinem veraciter attingim^o. **Un** eucaristia dicitur id est bona gra. Quid em meli^o corpe et sanguine iesu xpi. **Un** bern^o panis iste p excellentiam eucaristia dicitur id est bona gra. In hoc em sacramento no solum gra sed iste a quo ois gra fluit continetur. Et idē dicit ambrosius.

Capitulum .vi. De huius sacramenti nominū multiplicitate

Etia in precedenti capitulo sunt tacta aliqua noia h^o sacramenti. ideo sciendum qz hoc

sacramentum in scriptura sacra diuersa noia inuenit habere. dicitur em qnqz missa *In Missa 403*
 et hoc quadruplici rōe. **Primo** rōe angeloz qui ibi mittunt. vt patet de ple. dil. ij. ca. qz si sanguis. **Secundo** rōe filij qui ibi mittit ad deū patre. **Tercio** rōe nostri qz p misterium sacerdotis qui mediatoris vice fungit inter deū et hoiez vota nra mittimus et pces deo fundimus. vt deus nobis sua mittat graz et benedictioez. **Quarto** rōe assistentium scz cathecuminoz qui foras mittebant antiquitus in eccia primitiua. vt dicit **Hugo**. Tūc em dyacon^o lecto euangelio. solebat clamare exite cathecumini. qz sacerdos secretum incipit. **Ratio** aut hui^o expulsiois erat qz illi erant sine sacramento baptismi. qd oibus alijs sacramentis est pmittendum. **Secundo** dicit eucaristia p excellentiam ab eu qd est bonum / et carissima gra qsi bona gra. qz in hoc sacramento no tm est augmentum virtutis et grae sicut in confirmatioe sed ibi xpc sumitur totus pfectus et integer in corpore et aia et deitate / qui est finis et origo totius grae vt inquit mgr. in. iij. sen. dil. viij. Etiam qz continet illum in quo est plenitudo grae qz corpe xpi et sanguine. Et quid melius corpe et sanguine xpi. vt dicitur. i. q. i. ca. Multi secularium. Et **Joh**. i. dicit. De plenitudine eius oēs accipimus gratiam. **Tercio** dicitur hostia de quo in **Ps**. *In Hostia*
 Dirupisti dne v. m. t. sa. ho. lau. ps. cxv. Et finis ysidor. Hostia dicitur ab hostibus vincendis sicut victima dda victis. **Un** antequam ierāt ad bellum. faciebāt deo sacrificium et hoc vocabat hostia s; qm viceit itez fecerūt sacrificium. hoc vocabat victima. Quia ergo nos hoc sacramentum offerim^o ad vincendum inimicos scz demones ergo merito dici potest hostia. **Quarto** vocatur immolatio et fin

ysidorus dicit ab in et moles quia in mole altaris sacrificabat. Et hoc sacrificium debet fieri in altari immolatio proprie dicitur. Unde per psalmum immola deo sacrificium laudis per psalmum. Quinto appellatur communio id est communis esca. Communicare enim secundum papam. id est quod simul participare et quod omnes de uno pane et de uno calice participamus id merito communio dicitur vel dicitur communio eo quod ipse nobis communicat in isto sacramento. Uel a communitate quia communis est omnibus. Sexto dicitur viaticum quod idem est quod victus in via necessitatis secundum Augustinum. Et quia iste cibus datus est nobis in via iuxta illud Iob. vi. caro mea vere est cibus et est necessarium ad salutem et ad perueniendum ad terminum nostrum quia manducaueritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in uobis. idcirco proprie et bene viaticum dicitur. Et figuram illam habebimus in iij. Regum ubi dicitur quod angelus domini portauit hylem panem sub cineribus et vas aque dicens Surge et comedere grandis enim tibi restat via. Et subdit. Et ambulauit in fortitudine cibi illius. Ita et nos viatores de presentis exilij pegrinatione ad superne patrie beatam uisionem et mansionem tendere debemus. Septimo appellatur sacrificium quod secundum beatum Gregorium in canone multum secularium. id est quod quasi sacrum officium. uel quasi sacrum factum quia per mystica consecrat per nos in memoria domine passionis et secundum eundem ibidem dicitur mysterium. eo quod secretam et reconditam habet dispensationem. id est uirtutem et gratiam a deo dispensatam et collatam secundum gloriam. ibidem Petrus uocat actio quia sicut habet de psalmum. Leo papa uocat sacrificium missae actioem cum dicit quod missa est quod actio quae fit per modum cuiusdam cause. Nam hic habemus locum orationum iudex est deus accusator dyabolus. reus est populus/testis

est propria scilicet sacerdos defensor et aduocatus ut dicit beatus Ambrosius in oratione summe sacerdos etc. qui inquit me peccatorum inter te et eundem populum mediator esse uoluit. dicit etiam metaplastis in greco. quod est assumptio in latino eo quod per hoc sacramentum assumimus filij diuinitatem

Capitulum. vii. De modo accedendi et sumendi illud sacramentum. *Vide infra*

Plenti digne accedere ad hoc venerabile sacramentum necesse est ut iuxta doctrinam apostoli ad Cor. xi. homo seipsum probet etc. Quod dictum tractas b. tho. de agno in iij. pre sue sum. sic dicit. Probet homo seipsum. id est propria ret examinet et purget. preparat per cordis contritionem. oris confessionem. et debitam satisfactionem. examinet an habeat scripturam in corde. ueritatem in ore. perfectam conuersationem in ope. purget a uana gloria intellectum. a uana cupiditate affectum sensum a rebellione per inobedientiam infectum. et sic a seipso probat ad summi regis mensam accedat. Modum autem accedendi discere possumus ex esu agni paschalis exor. iij. comedebat enim iudei agnum paschalem accinctis renibus cum azimis panibus. calicis ciatis pedibus. baculos hircos in manibus. cum lactucis aggregatis et festinatibus. Per primum figuratur puritas castitatis in Luc. xij. Sint lumbi ustri etc. Per secundum uero intelligitur caritatem corruptiois peccati marie mortalis quia secundum beatum Gregorium. asina sumus. si a corruptione peccati sumus alieni. Per tertium designatur affectus deuotionis. De quo in canticis. Pulchra es in calciamentis tuis filia principis. Per quartum figuratur memoria domine passionis. Unde iacob patriarcha dixit

Comunio

Viaticum

Sacrificium

Actio

In baculo pertransiit iordanē istū. Per
 5 quintū immūit amaritudo contritiōis pro
 pectis vñ p̄s. Libabis nos pane lacrimarū
 Per sextum mōstratur promptitudo
 bone voluntatis. Ex his igit iam dictis
 scz puritate castitatis/immunitate pec
 cati mortalis. xp̄ifere deuotionis. me
 moria dominice passionis. promptitu
 dine bone voluntatis. et amaritudine
 contritiōis. sit armatus om̄is qui ad sa
 cramenti cōmunionē digne vult acce
 dere. Unde beat⁹ Ambrosius in qua
 dam orōne de hoc pulcre loquitur in
 hec verba. Quanta cordis contritiōe
 et fonte lacrimarū/ quanta reuerentia
 et tremore/ quanta corporis castitate
 ⁊ animi puritate illud diuinū et celeste
 misterii est celebrandū. dñe deus. vbi
 caro tua in veritate sumitur. vbi san
 guis tuus in veritate bibitur. vbi sum
 mis yma humanis diuina iunguntur.
 Ubi tu es sacerdos ⁊ sacrificium mira
 biliter et ineffabiliter. Quis digne po
 terit celebrare hoc misterii. nisi tu de⁹
 omnipotēs offerentē feceris dignum.
 Nec ille. Et vt cuilibet volenti tracta
 re aut sumere hanc escam nobilissimā
 hoc contingat cum accedere voluerit
 beatus Bern. in tractatu suo de contē
 platione dicit. q̄ in hunc modū potest
 orare. O diues omnium bonorū dapum
 superne facietatis opulentissime largi
 tor deus. da lasso cibum. collige disper
 sum libera captiuum reintegrascissum
 Siste ad hostiū et pulsat. obsecro per
 viscera misericordie dei quibus visita
 sti oriens ex alto. iube pulsanti misero
 aperire. q̄ liberis gressibus ingrediat̄
 ad te et requiescat in te. et reficiatur de
 te pane celesti Sanct⁹ vero Thomas
 breuiter ponit tria que cuilibet digne
 manducanti sunt necessaria. Primum

est mundicia corporalis vt per eā reue
 rentia sacramento exhibeatur. Secū
 dum est consciētia munda vt sic digne
 sacramento mansio et habitaculum di
 sponatur. Tercii est actualis deuotio
 per quā mens apud deū eleuetur. De
 quibus dicitur postea magis in sp̄ali:

Capitulū octauū. Que sint si
 gna et cōiecturę p̄ quas con
 iecturari possumus nos esse
 dignos ad hoc sacramentū
 percipiendū

Faceret aliquis cum nemo sit
 d certus an sine peccato sit et i *Leuastio.*
 caritate qz iuxta dictū Sap.
 Eccle. ix. Nescit homo an odio vl amo
 re dignus sit quō igitur aliqs fm̄ hmoi
 conditiōes digne poterit ad hoc ve
 nerabile sacramentū accedere. Ad hoc
 respondet sanctus Tho. dicens. Licet *Ex 10*
 de hoc nō possit haberi certitudo scie
 tñ de hoc pōt haberi probabilis conie
 ctura et p̄cipue per quattuor signa. q̄
 ponit Bern. in libro de stimulo amoris
 Quorū primū est cum quis deuote ver
 bum dei audit. qz teste saluatore Joh.
 viij. Qui ex deo est verbū dei audit.
 Secundū cū quis promptū se in bene
 operando inuenerit: qz probatio dile
 ctionis exhibitio est operis. Et inquit
 beatus Grego. in quadam omel. *Ter*
 cium cū quis propositum habet absti
 nendi a peccatis in futuro. *Quartum*
 cum de p̄teritis deluit seu dolet et con
 teritur. In his em̄ fm̄ Grego. vera pe
 nitentia consistit. Unde si quis per hu
 iusmodi signa facta diligenti dis
 cussioe sue consciētie. quis non sufficienti de
 uote ad corp⁹ xp̄i accedat aliquo pctō
 mortali i ip̄o remanete qd̄ ei⁹ memoria

subterfugiat. n̄ peccat si accedit immo
ex vi sacramenti remissionē peccati p̄sequit̄
Unde beat⁹ Aug⁹. in quodā ser. dicit
Quando corpus xpi manducatur / vi
uificat mortuos. Nam tale peccatum i
contritiōe generali est dimissum licet n̄
ita plene sicut ea que in specie sunt con
fessa.

Capitulum nonum. De fru
ctibus et vtilitatibus quas
consequunt̄ digne sumentes
Et quales s̄ debent has s̄cra
mentis ^{sumunt}

¶ Si corpus xpi digne man
ducatur. huc duodecim fruct⁹
q̄ et vtilitates consequuntur
qui duodecim fructus figurati sunt p̄
lignum vite qd̄ est in medio paradisi.
Benef. ij. d̄fferens duodecim fructus.
Alpoca. vlt. et notatur in his versibus.
Inflamat. memorat. sustentat. robo
rat. auget. Hostia spem purgat. reficit.
vitaliter vnit. Confirmatq; fidem mu
nit. fomitemq; remittit. **Primus fru**
ctus que cōsequitur digne manducās
est caritatis inflamatio De quo quidā
doctor sic dicit. Pre omnib⁹ alijs gra
ctijs corporis summi scz manducatio di
gna accendit in nobis caritatem Qui
em̄ panem calidū de clibano iam acce
ptum comederit. cū pane vtiq; sumit
et calorem. sic qui corpus xpi comedit
in clibano crucis. ex ardoze maxime
caritatis decoctum in eodem comedit
et caritatem. Ignitus. siippe amor dei
in corpore ipi⁹ suscipitur quo sumpto.
et nos inardescit. ius. et ipm̄ semp̄ am
plius esurimus. **Secundus fructus**
est qd̄ memoria reducit dominicam
passionem. diuinam dilectiōem. et no
stram liberatiōem. Unde Lu. xxij. hoc
facite in meā cōmemoratiōem. **Tercius**

N

versus

2

3

fructus est contra reciduatōem sustē
tatio. De quo in psal. Panis cor hois
confirmet **Quartus fructus** est qd̄ ro
borat sumentē ad bona operandum et
continuandū. Luius figura innuitur
psal. xl. vbi dicit. Qui sperant in dño
imitabunt fortitudinē. assumēt pennas
vt aquile. ambulabūt. et non deficient.
Unde yfido. de hoc sic inquit. Libus il
le corpus illius nō impinguat. sed cor
hominis in bono confirmat. Idic est pa
nis vite qui ergo vitam manducat di
gne. mori non potest. scz morte spiritu
ali et eternali. **Quintus fructus** ē
spei et deuotionis augmentatio. z non
solum spei / sed et caritatis vt dictum ē
in primo fructu. et etiam fidei vt diceē
in decimo fructu. que simul bene innu
untur. Ezech. xv. vbi anime deuote / sa
cramentū eucaristie percipienti. cū ista
rum virtutū augmento sic d̄. Similā
mel et oleum comedisti. et decora facie
es vehementer. z profecisti in regnum
et egressum est nomen tuum in gentes
p̄pter speciem tuā. Vbi p̄ similia p̄pter
sui puritatem intelligere possumus sin
ceritatem fidei. Per mel propter sui
suauitatem intelligere possum⁹ digne
sumentis eminentē caritatē Per oleū
p̄pter sui intrinsecā subtilitatem intelli
gere possumus spem. Nam sicut oleum
est v̄tutis penetratiue et supnatat ce
teris liquoribus: sic spes diligentis aie
omnia creata quasi despiciens. pene
trat et transcendit Et non obstante tē
pestate hui⁹ mūdī. tanq; maris magni
et spaciōsi in quo sunt reptilia / quorū
non est numerus. anchoram sue confi
dentie figit in solo suo creatore / et in
virtute perfecte eucaristie. Unde de
hoc fructu quito dicitur psalmo. xxij
Impingualti in oleo caput meum.

et calix meus inebrians quod pelarus est
 Sextus fructus est peccatorum remissio
 et hoc intelligitur de venialibus pecca-
 tis. quia per istum cibum fit restaura-
 tio et reparatio deperditi vaporis id est
 ipsius caritatis. Et non intelligitur de
 mortalibus quod sicut alimentum naturale
 solum prodest viventi et non mortuo sic
 alimentum spirituale. Item amen si homo suf-
ficienti facta discussione. de omnibus
peccatis contritus fuerit et propositum sa-
tisfaciendi habuerit de quocumque pecca-
to mortali ab eo perpetrato / si sibi ad
memoriam reducere si alicuius pecca-
ti mortalis reus extiterit deo cognito
sibi tamen totaliter ignoto. et a memoria
eius remoto ex vi sacramenti quod su-
mit remissionem illius peccati conse-
quitur. prout innuit beatus Augustinus. cum dicit.
Quod corpus christi manducatur vivificat
mortuos. De isto etiam fructu dicit ysa-
ias. Accedite igitur ad eum et illuminamini
quia lux est. Accedite ad eum et faci-
emini. quod promissus est. Accedite ad eum et
liberamini. quod ubi spiritus domini / ibi
libertas. Accedite ad eum et absolue-
mini. quod remissio peccatorum est. Cui con-
sonat Hieronymus. in hec verba. Nihil adeo
est extinctius et remissum peccatis sic
hinc oblatio et sacrificium. et hoc est ve-
rum si digne offeratur. Propter quod
Ambrosius in quadam oratione sic orat.
Panis qui de celo descendisti. veni in
cor meum. et munda me ab omni inqu-
ramento carnis et spiritus. Et ad istam pur-
gationem hortatur apostolus nos alloquens
per figuram agni paschalis / qui dicitur
azyma sic dicens. Expurgate vetus fer-
mentum. ad Corinthios. xi. Septimus fru-
ctus est spiritualis per internam consolatio-
nem refectio. De qua dicit Sapientia. xvj.
Panem de celo prestitistis. habentem

omne delectamentum. et omnem saporem
 suavitatis. Et in Psalm. xxij. In loco pa-
 scue ibi me collocavit. Et ideo Christus qui
 est sacerdos et hostia ait Venite ad me
 omnes qui laboratis et onerati estis. et
 ego vos reficiam. Math. xi. In rei enim
 veritate dulcissime potest reficere. quia
 eius spiritus est super mel dulcis / et he-
 reditas eius super mel et favum. Eccle. x.
 Unde beatus bernardus de ista utilitate et
 quarta sic dicit. In hoc sacramento anima
 celesti dulcedine inebriatur. peccatum
 veniale deletur et homo in gratia robo-
 ratur. Idem de hoc septimo fructu lo-
 quitur in hec verba Qui sanctam euca-
 ristiam digne sumit / nunquam maius in to-
 ta sua vita gaudium refrigeriumque ex-
 pertus fuerit quam in sumptione corporis
 et sanguinis domini nostri iesu christi
 degustavit. Octavus fructus est interi-
 or per gratie collationem vivificatio quod
 lignum vite comestum vitam prestabit. nam
 per virtutem huius sacramenti de attri-
 to fit contritio. de irasore fit penitens.
 Unde Job. vi. Qui manducat me ipse
 vivet propter me. Rationabiliter enim
 vita per cibum rediit. per quem mors in-
 travit. quod autem in sumendo hoc sacrame-
 tum gratia offeratur De hoc habet figura
 Exo. xvi. ubi dicit. Descendente manna
 descendebat piter et ros. Novus fructus
 est corporis christi mystici incorporatio. De
 quo Ambrosius in oratione ubi sic ait. Tu
 enim dixisti domine panis quem ego dabo / ca-
 ro mea est pro mundi vita. qui manducat
 me vivet propter me et ipse in me manet.
 et ego in eo. Job. vi. Et illud figuratum
 est Exo. xvi. ubi dicitur. cum sol incaluisse
 liquebat manna et prosequens per flum-
 rum unitum fuit cum terra. Propter
 quod ipse christus qui est cibus clamavit.
 ad beatum Augustinum ut patet in libro pfe-
 c. ij.

Cibus sum grandium cresce et manibus
cabis meis et subditur. Nec tu me muta-
bis in te. sicut cibum carnis tue. sed tu
mutaberis in me. Nam per istum cibum
 efficitur membra incorporata in xpo.
 et vni in xpo. Et ideo hec spiritualis
 manducatio iure comunio nuncupa-
 tur vt patet supra ca. vi. huius tractat
 et vt Damascenus dicit. Decim^o fru-
 ctus est fidei confirmatio p intellectus
 illuminatiōem. qd designatur per illud
 qd habetur i. Reg. xiiij. vbi dicit qd iona-
 thas gustauit de melle et illuminati sunt
 oculi eius Unde bern. sup can. sic inq̄.
Per fidem intellectus illuminatus et
 confortatus. attingit hanc veritatem
 indubitanter qd xpc vere est in sacramē-
 to et diuinitas vere i xpo. Undecim^o
 fructus est qd pceptio eucaristie munit
 hominē cōtra demonū nequiciā. Un-
de Ps. Parastrū in conspectu meo men-
sam aduersus eos qui tribulāt me. sup
quo dicit yfido. Suscipe dñm iesum in
tue mentis hospiciū. cū aut aduersa-
rius hospiciū tuū viderit occupatū
celestis fulgore p̄sentie intellige locum
temptatiōis suis per xpm esse circum-
clusum seu clausum. Pro quo effectu
cōsequendo beatus ambrosius in ora-
tiōe vbi supra sic orat. Domine muni-
me beatorū angelorū pia atq; fideli cu-
stodia atq; fortissima tutela. vt hostes
omniū bonorū confusi a me discedāt
per hoc magnificū et admirabile sac-
ramentū. Et de hoc habet figura Exo. xij
vbi legitur qd qñ filij israel comederūt
agnū paschalē. tūc posuerūt de san-
guine in superiōri liminari et in utroq;
poste hōrū sui. et sic domus eorū erant
preservate ab angeli p̄cussura. De eod
habetur figura Ezechiel. ix. vbi dicit qd
illi soli p̄servati fuerunt quos vir vesti-

tus lineis scilicet dominus iesus xpc signa-
 bat thau thau in frontibus eorū. thau ē
 figura crucis / que cum accedimus ad
 altare in fronte id est in prospectu nre
 rationis debet esse depicta. Quodecim^o 12.
 fructus est fomitis mitigatio / seu
 inordinate concupiscētie extinctio de
 quo in psalmo. Super aquā refectiōis
 educauit me x̄. Sicut em̄ aqua refri-
 gerat sic illud sacramentū etiam refri-
 gerat a feruore concupiscētie. Unde
 bern. Sacramentū corporis xpi duo
 operatur i nobis videlicet sensum mu-
 nit et a grauioribus peccatis tollit om-
 nino consensum. verbigra Si quis no-
strum non tam crebros vt solebat. nec
tam acres sustinet iracundiē vel luxu-
rie inuidie ac ceterorū vicioz mot?
gracias agat corpōri et sanguini domi-
nostri iesu xpi. quoniā virtus huius sa-
cramenti operatur hec in eo. Hec ille.
Propter qd beatus ambrosius in quā-
oratiōe dominū nostrū iesum christum
sic adorāt. Domine rex virginū ama-
tor castitatis et integritatis. decus ce-
lesti roze benedictiōis tue extingue in
me totum fomitem ardentis libidinis
vt maneat in me tenor tocū castitatis
anime et corporis. Et illud videt esse
figuratū. ij. Mach. j. vbi legitur. qd flā-
ma accensa a lapidibus perfusis / aqua
residua a lumine qd refulsit ab altari
consumpta est. Sepe em̄ flamma con-
cupiscētie que nascitur ex aqua resu-
dua id est ex rerum temporalium affluē-
tia et supfluitate. qua lapides et homi-
nes mundi perfunduntur extingui-
tur a lumine ab altari fulgente. id est a
gracia sacramēti eucaristie. Propter
tanta igitur dona que ex huius sacramē-
ti p̄ceptiōe digne sumēti p̄ferunt vili-
gentiāio deuorāq; mēte est inquire dū

Qualis esse debeat qui ad hanc men-
sam digne accedere mereatur. Ad
quod respondet propheta in psalmo
xxj. Ubi in persona christifici dicit.
Edent pauperes et saturabuntur. quasi
diceret. In beatum Augustinum et glo. ibidem
Nota mea id est sacramenta et sacrificia
corporis et sanguinis mei reddam.
et hec sacrificia edent pauperes. et huius
seculi contemptores. quos ipse Math.
v. vocat pauperes spiritu qui ad hunc pa-
nem vite sumendum digne merentur ac-
cedere. Tales enim sunt vere humiles
et huius seculi contemptores christum regem
super omnia diligentes et omnes affecti-
ones suas in christum ordinantes. Ita ut
nihil cupiant nec habere desideret pre-
ter ipsum. Et illa reuera aperte dicit pau-
peritas spiritus dum quis mente et spiritu
nihil sibi vendicat immo nec seipsum nec
aliquid aliud temporale nisi hoc alteri to-
tum liberaliter et sponte donet et in christum
referat. ita ut sic nec velit esse sui iuris.
sed domini sui cui se donauit. nec aliquid
possideat tanquam suum sed tanquam domini sui.
ad cuius honorem res suas si quas
habet possessione ordinabit. ut dicere
possit cum apostolo. ij. ad cor. vi. Tanquam
nihil habentes et omnia possidentes quod
possidet omnia. cuius possessio est deus. vni-
us in persona cuiuslibet talis dicitur in psal. lv.
Ecce cognoui quoniam deus meus es tu. Su-
per quo Augustinus. Omnia quidem deus est.
sed eorum proprie deus est. qui eum diligunt
qui eum timent. qui eum possident et colunt
et sunt tanquam magna familia de domo
ipsius. redempti magno sanguine vni-
us filij eius. Et subdit. Quantum dedit
nobis deus pater. ut filij dei nomine-
mur. et simus. Ecce mirabilis coniunctio
summe paupertatis cum maxis diuitijs.
Quid nam pauperius illo qui nihil se-

bi retinet quod alteri non donat. Et quod
dicitur illo qui deum possidet. Et ergo be-
atus Augustinus super psal. ubi s. hortatur nos
dicens. Nos ergo deum amemus fratres
puri et casti. sed non est castum cor si deum
ob mercedem colit. Sed dices. Quid
ergo de cultu dei si mercedem non habe-
remus. Respondet Augustinus. Habebimus
plenarie ipsum deum quem colimus ipse nos-
bis merces erit quod videbimus eum sicut
est. Iohannes. iij. Ipse dixit abrahe Gen. xv.
Ego protector tuus sum et merces tua
magna nimis. Ex quibus verbis elicitur
quod de omni statu ecclesie possunt esse ho-
mines digne ad hunc panem vite acceden-
tes. quia dictum est supra. Edent paupe-
res et saturabuntur pauperes. scilicet
spiritu. Tales autem pauperes possunt esse
boni reges et principes finium terre. con-
iugati. virgines et vidue. layci et cleri-
ci. seculares et religiosi. Nam quisquis
talium in caritate dei est. et deum super
omnia diligit. si princeps vel prelatus
vel qualitercumque super alios constitu-
tus. potentatus. honores. diuitias. etc.
que suo statui communiter attribuntur
ipse non solum sibi sed deo tribuit. cui mi-
litat. cui seruit. et pro quo diligentem cu-
ram subditorum suorum gerit. et non solum
sua sed etiam seipsum pro eorum salu-
te exponit. hic dignus est ut ad hanc
mensam accedat. Pauperes enim christi
magnates et diuites pauperes subdi-
ti. et in bona simplicitate viuentes pau-
peres ad arcionem obseruantiam et in
abdicatione temporalium / et multiplicis
regularis discipline et securius christi
regi famulentur. se rudiose astrin-
gentes. Illi sunt qui digne hunc pa-
nem celestem sumentes. angelorum
sunt conuiue. Juxta illud psalmi. Dan-
gelorum manducauit homo. Et ita hic

Qualis esse
debeat

et quod
solum
solum

has possunt
digne acci-

in gratia viuificante promerent glori-
am sublimantē fin q̄ dixit dominus in
euangelio. Joh. vi. Qui māducat car-
nem meā et bibit meum sanguinē habe-
bit vitam eternā. Et tantū sit dictum d̄
his duodecim fructibus. Possunt tñ
hij fructus distingui fin tres status ho-
minū in eccia militante. Est em̄. hoc sa-
cramentū in penitentibus seu in inci-
pientibus culpe expiatiuum. gratie cō-
seruatiuum. xpi incorporatiuum. et cōtra
recidiuatiōem sustentatiuum. Et in pro-
ficientibus est fidei confirmatiuum / Spei
augmentatiuum. et fomitis extermina-
tiuum. Est in uiris perfectis dominice
passionis ad memoriā reuocatiuum. ad
bene operandum roboratiuum. cōtra
temptatiōem dyabolicam munitiuum
per internam consolationem ipsorum
refectiuum.

Capitulum. x. De malis et
damnis. que consequunt̄ indi-
gne sumentes

Sicut recte cōmunicantibus
multa bona proueniūt ut di-
ctum est in capitulo p̄ceden-
ti. sic indigne sumentes multa mala in-
curunt. Leste ap̄lo. ad cor. xi. sic dicen-
te. Qui manducat et bibit corpus dñi
indigne. iudicium sibi manducat. et bi-
bit. Et subdit. ideo inter uos multi im-
becilles / et infirmi uiuunt. Et d̄ multi.
Nullus enim opus placeat deo nisi ip̄e
prius placeat deo. Signa nāq̄ com-
muniō hominē per. atis illaqueat. dā-
natiōem p̄parat. et. proximum scandali-
zat. meret̄ em̄ execat. temptatiōem sub-
iungit. d̄m irizat. vitam tempalem
breuiat. cunctis gratuitis et eternis bo-
nis spoliat. De quibus omnibus per or̄

dinem dicitur in psal. lxxviii. Fiat mē-
sa eorum coram ip̄is in laqueum. quo
ad primū. et in retributiōes quo ad se-
cundū. et in scandalū quo ad tertium.
et obscurantur oculi eorum ne uideāt
quo ad quartum. et dorsum eorū semp
incurua quo ad quintum. effunde sup
eos iram tuam quo ad sextum. fiat ha-
bitatio eorum deserta quo ad septimū
et in tabernaculis eorū non sit qui in-
habitet quo ad octauum. De quo etiā
hilarius sic dicit. Talis homo deum ad
vindictā excitat: suam vitam breuiat.
sanctos a se fugat. hostem suū letificat.
qui corpus xpi indigne māducat. Cui
alludit Origenes in hec uerba. Corp̄
quidem et sanguinem xpi in damnatio-
nem sumit tam mentis q̄ corporis. qui
absq̄ gustu accesserit interne dei dul-
cedinis et amoris. Ex quib̄ dicitis ap-
paret. q̄ uterq̄ tam bonus q̄ malus
cōmunicans corpus et sanguinem xpi
sumit equaliter quo ad essentia. q̄uis
tñ inequaliter quo ad efficientiam. In
bono em̄ efficit vitam gr̄e in p̄nti / ad
gloriā in futuro. in malo uerō damna-
tiōem p̄parat et mortem eternā indu-
cit. Unde canit eccia. Sumūt boni su-
mūt mali. sorte tñ inequali d̄. Et bea-
t̄ Auḡ. de hoc sic inquit. Est quidē i pec-
catorib̄ et indigne sumentib̄ uera ca-
ro et uerus sanguis xpi essentia nō tñ
salubri efficientia.

Capitulum. xi. Quot modis
hoc sacramentū sumat̄ ab ho-
mine uiatore

Sacramentū eucaristie trib̄
mōis p̄t sumi ab homine via-
tore scz sacramentaliter tñ.
spūali tñ. sc̄m̄caliter et spūali simul.

Pro cuius maiori intellectu aduertendum
 quod secundum magister in iij. sen. dis. xvij. in sacra-
 mento eucaristie est aliquid quod solum est
 sacramentum id est signum sacre rei / ut est
 forma vel species panis vel vini que
 ibi videtur quia preter speciem quam inge-
 rit sensibus aliquid aliud facit venire in
 cognitionem. scilicet corpus christi verum
 et mysticum. Est ergo species post conse-
 crationem. vocabula rerum que ante fue-
 runt. scilicet panis et vini. ut patet de pse-
 dis. ij. c. Sensus. Unde in fine cuiusdam
 missae que celebratur in sabbato quat-
 tuor temporum in mense septembris oratur
 et dicitur. Perficient in nobis domine
 quesumus tua sacramenta quod continent.
 ut que nunc specie gerimus. rerum veri-
 tate capiamus. Aliud est res sacramen-
 ti et illa est triplex. Aliqua est res con-
 tenta et significata. Altera significata
 et non contenta. Tercia operata. res con-
 tenta et significata est caro christi quam de
 virgine maria traxit. et sanguis quem
 pro nobis effudit. seu ipse christus qui sub
 specie panis et vini veraciter contine-
 tur: Sed res significata et non contenta
 est corpus christi mysticum. seu ecclesia siue uni-
 tas ecclesie in predestinatis quo ad ec-
 clesiam militantem vocatis per predicatam.
 iustificatis per gratiam in presenti. et glori-
 ficatis in futuro per gloriam. quo ad ec-
 clesiam triumphantem. Utriusque autem cor-
 poris christi scilicet veri et mystici. species
 visibilis est sacramentum eucaristie quia
 utraque rem significat. et utriusque rei si-
 militudinem gerit expressam. Nam sicut
 panis triticeus pre ceteris cibis est pre-
 cipuus ad humani corporis sustentati-
 onem et refectioem. et vinum hominem leti-
 ficat et inebriat sic caro christi interiorem
 hominem plus ceteris gratiis spirituali-
 ter reficit et saginat. Dabet etiam similis

tudinem illa species visibilis cum corpore
 christi mystico que est unitas fidelium. quia
 sicut ex multis granis conficitur unum pa-
 nis. et ex pluribus vis vinum confluit
 in unum. sic ex multis fidelibus personis
 unum corpus christi mysticum constituitur. cuius
 ipse christus est caput. Unde apostolus. i. ad corin-
 thios. i. Unus panis et unum corpus multi-
 sumus. Et Augustinus. super Johannem Deme-
 trii. et allegatur a magistro in. iij. senten-
 tiarum. dis. vij. quod sic dicit. Unus panis et unum
 corpus ecclesia dicitur pro eo quod sic unum
 panis ex multis granis. et unum corpus
 ex pluribus membris componitur. sic ec-
 clesia ex multis fidelibus caritate con-
 pulante annectitur. Huius corporis
 mystici proprium corpus christi sumptum de
 virgine est sacramentum id est signum. quod
 sicut corpus christi ex multis membris pu-
 rissimis et immaculatis constat. sic et
 societas ecclesiastica ex multis perso-
 nis a criminali macula liberis consistit.
 In cuius scilicet corporis christi typo seu figu-
 ra facta est arca domini de lignis cethim.
 Exo. xxxv. que sunt imputribilia. Sed
 res operata est gratia que in sacramen-
 to et in eius digna acceptioem confert.
 secundum quod dictum est supra ca. ix. Istis iam de-
 claratis dicitur quod iste sumit corpus christi
 spiritualiter tantum. qui per fidem tanquam per
 cognitionem et caritatem tanquam per refecti-
 onem coniungitur christo et unitur corpo-
 ri christi mystico scilicet ecclesie. Unde Augustinus.
 super Johannem Deme- trii. et habetur
 de consecra. di. ca. Quid est sic dicit.
 Quid est christum manducare non hoc solum
 est corpus eius accipere multi enim in-
 digne accipiunt sed in ipso manere. id est
 esse de corpore eius mystico per gratiam
 et habere ipsum in se manentem Spiritua-
 liter enim manducat qui in unitate christi
 et ecclesie quam sacramentum significat manet
 c. iij.

Res sacra
 menty. 31

Quod est
 spiritus sanctus

Nam qui discordant a xpo nec carnem
 xpi sed mysticam manducant nec san-
 guinem mysticum bibunt. et sic tante
 rei sacramentū ad iudicium accipiunt
 quotidie. *Et sic iste manducat spiri-
 tualiter tantum. qui existens in caritate*
 firmiter credit in altari esse verum cor-
 pus xpi et sanguinem eius ex hinc est
 accipiens rem sacramenti id est graciā
 non autem ipm sacramētum corporis
 xpi sub specie panis et vini De ista mā-
 ducatiōe dicit beatus Aug⁹ in libro d
 remedio penitentie. et habetur de ple.
 dist. ij. c. Et quid paras sub his verbis.
 Quid paras dentem et ventrē crede
 et manducasti. crede scilicet fide ope-
 rante per dilectionē. et manducasti id
 est corpori xpi mystico es incorporatus
Et est sciendū. qd bonus duobus modis
 manducat xpm spiritualiter. Uno mō
 in semetipso. dum sacramentū ipm ore
 corporali percipit. fide et caritate spūs
 in se spūaliter trahit et sibi vnit. Alio
 modo in alijs scz dum iustus alijs com-
 municat. sicut em os corporale non so-
 lum sibi sumit cibum / sed membris om-
 nibus comunicat. sic quodlibet membz
 ecclesie non sibi soli comunicat. sed toti
 ecclesie. vt virtus spiritualis comunicat
 nis / ad homines fideles pueniat p cari-
 tatem qua vniuntur. Sed iste sumit sa-
 cramentaliter tantū qui sub specie pa-
 nis et vini / hoc sacramentū in peccato
 mortali sciēter sumit. Iste vero spi-
 ritualiter et sacramentaliter sumit tantū
 qui hoc sacramentū sub ppijs specie-
 bus sumit. et in sacramenti seu grāz
 consequitur. Et de hoc modo mandu-
 candi. beatus Bern. sic dicit. Corpus
xpi egrotis est medicina. peregrinanti-
bus dicta. debiles confortat. languo-
res sanat. valentes delectat. sanitatem

bid inuigil

*transit. supra
in hunc modum
vultu hunc est
regnum hunc
sicut*

conseruat. fit homo mansuetior ad cor-
 reptiōem. patientior ad laborem. arde-
 tior ad amorem. sagatior ad cautelam.
 ad obedientiā pronior. ad graciā acti-
 ones deuotior. *Dec ille. Idj aut modi*
 manducandi xpm sūm Petru de thare
 tasta dist. iij. li. tripliciter possunt di-
 stingui. vel ex pte manducātis. vel ex
 parte rei que manducāt. vel ex parte
 modi manducandi. Primo sic. aut em
 manducans. accedit ad sacramentū
 dispositus. et sic dicit māducare sacra-
 mentaliter ex pte rei que manducatur.
 Aut em manducat rem significatam et
 contentam. et sic iterum manducatur
 sacramentaliter. Aut manducat rem si-
 gnificatam et nō contentā. et sic man-
 ducat spūaliter. Aut percipit graciā
 ex parte modi manducādi. sic aut em
 sumitur solo ore corporis. et sic mandu-
 catur sacramentaliter. aut etiam sumi-
 tur ore cordis. et sic manducāt spiritu-
 aliter. Spiritualiter em manducare. ē
 xpo et eccie incorporari. Hoc aut du-
 pliciter est. vel per modū meriti credē-
 do. vel virtute sacramenti credendo et
 percipiendo. Primo modo. accipitur
 spiritualiter māducare comunicat. Se-
 cundo mō magis pprie. *Prim⁹ mod⁹*
 spūaliter manducādi potest alicui pro-
 uenire sine sacramento. Secundus aut
 modus nō. Et quāuis spiritualis man-
 ducatio sufficiat pro mō meriti ad salu-
 tem. non tñ sufficit sacramentaliter quia
 melior est iste modus māducandi spiri-
 tualiter q̄ alter. eo qd vtrūqz comple-
 ctitur. Ex his dictis faciliter potest ha-
 beri solutio cuiusdā dicti communis quo
 querit. In mortalis peccator non con-
 fessus nec contrit⁹. sumens illud sacra-
 mentum vere sumat corpus xpi. qz vel
 ly vere determinat veritatem sumptio

nis sacramentalis / vel spūalis. Quo
ad p̄mū dicit. q̄ q̄ntumcūq; sit aliq̄s
magnus peccator. si sumit illud sacra-
mentū. vere sumit corpus xp̄i. loquen-
do de veritate sumptōis sacramen-
tis. q̄ qui vere sumit continēs vere su-
mit et contentū. s̄m q̄ continetur sub
h̄mōi continente. s̄z sub speciebus pa-
nis. que sunt sacramentū licet non sint
res sacramenti. Vere t̄n sacramentali-
ter continēt corpus xp̄i. vt patet ex au-
ctoribus supra adductis. Sed quo ad
secundū dicit. q̄ nullus peccator mor-
talis sciens se esse talem sumit vere cor-
pus xp̄i. loquēdo de veritate spiritua-
lis sumptōis. quia qui illo modo sumit
manet in xp̄o. et xp̄c in eo. sed nullus
p̄ctōr mortalis manet i xp̄o. nec xp̄c in
eo: cum talis non sit membrum viuens
xp̄i. Etiam nullus mortuus potest cibū
vitalem vitaliter sumere. sed peccator
mortalis quantū ad vitam spūalē mor-
tuus est. q̄ separatus ab eo qui est vita
anime. s̄m Augu: Et cibus iste est viu-
cibus seu vitalis. dans vitam spūalem
sumentī eum. Juxta illud Job. vi. ego
sum panis viuus qui de celo descendī.
si quis māducauerit ex hoc pane viuet
in eternum

Capitū xij. An peccata veni-
alia possunt impedire effectū
huius sacramēti in sumente.

Alia sunt peccata venialia
per que mens non nimis dis-
trahitur nec feruor carita-
tis sensibiliter diminuitur. hec in nullo
impediunt effectum huius sacramenti.
Sunt etiā nonnulla peccata venialia.
que non ex toto impediūt sed in parte
effectum huius sacramenti. Nam esse

ctus huius sacramenti nō solum est ad
eptio gratie vel caritatis. sed etiam est
quodam actualis refectione spūalis dul-
cedinis que per peccata venialia impe-
ditur. De hoc sic loquitur sanctus tho-
mas Peccata venialia dupliciter p̄nt
cōsiderari. Uno modo inquantū sunt
p̄terita. Alio modo inquantū sunt ex-
ercitata. P̄rio modo in nullo impedi-
unt effectum huius sacramenti. P̄dōt
em̄ contingere q̄ aliquis post multa
peccata venialia cōmissa deuote acce-
dat ad illud sacramentum. et plenarie
effectum huius sacramenti consequat̄.
Secūdo modo peccata venialia non
in toto sed in parte impediūt effectum
huius sacramenti. q̄ sic quis accedit
mente distracta per peccata venialia/
que tollunt ab eo actualem deuotionē
et refectionem spūalis dulcedinis. non
aūt augmentum gratie habitualis vel
caritatis. Unde iste qui cum actu ve-
nialis peccati accedit ad hoc sacramē-
tum / manducat in habitu spiritualiter.
sed non actualiter Et ideo habitualem
effectum huius sacramenti percipit nō
aūt actualē. Nec Tho. Ex quibus ver-
bis colligitur. q̄ accedens in peccatis
venialibus percipit augmentū gratie
et caritatis habitualiter q̄uis t̄n per in-
ternam dulcedinē spiritualement non re-
ficiatur actualiter. Et sic patet cōsequē-
ter q̄ peccata venialia in sumente im-
pediunt effectum huius sacramenti actu-
aliter tantū. q̄uis t̄n non habitualiter:
sic q̄ nō efficit actualiter in eo. q̄uis
per virtutem sacramenti p̄sequitur ha-
bitum et augmentū caritatis. Nec in-
telligenda sunt de sumente nō existente
in peccato mortali et accedente i pec-
catis venialibus / deuotis oratiōibus
ad hoc sacramentum se aptante et de

cōmissis dolente. Et quibus peccata veni-
alia non tollunt huius sacramenti effe-
ctum quantum ad habitum ut premissum
est. tamen magis bonum est si homo per con-
fessionem vel alia remedia. studeat se ab
his emendare. Verendum namque debet
esse anime deuote cum ad hoc sacramen-
tum celeste sumendum accesserit. ne cele-
stis sponsus ad ipsam veniens aliquam
maculam cuiuscumque peccati etiam veni-
alis quantum possibile est inueniat. quia
quanto quis cum maioris cordis et cor-
poris munditia ad hoc sacramentum
accesserit. non dubium. quin maioris gratiam
et uberius fructum spiritualium bonorum
exinde reportabit. Etiam quia nihil pu-
rius ea mente esse debet. que in dei habi-
bitaculum est preparanda

Capitulum tredecimum In pro-
pter nocturnalem pollutio-
nem communio sit permittenda.

Hoc quod quis digne accedit
ad eucaristie sacramentum. tria
requiruntur. Primo mundi-
tia conscientie que non tollitur nisi per pec-
catum. Secundo ne sit ibi indeuotio seu
mentis ebetudo. Tertio ne sit ibi cor-
poris immunditia. Hec tria quoniam simul
concurrunt in aliqua pollutione noctur-
nali. quoniam duo de his. quoniam unum tantum
et secundum hoc homo magis vel minus impe-
ditur. Et ideo distingendum est de pol-
lutione. Unde sciendum pollutio no-
cturnaliter est inquinatio. qua quis in
somno corrumpitur per seminis emissi-
onem. Et contingit quoniam ex nature sup-
fluitate seu ex abundantia materie semi-
nalis. et repletionem in vasis seminalibus
non valentibus eam retinere. quoniam ex
infirmitate et debilitate virtutis retē-

tiue. propter debilitatem nervorum. sicut
quoniam contingit cum homines ieiunant.
et in istis non est peccatum. sed quedam
pena vel infirmitas et in talibus casibus
homo relinquitur sibi metipsum. Quoniam pro-
uenit ex crapula. et hec prohibet a per-
ceptione corporis christi. nisi tunc necessi-
tas aliqua. vel festiuitas alicuius solen-
nitatis cogat ad oppositum. Quoniam contin-
git ex imaginatione et cogitatione turpi
precedente. et hec tantum est peccatum quoniam
tunc meruit cogitatio precedens. Quoniam
etiam cogitatio homini turpius est sine pec-
cato veniali. ut cum quis de talibus esset
disputaturus. oporteret quod de his cogi-
taret. Aliquam etiam est cum peccato venia-
li. scilicet quoniam cogitatio in sola delectati-
one finitur. sine consensu deliberationis
Quoniam etiam est mortale scilicet quando con-
sensus adiungitur. Et si dubitatur de con-
sensu. an concurrebat ad causam pol-
lutionis an non. et sic consequenter du-
bitatur. an ex peccato mortali. vel ve-
niali pollutio acciderit. abstinere debet
Quia teste beato gregorio Bonarum
mentium est ibi culpam agnoscere / ubi
culpa non est. Et habetur de precepto. dist.
v. c. Ad eos. Si autem expresse inuenierit
consensum non precessisse. et tamen alia pre-
cesserunt / scilicet imaginatio et delecta-
tio mala. sic tamen quod talis imaginatio fini-
ta erat in delectatione. absque consensu de-
liberationis. tunc potest communicare / si
urget necessitas et solennitas festi in-
mineat. Quoniam autem accidit ex illusionem
dyabolica deo permittente. tunc si illusio-
nis causa in nobis precessit. scilicet cogitatio
turpis et imaginatio. tunc idem est iudi-
cium sicut de cogitatione precedente Si
vero non. sed opposita causa potius et
hoc frequenter accidit in diebus in qui-
bus debet communicare tunc signum est

q̄ dyabolus conatur homini auferre
 fructum eucaristie Unde i tali casu cō-
 sultum fuit cuidam monacho. vt legir̄
 in collatiōibus patrū. q̄ cōmunicaret
 et sic dyabolus videns se non posse cō-
 sequi intentū ab illusione cessauit Sed
 quia non potest defacili sciri causa ex q̄
 contingat pollutio. idcirco consultum
 et tucius est tali die abstinere p̄pter re-
 uerentiam sacramenti. Et dicit quidā
 q̄ debet abstinere ad viginti quattuor
 horas. q̄ in tali spacio natura deordi-
 nata per mentis ebetudinem et corpo-
 ralem immundiciā/econuerso reordi-
 natur. nisi necessitas incumbat. vel so-
 lennitas festi imminet. que contrariū
 exigit. Dico tñ q̄ in predictis omnib⁹
 pollutioibus cōmunit̄ est immundi-
 cia corporalis. sed mentis ebetudo non
 est nisi in illis pollutioibus que accidūt
 cum imaginatiōe. q̄ i illis que sine ima-
 ginatiōe accidunt anima nihil videtur
 perdere. Nulla autē dictarū pollutio-
 num est peccatum in se. q̄ in somnis ex
 quo ratio est ligata nemo pōt peccare
 pōt tamen esse signum vel effectus pec-
 cati. et ido semp̄ recurrendū est ad cau-
 sam pollutiois. Ex hoc videtur quādo
 sit abstinendū a cōmunionē et q̄ non.
 Unde de hoc habent̄ metra: *Limen
 habet noctis pollutio q̄ fuisse ebrius.
 Aut primo meditatus turpe fuisti. Li-
 men abest tua si natura supflua tollit.*
 Aut si debilior vacuo se ventre. resolu-
 uit. De hac materia plene habetur de
 se. dif. vi. ca. Testamentū. et est canon
 beati Gregorij Et p̄ magr̄m. j. li. sniaz
 habetur hoc idem. Sed dubiū ma-
 net. an pollutio que incipit dormiēdo
 et terminatur in vigilia sit peccatum.
 Ad q̄ respondet. q̄ pollutio q̄ntū ad
 rōnem meriti et demeriti. magis iudicā-

catur fin principium q̄ est in dormiē-
 do q̄ fin finem qui est in vigiliando. Ex
 quo excitatus est motu carnis in dor-
 miendo non subiacet voluntati vigila-
 tis ille motus vltimus. Nec reputatur
 vigilasse quousq̄ perfectū vsum liberi
 arbitrij recuperauit. Potest tñ contin-
 gere q̄ in ipa vigiliatiōe peccatū oriā-
 t̄ q̄ sit q̄ pollutio placet p̄pter delecta-
 tiōem. tunc talis cōplacencia. aut est ex
 surprētiōe tunc est peccatum veniale.
 aut est deliberate et cum cōsensu et tūc
 est mortale. Ista autē complacencia nō
 facit preteritā pollutioem peccatū. q̄
 non est ipius causa sed ipa in se. est pec-
 catum Si autem pollutio in euigilatio-
 ne placeat p̄pter hoc q̄ est nature alle-
 uiatio et exoneratio. tunc peccatū fore
 non creditur Sed q̄ in principio h⁹
 capituli dictū est q̄ in accedente ad sa-
 cramentū eucaristie requiritur q̄ non
 sit immundus corporaliter. ideo dubiū
 pulsat mētē. an immundicia pure cor-
 poralis sicut lepra fluxus sanguinis. se-
 minis. aut menstrui impediant eucari-
 stie p̄ceptionē. Ad q̄ dicendū ex quo
 iste cibus non est corporalis cibus sed
 mentalis et spiritualis. ideo in eius sus-
 ceptione. magis consideranda et attē-
 denda est mentis deuotio ⁊ dispositō
 q̄ corporis mūdicia Et ideo distinguen-
 dum ē. q̄ talis immundicia seu infirmi-
 tas. aut ē perpetua seu diuturna. aut ē
 temporalis et cito curabilis. Si ē per-
 petua et diuturna. tūc talis homo nul-
 lo modo debz abstinere. ne propter im-
 mundiciā corpis. perdat fructus mē-
 tris vt accidit in leprosi. et patientib⁹
 fluxum seminis vel sanguinis. Si autē
 est temporalis et cito curabilis. tūc si
 aliquis in mente ē bene dispositus. nō
 phibet sumere q̄uis ad temp⁹ debeat

abstinere propter reuerentia[m] sacramē
ti. De hoc plene in canone dis. vi. ca.
Ab eos.

Capitulum. xiiij. An melius
sit hoc sacramētū eucaristie
frequētius sumere q̄ rarius

Um hec questio inter dispē
c satores misteriorū xp̄i vide
licet sacerdotes. sepius mo
ueatur. ideo de ea q̄ntum ex doctorib⁹
haberi poterit aliqua dicent. Questio
igitur pponitur sub hac verborū forma
Et r̄u **Utrū** sacerdoti in scio peccati mortā
lis existenti in firmo proposito a pctis
abstinendi melius sit quotidie ⁊ impter
misse missam celebrare. vel meli⁹ sit in
terdum abstinere: **Et arguitur** primo
q̄ melius sit impter misse celebrare. q̄
dicit beatus August⁹. Accipe quotidie qd
tibi prodest. modo missa sacerdoti et nō
solum sibi. sed cunctis fidelibus viuis
et defunctis prodest. ideo debet corp⁹
xp̄i in celebratōe misse quotidie accipe
re. **Sed q̄** melius sit sacerdoti inter
dum abstinere patet per sanctū Tho
ma sic inquentem. Nō est res q̄ntumcūq̄
preciosa et bona. si nimis est cōmunis:
aut tepescit in amore. vel vilescit in re
putatiōe. Ideo ne hoc p̄ciosum sacra
mentū vilescat. vel eius amor tepescat
melius est sacerdoti interdum abstinere.
Ab illam questionē saluo iudicio me
liori. primo plane respōdebo. Deinde
per septem conclusiōes. **Quantū** ad
primū dico. Si quis ex frequenti usu
huius cibi spiritalis / sit continue xp̄i
formior id est xp̄o in virtutibus similis
or. sed humilior. magis misericors. paci
entior. seruentior ad celestia. et ad ter
rena tepidior. elongatior a carnalibus

deuotior in dei laudibus. et largior in
operib⁹ pietatis. ille poterit omni die
celebrare. **Sed** qui sedule illo cibo uti
tur. et non sit xp̄iformior. sed fortassis
xp̄o difformior. vel in eadem habitudi
ne vel ebetudine semper manet. nō vi
det̄ ydonee disposit⁹ ad hoc. q̄ possit
omni die celebrare aut communicare.
Sed dices si sic. tunc boni viri semp
dispositi qui quotidie celebrant. utiq̄
deberent sentire se augeri in predictis
virtutibus. et notabiliter fieri xp̄ifor
miores. **Respondet** q̄ nonnulli sancti
psbiteri olim ex priuilegio effectus h⁹
sacramenti notabiliter senserunt se xp̄i
formiores. sicut adhuc aliqui deuoti ps
biteri sentiunt. et hoc fm̄ eorū in fide
et deuotiōe dispositionē. ac diuine vo
luntatis erga eos dignatiōem. q̄ autē
in om̄ibus qui cōmuniter bene disposi
ti sunt non fiat similiter. rō est. Ne si ex
effectibus concluderetur huius sacra
menti veritas meritum tam magne fi
dei vacuaretur. **Quoniam** ergo hoc sacra
mentum agat non naturaliter sed pro
voluntate xp̄i qui omnium recorda nouit
q̄nq̄ vnus sentit interi⁹ hunc eius effe
ctum. alter alium. et alius nullum. **Utrū**
licet hoc sacramētū quodam occulto
influxu augeat habitualiter fidē spem
⁊ caritatem ac ceterarū virtutum om̄
habitus. hec tñ augmentatio sicut in q̄
busdam pceptibiliter redundat i actu
alem feruorem. et quendā spiritualem
dulcedinis gustum. ita in quibusdam
solū manet i hitu suspēsa tñ redūdātia
in actu ⁊ adhuc q̄nq̄ suspēdit i aliq̄b⁹
illa redūdātia sic q̄ nō solū nihil deuo
tiōis feruoris aut spūalis dulcedis sen
ciunt. sed minus feruidos et alacres ad
deum se reperit. et quasi gratiam pl⁹
solito subtrahi licet bene dispositi fue

runt quoniam sacramentum sumpserunt. Sed nec cui tale accidit diffidat. quia si sibi actus fortitudinis puta sustinere martirium pro christo aut grauis tentatio incuberet. fortitudinem reperiret. ubi fortassis alter qui spiritualiter gustum sensit caderet. **Nonne** petrus plus erga christum verbuit. et tamen ipsum primo negauit. Ita et hic esse potest. Item aduertere debet talis quod quidam sunt naturaliter molles et incitatores animi. et ideo ex facili compunguntur et delectantur. Alii autem naturaliter sunt duri et rigidit animi. in quibus idcirco non facilius se monstrat interna spiritualis refectio sicut in alijs qui tamen minus sunt constantes immo in casu arduitate. isti qui sunt rigidi animi. firmiores sunt quam viri muliebres. Item multis de causis et modis sepe hominum spiritus affliguntur rigore et duritia quibus si reperit homo probabiliter se causam non dedisse non fatiget eum res illa. quod deus mille modis electos suos affligendo probare idolet. Nec adhuc sacrificium salutis offerre pigritetur. Et dicit quidam Divina enim pietas salutem anime sepius et secretissime et fidelissime operatur cum solum fidei anima innititur nec aliqua dulcedine spirituali fulcitur. non minus quam si prosperitate spiritualium charismatum afflueret. Et ideo interdum tales gratie subtrahuntur ut subtracte quidius repetantur. et recepte cautius conserventur. et ut sic anima deo dilectam humilitatis stola exercitetur. Unde diligenter est aduertendum quod permixtus spiritualis sapor aut internus quidem gustus non est nisi fidei debitus effectus. **Quod** est presentis temporis sed eterne beatitudinis. Et ergo cum datur alicui in sacramento vel extra gratias agat deo

Quum vero non datur iterum gratias agat et patienter sustineat. sciens quia non est in potestate sua sed summi et benignissimi largitoris. qui non ad voluntatem hominis quoniam ipse vult. sed quando sibi placuerit tribuit. prout iudicauerit esse ad laudem suam et hominis utilitatem et salutem. Non ergo qui nihil spiritualis saporis perceperit. in huius sacramenti sumptione diffidat. aut desperet. sed putet hoc aut ad probationem fidei aut incitationem sui incidere. ut sic attentius aut particularius circa illud excellentissimum misterium consideret / et meditetur. ut ex hoc inardescens se ad hoc dignius sumentum habiliteret et disponat. **Istis** sic stantibus. venio ad conclusiones. **Prima** conclusio sit hec. **Non** potest dari omnibus sacerdotibus supra quotitate celebrationis missarum regula uniformis. Et loquor etiam de sacerdotibus inscijs peccatorum mortalium. de quibus querit questio. Et probatur conclusio hec ex simili quod sicut non potest una forma seruari in dandis medicinis corporum. quoniam propter diversitatem complexionum. quoniam ob diversitatem virium aut loci. aut temporis. aut diete. sic etiam de medicina spirituali intelligendum est. quod sic probatur quod omnes transferentes se secundum aliquam similitudinem se transferunt. ut **Aphilo.** dicit in topicis. **Sunt** enim diversorum diversa studia. Alii qui sunt occupati terrenis curis. Alii qui totaliter spiritualibus intenti. Alii qui magis circumspecti in custodia vite sue. Alii minus. **Primi** melius possunt se disponere ad sacramentum quam secundi igitur conclusio vera. **Conclusio** secunda. **Quotidie** celebrare de facto est laudabile. **Probat**ur illa conclusio. **Illud** quod conferuat animam. ne in vita spirituali

deficiat hoc de facto est laudabile sed
 quotidiana celebratio sacerdotis ad
 hoc dispositi est hmoi. igitur rē. maior
 probat. Nam sicut alimentum quodia
 num animali corporali ad seruandā vi
 tam naturalem est necessariū. sic alimē
 tum spūale v̄t est hoc venerabile sacra
 mentū ad vitam anime seruandā sum
 me est necessariū igit rē. Conclusio
 tertia. Interdū abstinere a celebra
 tiōe missę rōne facientis est laudabile.
 Probat conclusio sic. Omne illud qđ
 ordinatur ad reuerentiā huius sacra
 menti ratione facientis est laudabile.
 sed interdum abstinere a celebratione
 missę ordinatur ad augmentū reueren
 tie et deuotiōis: igitur rōne facientis
 est laudabile. et per consequēs conclu
 sio vera. Correlarie sequitur qđ boni
 sacerdotes qñq; ad tempus abstinēt
 a celebratiōe / vt eorū deuotio augeat̄
 et vt eo melius disponēt se. Correlariū
 patet ex conclusiōe. Conclusio quaz
 ta. Sacerdos qnto sepi⁹ potest ad hoc
 sacramentū studeat se preparare. pro
 batur. quia in hoc erit in maiori custo
 dia vite sue et conscientie. ⁊ securius in
 tendit viuere. igitur conclusio vera.
 Conclusio quinta. Sacerdos faciens
 qđ in se est. potius debet ex confidētia
 diuine pietatis accedere ad missam ce
 lebrandam / qđ ex consideratione ppria
 abstinere. Probat conclusio auctori
 tate ambrosij sic dicentis. Graue est si
 ad mensam domy ⁊ in mundo corde. ma
 nibus innocētib; nō venimus. gra
 uis est si de peccatis metumus et sa
 crificium non reddamus. Conclusio
 sexta. Melius est quotidie celebrare ex
 amore ⁊ deuotiōe qđ interdum abstine
 re ex timore: Probat sic omne bonū
 per se melius est bono p accidens. sed

celebrare quotidie ex deuotiōe et amo
 re est de per se bonum. sed abstinere in
 terdum est bonū per accidens. vt se
 augeatur deuotio. ⁊ maior et reuerē
 tia. igitur p̄mū est melius. Correla
 rie sequitur. Si sacerdos quotidie sen
 tit se preparatū ad missam celebrandā
 et deuotio eius et amor erga sacra men
 tum nō diminuat. laudabile est qđ quo
 tidie celebret. Patet ex conclusiōe ⁊
 illud correlariū innuit beatus Augu.
 sic dicens. Quotidie accipe qđ tibi pro
 fit. sic viue qđ quotidie merearis acci
 pere. Cui consonat beatus Gregorius.
 in hec verba. Si quis peccandi p̄posi
 tum non habet. quotidie celebrare de
 bet ne priuet sanctā trinitatem. maria
 laude et gloria: angelos leticia. viuos
 gratia. defunctos venia. Inter omnia oī
 opera meritoria primatum tenet missa.
 Et in libro dyalo. sic inquit. Debemus
 itaq; presens seculū tota mente cōtem
 nere. quotidiana deo lacrimarū sacri
 cia offerre. quotidianas eius carnis ho
 stias immolare et sanguinis. Con
 clusio septima. Ex pre fragilitatis hūa
 ne laudabile videtur. qđ sacerdos non
 raro nec im̄termissē sanctā hostiam in
 celebratiōe missarū accipiat. Probat
 illa conclusio. qđ si raro celebrat minus
 circumspectus erit in vita sua si vero
 im̄termissē celebrat. hoc notare vide
 tur aliqualem irreuerentiā. cum vix ali
 quis tam deuotus sit. qui semp eadem
 deuotiōe seruet. quin etiā aliqui aliqñ
 tulum tepeat. Hec conclusio videtur
 esse de intentiōe beati Augu. in libro d
 ecclesiasticis dogmatibus. Et habetur
 de pse. dist. ij. ca. Quotidie. vbi sic dicit.
 Quotidie eucaristiā sumere. nec laudo
 nec vitupero. omnibus tñ dominicis
 diebus comunicandū exhortor. Si tñ

mens in affectu peccandi est. Grauari magis dico eucaristie perceptione q̄ purificari. Et fm̄ glo. ibidem. Aug. hoc dicit. ignorans mentē sumentū. vtrū sine digni vel non. tanq̄ qui mentē alterius videre non poterat. et subdit ibidem. Dixerit ergo quispiam cōmunicandū esse quotidie alijs affirmat quotidie nō esse cōmunicandū. faciat v̄m̄ quisq̄ q̄ fm̄ suam fidem pie credit esse faciendū. Neq̄ em̄ litigauerunt adinācem zacheus et ipe centurio. cum alter eorū gaudens in domū suā suscepit dominū suū. Ille vero dixit. Domine non sum dignus vt intres sub tectum meū. Idem innuit Innocentius sic dicens. In perceptiōe corporis et sanguinis xpi. magna est diligentia adhibenda. Lauendū em̄ est ne si nimīū deferatur. mortis periculum incurratur. dñō dicente. Qui manducaueritis carnem filij hominis et biberitis eius sanguinem. non habebitis vitā in vobis. Si vero quis indigne sumpserit iudicium damnatiōis incurrit. Ap̄stolo teste qui ait. Qui manducat et bibit indigne iudicium sibi manducat et bibit. Ideoq̄ iuxta eiusdem apostoli doctrinam. probet seipm̄ homo. et sic de pane illo edat et de calice bibat. Necessaria itaq̄ videt̄ nobis bñ viuēdi necessitas ne corpus dñi vel indigne sumentō sumamus iudicium. vel cessando nihilominus incurramus periculum. Necessario quippe sumentus est agnus. vt a deuastante angelo protegāmur. Non em̄ exire possumus de egipto nisi agnum paschalē edendo phasē domō celebremus. Ille ille. Ex his dictis patet solutio questionis et rationum. ad vtrāq̄ partem. Dicto ergo de sacerdotibus aliqua sunt videnda de cō-

munionē laicorū. Unde fm̄ cationes et institutione Fabiani pape. Quilibet xpianus si non frequentius saltem ter in anno debet cōmunicare sed nō vult ecclesiasticis carere liminibus. scilicet i pascha penthecoste et in natali domini. Et habetur de pse. dis. ij. ca. Si non frequentius. immo fm̄ conciliū agatense. Seculares qui his tribus temporib⁹ non cōmunicauerint catholici non estimantur. nec inter catholicos habeant̄. Hoc est verū fm̄ glo. nisi propter hūilitatem vel delicti conscientia. abstineant. Sed q̄ hoies multū ceperunt in caritate tepescere et esse negligētes. Ideo Innocentius tercius statuit. q̄ ad minus xpifidelis semel in anno cōmunicet sed in pascha sub pena ex cōmunicatiōis et carentia ecclesiastice sepulture. vt habetur ex. de penitē. et re. ca. Omnis vtriusq̄ sexus. Quidā tamen doctor ponit alium modū capiendi cōmunionē dicens. Si homo sentit se in statu primitiue eccie fore. videlicet q̄ sentit se esse ita feruentem in caritate xpi sicut sancti apostoli et martires fuerūt cōmunicet frequenter. Si vero sentit se esse in statu finalis eccie scilicet cor suū esse frigidum et in amore dei tepidum raro cōmunicet. Si vero medio modo se habet. tunc interdū abstineat vt plus inflametur ardore caritatis et deuotiōis. Et fm̄ quā partem se videt melius proficere ad illam declinet. qd̄ homo facilliter in se per experientiam potest cognoscere. Et tñ sit dictum de sacramento eucaristie in generali.

Tractatus tertius
libri primi. De mi-
nistro sacramenti
eucaristie.

Uia in p̄ce-
denti tracta-
tu visum est
de sacramen-
to eucaristie i
generali. v̄b
delicet d̄ ip̄i
dignitate. ne-
cessitate. et sic
de alijs. Ido

iam q̄ntum ad tractatū terciū / aliqua
sunt dicenda de huius sacramenti mini-
stro i officio missæ vsu quotidiano ip̄m
sumente et tractante. Et habebit illē
tractatus octo capitula que sequuntur
De quibusdam condictionibus requisi-
tis ad debitum ministrū huius sacramē-
ti. caplin primū.

De diversis nominib⁹ sacerdotū in ca-
none biblie expressis capitulū secundū.
De eorum dignitate et excellentia. ca-
pitulum tertium.

De ip̄oz honestate et clericali decen-
tia. capitulum quartū.

De ip̄oz castitate capitulū quintum.

De clericali corona. capitulū sextum.

Quomodo sacerdotes ad missam se de-
beant preparare caplin septimū.

De indigne conficientibus et sumentib⁹
bus corpus x̄pi capitulū octauū.

Capitulum primū. De requi-
sitis ad debitum ministrū hu-
ius sacramenti.

Quantum ad primū capitulū
est sciendū q̄ ad debitum et
legitū ministrū hui⁹ sacra-
menti sex condictiones requirunt quā-
rum si vna defuerit in aliqua persona
talis nō erit debitus minister. nec op⁹
suū alicuius erit momenti vel valoris.

Prima conditio requisita ad debi-
tum ministrū huius sacramenti est. q̄
debet esse homo quia nec angelus bo-
nus nec malus hoc sacramentum confi-
cere potest. Patet sic quia ministri hu-
ius sacramenti debent esse conformes
x̄po qui in forma hominis confecit. et
hominibus dixit. Hoc facite in meā cō-
memoratiōem. tales autē non sunt an-
geli. igitur r̄c. Secunda conditio
q̄ debet esse masculus. quia mulier nul-
lo modo est characteris susceptiva q̄ntū
cumq̄ etiam sancta. Unde non beate
virgini sed apostolis dictum est. Hoc
quocienscūq̄ feceritis r̄c. Sicut ergo
x̄pc fuit homo masculus. sic minister q̄
libet esse debet. Quia autem mulier non
potest recipere characterem alicuius or-
dinis clericalis / ostendit beatus Am-
brosius sup illud apl̄i. i. ad Thimo. ij. di-
cens. similiter mulieres pudice r̄c. Mu-
lieres characterem non recipiunt impe-
diente sexu. ex constitutiōe. nec possunt
predicare. Glosa. publice. Etiam abba-
tissa / nec excommunicare. nec benedi-
cere. aut absoluerē. aut penitentiam da-
re. nec aliq̄d officium exercere potest.
q̄ntumcūq̄ docta sit vel religiosa. dis-
x̄rij. ca. Mulier. Sed dubium oc-
currit circa hoc de hermafroditis. an
possunt ordinari. Ido q̄d respondet
Si magis vergeant ad sexum virilem
q̄ ad sexum femineū tunc p̄nt recipere

Characterē si autē econuerso tūc nō pnt
 Sed tñ in vtroq; sexu nō debent ordi
 nari propter difformitatē ⁊ monstuo
 sitatem Si vero equaliter i eo inuale
 sceret sexus femineus et virilis. cara
 cterem recipere nō potest s̄m wilh. qz
 non pōt dici aliquis sed bene aliqua
 Tercio requiritur qz sit sacerdos rite
 ordinatus s̄m clauēs eccie quas xp̄s
 concessit aplis et eorum successoribus
 ē. de sum. tri. ca. Firmiter credimus.
 Unde nō pōt dyaconus seu subdyaco
 nus q̄ntumcūq; sanctus hui⁹ sacra
 menti ydoneus esse minister eo qz solis sa
 cerdotib⁹ potestas cōficiendi hoc sa
 cramentū est cōcessa. vt patet in locis
 pallegatis. Quarto requirit̄ intentio
 sacerdotis q̄ntumcūq; ēm esset homo
 masculus et sacerdos et proferret ver
 ba debita sup̄ debitam materiā si non
 haberet intentionem facere illud qd̄ ec
 clesia facit nihil esset. Unde i collatiōe
 sacramentoz requirit̄ intentio Racio
 qz ad actiōem que procedit ex libero
 arbitrio requiritur intentio agentis
 sed et ministratio sacramētoz est actio
 procedēs ex libero arbitrio ministri er
 go ad eā requirit̄ intentio ministri Qua
 lis autē debeat esse an actualis vel habi
 tualis loquendo de actuali qua homo
 intendit aliquid facere continue et sp̄
 dicendū qz talis non requirit̄ sed suffi
 cit habere talē in principio ⁊ hoc optz
 qz postea totum pficit̄ ex vi illius intē
 tionis quā habet in principio. Uix̄ ēm
 est possibile quin in opere q̄ntumcūq;
 modico interrumpat̄ intentio actualis
 Et ergo talis non semp̄ requiritur sed
 sufficit in p̄ncipio actus vt̄ premissum
 est. Loquedo autē de intentione habitua
 li. s̄z qz cōtraria vel opposita intentio
 nō internemat. tūc dico qz talis p̄ totū

requirit̄ Quinta dicitio est qz sit loquēs
 Ratio qz nullum sacramentū pōt esse
 sine forma In hoc autē sacramēto ver
 ba prolata a xp̄o sunt forma hui⁹ sacra
 menti. vnde de necessitate oportet qz
 verba proferant̄. alias q̄ntumcūq; ha
 beret characterē ⁊ intentionem nisi v̄ba
 pferant̄ nihil esset Sicut ergo sine pa
 ne et vino que sunt materia hui⁹ sacra
 menti non potest confici. sic etiam sine
 verbis prolatiis que sunt forma huius
 sacramenti non conficit̄ sacramentum
 Ex quo sequitur qz p̄sbiter mutus non
 potest conficere hoc sacramentū. Ses
 xta conditio est qz habeat ratioem. qz
 si esset amens vel dormiens aut freneti
 cus ⁊ si haberet materiā ⁊ pferret ver
 ba tñ qz non vteretur rōe nec haberet
 intentionem faciendi qd̄ eccia facit nihil
 fieret. Illie sunt conditiōes que impedi
 unt ex p̄cepto eccie et non simpliciter
 quia non obstantib⁹ his adhuc potest
 confici hoc sacramentū licet non rite
 et conuenienter. Prima est qz sacer
 dos sit ieiunus et hoc eccia statuit pro
 pter reuerentiā sacramenti. vt patz de
 conse. dil. ij. ca. Placuit. et ca. Sacramen
 tum. Secda conditio qz sit mundus men
 te et sine peccato mortali. De qua di
 ctum est prius. Tercia qz non sit corpo
 re viciatus. sed integer in membris nā
 viciati in corpe prohibent̄ promouē
 ri propter difformitatem ex qua timef
 periculum. Quarta conditio est quo
 ad tempus determinatū quo missa est
 celebranda. Debet autem dici in die
 et non in nocte regulariter loquendo.
 quia sacramentū hoc ad temp⁹ gratie
 pertinet quod per diem significatur ⁊
 tribus horis dici est instituta solennis
 missa celebratio: s̄z hora terciarū in die
 b⁹ festiuis vt̄ patz de ple. dil. i. c. Nocte.

In diebus p̄festis hora sexta Et in die
bus ieiuniorum hora nona. de p̄se. dis. i. c.
solent plures. Et ratio est q̄ in missa re
colitur mors xp̄i. q̄ hora tertia crucifi
xus est linguis iudeorū. sed hora sexta
manibus gentilium. et hora nona exp̄i
rauit in cruce. Priuate aut̄ misse/ dici
possunt a mane vsq̄ ad tertiā. vel
ad horam nonā. vt patet de p̄se. dis. i. c.
Necessē. Quinta conditio q̄ non sit
p̄uatus scismaticus. degradatus. sus
spensus. vel excommunicatus. de quib̄
dicit̄ postea magis in speciali.

Capitulum secundum De diuersis no
minibus ministrorum huius sacra
menti in canone biblie expressis.

In sacra scriptura ministri cō
secrationis sacramenti eucaris
tie quicquid nominantur clerici
quicquid p̄biteri. quicquid sacerdotes. et aliqui
reges. Primo nominant̄ clerici. Unde
sciendū s̄m ysidorū. vij. ethimo. et habe
tur dis. xxi. ca. Clericus. Clerici genera
liter nominant̄ om̄s qui in ecc̄ia deser
uiunt et ad hoc ordinant̄. et dicuntur
clerici. a clerōs grece q̄d est sors latine
q̄ primū ordinatū ab apostolis sorte
legimus electum sc̄z beatū mathiam. q̄
sorte electus annumerat̄ est inter vñ
decim ap̄los. sicut. d̄r̄. Actū. i. ca. Pro
pterea dicti sunt clerici q̄ de sorte dñi
sunt. vel q̄ domini partē habent id est
decimas et p̄micias que dicunt̄ pars
dei. vt dicit̄ glo. ibidem. Secūdo noiant̄
p̄biteri. p̄biter em̄ grece latine senior
interpretatur. nam nō pro etate nec de
crepita senectute: sed p̄pter honorem
et dignitatē quē acceperūt p̄biteri no
minant̄. Quidam ergo p̄biteri q̄si
seniores p̄pter tria. Primo p̄pter mor

honestatem qua debēt sup̄ alios eluce
re sicut em̄ senes vt plurimū vigēt mo
rum honestate. sic et p̄biteri morū ho
nestatē et maturitatē habere debent.
vt homines ex moribus eorū exemplū
sumant virtutū vt infra dicit̄. Secūdo
ideo dicunt̄ p̄biteri q̄si seniores p̄pter
sapientie veritatem qua alios dñt edo
cere q̄ in senibus est scientia. et in mul
to tempore prudentia. vt habet̄ in li.
Prover. Debet ergo habere scientiā
eorū que ad suū officiū spectant com
petentem. vt per doctrinas dñi popu
lum faciat acceptum. ne eis dominus
improperatē loquat̄ per p̄phetam di
cens. Quia tu repulisti scientiā repellā
et ego te ne sacerdotio fungaris. Item
dicunt̄ p̄biteri quasi seniores p̄pter tē
ptatiōem et passionū immunitatem q̄
sicut senes minus vexant̄ a passionib̄
et temptatiōibus carnis q̄ iuuenes ita
et p̄biteri non debent esse passionum
secutores sed in vita penitus immacu
lati. Nam senectus venerabilis est. nō
diuturna neq̄ annorū numero compu
tata. Lani em̄ sunt sensus hoīs. et as se
nectutis. vita immaculata. Sapie. iiii.
Tercio noiant̄ sacerdotes et hoc mul
tiplici de causa. Primo dicunt̄ ideo sa
cerdotes quasi sacra recipientes. reci
piunt em̄ sp̄m̄ sanctū per manus ep̄i
impositiōem. ratiōe cuius omnia dicit̄
tur sacra et sancta cum eis dicit̄. Acci
pite sp̄m̄ sanctum. quorū remisistis
peccata remittunt̄ eis. Secūdo ideo q̄si
sacra cōficiētes. In eorū nāq̄ vinctiō
ne d̄r̄ p̄ ep̄m̄ Consecrent̄ quelumus do
mine manus iste et benedicant̄. vt q̄
cumq̄ benedixerint et consecrauerint/
benedicta sint et consecrata: Confici
unt preterea corpus et sanguinem ie
su christi que maxime sunt vera sacra.

referū
m

Sicut enim rex dicitur a regendo. ita sacerdos a sanctificando dicitur est. Consecratur enim et sanctificatur dicitur. xxj. c. Clericus. Tertio dicuntur sacerdotes quasi sacerdotes dantes. solis enim sacerdotibus data est potestas sacramentorum ministrandi sub quo modo etiam comprehenditur iste modus quo sacerdotes quasi sacerdotes docentes interpretantur. in officio enim predicandi dant doctrinas per verborum sacrarum seminationem. Item quarto dicuntur sacerdotes quasi sacerdotes dicentes quia habent dicere missam et horas canonicas et non solum ipsi sed et omnes beneficiati. quia sunt doctores a laycis dati sunt redditus clericis ut ipsi in officio eorum vices laycorum suppleant. Et ideo beneficiati tenentur ad horas et non solum ex statuto ecclesie sed etiam ex obligatione iusticie. Et quia ordines sacri nulli dantur nisi beneficiati vel ei qui ad suum patrimonium loco ecclesiasticorum reddituum voluerit ordinari. et de prebendis. ca. episcopus. et ca. cum servus. Ideo quilibet habens ordinem sacrum tenetur ad horas canonicas etiam si beneficium non habeat quia ex quo recipit ordines et potestatem spirituales tenetur etiam in spirituali domino ministrare et hoc facit dicendo horas. nisi tunc habuerit legitimum impedimentum puta propter defectum visus vel infirmitatis vel quia carent libro ratione paupertatis tunc recopensat per psalmos penitentiales vel per orationem dominicam. Si vero nullum impedimentum habuerit peccat mortaliter horas canonicas non dicendo. Unde est de celestibus missarum. dicitur districte precipimus in virtute sancte obedientie ut divinum officium nocturnum propter et diurnum quod tunc eis deus dederit studiose celebrent propter et devoto preceptum aut obligat ad mortale. Nec tenetur quis singulis diei horas dicere singulas horas immo sacerdoti

permittitur. ut de mane dicat omnes horas usque ad vesperam inclusive. patet est de celestibus missarum ca. presbiter. Ex causa enim rationabili frequenter licet anticipare. vel potius supplere quia ante tempus orare est prudentia. in tempore orare est obedientia. post tempus vero est negligentia. Sunt autem septem hore deputate pro horis canonicis et non plures. Primo propter scripturam dicentem Septies in die laudem dixi tibi. Secundo propter recognitionem similitudinis gratie spiritus sancti per quam educti sumus de servitute dyaboli. Tertio propter septem etates scilicet infantiam. pueritiam. adolescentiam. iuventutem. senectutem. senium. et decrepitudinem. Per matutinas et laudes representant infantiam. per primam pueritiam. per tertiam adolescentiam. per sextam iuventutem. per nonam senectutem. per vesperam senium. per completorium finem nostre vite. In his omnibus creatorem nostrum laudare debemus. quia autem in tempore infantie homo possit laudare deum beatus nicolaus nobis cedit in exemplum. qui quartis et sextis feriis semel fugebat verbera matris. De alijs autem scriptis notum est. Unde psalmista Benedicam dominum in omni tempore. psalmo. xxxij. Matutinas dicimus propter illud psalmi. De die nocte surgebam ad confitendum tibi. Ecclesia enim instituit matutinas dici in nocte ad domandum carnis illecebras. psallendo et orando. quia ecclesia. xxxij. Vigilia honestatis tepescit carnis illecebras. Laudes autem dicimus ad temptationes dyaboli repellendas. Unde ysai. xxxvj. dicitur. Exproscimini et laudate quod habitatis in pulvere. Illae autem hore ad orandum sunt deputate propter quosdam privilegia quibus decorantur. Prima enim hora christus a iudeis pylato est traditus: et a morte resurgens

d ij.

Infans. i. nō
pueritia fuit
durat ab iq

adolescētia m
hinc q̄ est m
triginta ann

Inventio iugem
nō amplius ce

Senectus alte
ē sexta etas
ultima 26

H

hora p̄tia marie magdalenē apparuit.
 In sup̄ hora prima visus ē in litore ma-
 ris septem discipulis piscantib⁹ dicens
 pueri nūquid pulmentarium habetis:
 Joh. xx. Hora tertia xpc crucifixus ē
 linguis iudoz et flagellatus et eadem
 hora sp̄m sanctū misit apostolis in lin-
 guis igneis Actū. ij. Hora sept̄a pro
 nobis in ligno crucis est affixus et in
 die ascensiois eadem hora cū discipu-
 lis discubuit. Non̄a hora exclamās emi-
 sit sp̄m et lanceat⁹ de eius latere duo
 sacramēta salutis nostre scz aquam ba-
 ptismi. et sanguinem redemptiois no-
 bis eduxit. In vespera de cruce depo-
 situs est. et eadem hora cum discipulis
 suis cenauit in die cene. et sacramentū
 corporis sui et sanguinis illis tradidit et
 tradendo instituit. Eadem etiam hora
 ip̄o die resurrexiois duobus discipulis
 euntibus in emaus apparuit. et in fracti-
 one panis cognitus fuit. Lu. xxiij. In
 completorio vero sepultus fuit p̄pter
 hec igit̄ priuilegia hec hore specialiter
 sunt deputate. Quarto vocant̄ reges
 et hoc p̄pter tria. Primo p̄pter corone
 dignitatem qz sicut corona dec⁹ regū
 le significat. sic et deo seruire regnare
 est. nam sicut regibus corona imponit̄.
 sic ad modū corone sacerdotibus cri-
 nes tundunt. Secdo ideo p̄pter regem
 di potestatem. qz rex a regendo dicit̄.
 et s̄m ysidorū. ix. ethano. Regis nomen
 recte viuendo seruatur. male aut̄ viuē-
 do amittitur. Unde apud veteres ta-
 le erat. puerbium. Rex eris si recte fece-
 ris Sacerdos igit̄ qz se et alios regem
 re debet ideo rex dicit̄ ut vult mgr̄. i. iij.
 sniaz. a. l. xx. ca. iij. Tercio dicunt̄ re-
 ges p̄pter auctoritatem recipiendi tri-
 buta qz sicut regibus dant̄ tributa ob
 pacis procuratiōem et subditoz prote-

Etiam ita etiā decime et tributa dant̄
 sacerdotib⁹ i peccatoz populi remissio-
 nē. Cū dauid in psalmo. Et dedit illis
 regiōes gentium et labores populozū
 possederit vt custodiant iustificatiōes
 eius et legem eius exquirant. Cū pro-
 phetatum est de eis qz peccata comē-
 dunt. immo et maioribus regibus p̄nt
 assimilari/ eo qz ip̄i auctoritatē recipiē-
 di ab ip̄is tributa habēt. Unde de mel-
 chisedech/ qui p̄ omnia figurabat xpm̄.
 et sacerdotes noui testamēti ad hebre-
 v. ij. dicit̄. Hic est melchisedech rex. salem
 sacerdos dei summi. q̄ obuiauit abrae
 regressus a sede regum et benedixit ei
 cui et decimas oim̄ dimisit abraam.

Capitulū terciū De dignita-
 te et excellentia ministroz hui⁹
 sacramenti

Ignitas sacerdotalis tenet
 duo p̄cipue cōmendat̄ p̄tio
 a stat⁹ sublimitate Secdo ab
 officij ministratiōe Sublimitas status
 sacerdotalis ex tribus ostendit̄. scz ex
 diuina electiōe. ex sp̄uali p̄secratiōe. ex
 singulari et super excellenti dignitate v̄l
 potestate Hec oia innum̄. i. De. ij. ca.
 Ubi beatus petrus dignitatē sacerdo-
 talem exprimit his verbis ad ip̄os di-
 rigens sermonē Vos inquit estis gen⁹
 electū regale sacerdotiū gens sancta.
 populus adquisitiōis. vt virtutes eius
 annuncietis qui de ten.bris vos voca-
 uit in admirabile lumen. In quibus in-
 q̄ verbis dignitas sacerdotalis et ei⁹
 sublimitas/ primo ostenditur ex diui-
 na electione. Nam ip̄i sacerdotes dūt
 immediate vocari et eligi a dō vt nul-
 lus sibi assumat honorē nisi qui vocat̄
 a deo tanqz aaron. It̄. Hebr̄eos. v.

Et sic de quolibet clerico electo merito
dicit illud quod scribit Ecclesiasti. v. Spiritus
elegit ex omni gente. offerre sacrificium
deo. incensum et bonum odorem. Spiritus ei
non debet eligi ad spiritualia beneficia nec
ad ea ordinari per parentum potentiam
vel per ipsorum nobilitatem seu per symonia-
cam prauitatem. immo sic volentibus
assumere ecclesiastica beneficia debet
dici illud quod petrus dixit symoni ma-
go. Pecunia tua tecum sit in perditionem
nem quod existimasti donum dei pecunia
possidere Actuum. vij. ca. Secundo in
verbis premissis status sacerdotalis et
sublimitas ostendit ex spirituali consecra-
tione. Nam sacerdotes inungunt quem
admodum et reges et ab episcopis consecran-
tur. In quorum manuum inunctione dicit
eis Consecrantur que sumus domine manus
iste et benedicantur. ut quecumque bene-
dixerint et consecrauerint / benedicta
sint et consecrata Tercio in verbis pre-
missis ostendit sublimitas status sacer-
dotalis ex singulari et superexcellenti po-
testate vel dignitate. Officiunt namque cor-
pus et sanguinem domini nostri iesu christi
in quo maxima et singularis potestas
annotatur quod sacerdos cum sit homo et
creatura miro modo sui creatoris crea-
torem quod officium misse pagit et celebrat.
Teste beato Berno. in persona sacerdotis
sic dicente Qui me creauit creare se mi-
hi dedit Qui creauit me sine me creat
mediate me. Talis itaque est potestas sa-
cerdotalis quod nulla potestas in celo et
in terra post deum sit ei comparabilis cum
per verba sancta a sacerdote prolata co-
operante spiritu sancto panis in corpus christi
transubstantiatur. et uno atque eodem mo-
mento deus qui presidet celo manibus
eorum continetur in sacrificio: De quo idem
berno. in libro de sacramento altaris pul-

bre loquitur in hec verba. Credimus quod
non est post deum aliqua potestas / sicut
est potestas vestra o sacerdotes vobis
a deo concessa ut consecratus in sacer-
dotem penitus idem offerat in altari quod
christus suis manibus fecit in cena pascha-
li Et subdit. O veneranda sacerdotum
dignitas. intra quorum manus velut in
utero virginis marie dei filius incarna-
tur quod per vos pater filius et spiritus san-
ctus mirabiliter operatur. Super hoc
tam insigni vestro privilegio stupet ce-
lum. miratur terra. horret infernus. con-
tremiscit dyabolus. vere homo. amira-
ratur angelica creatura. quod uno atque
eodem momento deus ipse qui presidet
celo manibus vestris est in sacrificio O vene-
rabilium manuum sanctitudo o felix exer-
cicium opere mundi gaudium Ubi ymasum
mis coniunguntur cum christo tractat christum
sacerdos dei filium cuius deliciae sunt esse
cum filijs hominum hec. bern. Ex qui-
bus colligere possumus admirandam
excellenciam sacerdotalis dignitatis.
pretulit enim deus eos regibus et mun-
di principibus. et quantum ad officium
angelicis ordinibus lxxxviij. dist. ca. quod
dubitat de quo idem. bern. sic dicit. O.
quantam dignitatem deus contulit sacer-
dotibus. quanta est prerogativa sacer-
dotalis ordinis. Pretulit enim eos omni-
bus regibus et principibus terre pretulit
enim hunc ordinem sacerdotalem omni-
bus hominibus Immo ut audacius lo-
quar. Pretulit eum angelis. archan-
gelis. thronis. dominationibus. et omni-
bus angelicis ordinibus. Secundo di-
xi principaliter. quod in verbis premissis
sacerdotalis dignitas commendatur
ex officij dignitate. et hoc tangitur
cum beatus petrus dicit ut virtutes eius
annuncietis quod de tenebris vos vocauit
o iij.

Circa quod sciendum quod officium sacerdotum in tribus principaliter videtur consistere. Primo in dei virtutum annunciatione. Unde apostolo ad cor. iij. dicit. Sic vos existimet homo. ut ministros christi et dispensatores ministeriorum dei. Secundo consistit in peccatorum expulsiōe. Nam ipsi sacerdotes sacramenta ecclesie ministrando tenebras peccatorum expellunt. Tercio in diuine gratie infusione. Unde apostoli per manus impositionem dabant spiritum sanctum. ut habet in actibus eorum. Et apostolo ad gal. dicit. se spiritum sanctum eis tribuisse. quia ministerium habuit in quo dabatur eis spiritus sanctus a deo.

Laplin quartum De honestate et decentia huius sacramenti ministroz

Honestas clericalis in duobus consistit. Primo in hoc ut ornati sint interioribus virtutibus ne tales sedentes in cathedra. iniuriam faciant cathedre. dis. xl. ca. multi. Sacerdos enim non ab intra ornatus virtutibus nec ab extra decoratur bonis moribus sacerdos est solo nomine et non re. teste chrisostomo. sic dicente. Multi sacerdotes. et pauci sacerdotes. Multi nomine pauci vero ope. Videte ergo quomodo sedeat supra cathedram. quia cathedra non efficit sacerdotem sed sacerdos cathedram. Non locus sanctificat gentem. sed gens locum. Non omnis sacerdos sanctus sed omnis sanctus sacerdos. Qui ergo bene sedet super cathedram honorem facit cathedre. ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen adquiret non dignitatem. In iudicio enim sedes. si non benedixeris et recte

populum dei instruis. Si enim bene docueris et male vixeris tui solius condemnator es. Nam bene viuendo et bene docendo populum instruis quomodo vivere debeat. Bene autem docendo et male viuendo deum instruis quomodo te condemnare debeat. Nec ille. Et habet in cano. dispalle. Secundo honestas clericalis consistit in hoc. ut sint exterius ornati. et hoc in pluribus. Primo in incessu et ceteris gestibus corporis. ut sacerdotes non currant. sed moderato et equali gressu incedant. et ut sic maturitas corporis maturitatem iudicet mentis. Incompositio enim corporis ut ait augustinus. inequalitatem iudicat mentis. dis. xli. circa finem. Secundo in habitu ut non habeant vestimenta fractilata. ut ioculatores. nec varii coloris. seu vestes partitas per colores. nec vestes virides nec rubeas. non nimis longas. nec nimis breues ut patet est. de vi. et ho. cleri. ca. Clerici. Nec lana nimis preciosa nisi tunc status exigat. nec etiam de nimis vili lana. quia ut ait beatus Hieronymus. Nec affectate sortides nec exquisite delitie laudem parant. dis. xli. circa principium. Unde beatus Augustinus in li. de doc. christiana sic ait. Quisquis rebus pretercuntibus strictius utitur quam habeant seniores eorum cum quibus uiuit aut intemperat. aut suspiciosus est. Quisquis vero sic utitur ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat aut aliquid significat aut flagiciosus est. In omnibus enim talibus non usus eorum sed libido culpanda est. dis. ca. ca. Quisquis. Tercio honestas clericalis consistit in corona. et in tonsura. quia coma et barbam debent deponere extra. de vi. et hone. cle. ca. Si quis. Coronam etiam debent habere decentem de qua dicitur infra ca. v. huius tractatus.

Quarto in cōuersatione Sacerdotes em debent oculos et alia membra sub freno castitatis et modestie cohercere vj. q. j. ca. ex merito. Et diligenter dñt puidere qd non laborent vicio incontinentie maxime ideo. qd ppter hoc vicium venit ira dei in filios diffidentie qd tenus in conspectu dei. puro corde et inundo corpe valeant ministrare. Si qui vero fuerint inuenti vicio incontinentie laborare prout magis vel munus peccauerint puniant vt quos diuinus timor a malo nō reuocat. temporalis autē pena cohibeat a peccato ex. e. ti. vt clericorū. De sacerdotibus em incontinentibus loquitur beat⁹ Aug⁹ in hec vba Si sacerdos fuerit vas incontinentie et libidinis iuxta filium virginis in altari statuit ydolum veneris et cū profert canonis verba os eius plenum est amaritudine. et dolo ⁊ quis orat cum labijs tamen in faciē expuit saluatoris Et cum psumit corpus domini sumere in os suū pollutum leuius ei esset si proiceret ipm in lutum Nec aug⁹. Cui aliquid b. Bern. in hec verba. Turpissimum est manus deo dicatas / et sacrochrismate dedicatas et cōsecratas pudentis ingerere. ⁊ post hoc corp⁹ dñi sanctissimū cum eisdem tangere Qd qd temerarium tāqz nephandum est pollutis manibus tangere filiū virginis. et immūdis labijs osculari. et ore sordido sumere. Que mens non rapitur ad excessum. Quis oculus nō erubescit Luyus auditus nō reueret. vbi mūdi p̄ciū proijcit in sterquiliniū id est in os indigne sumentis Et alibi sic dicit. Clerice qualiter audes eisdem labijs osculari filium virgīs quib⁹ pauloante osculatus es labia meretricis. pfecto. osculo. cum iuda filium hoīs tradis : Nec ille

Quinto honestas exterior sacerdotalis apparet in sobrietate quā sacerdos in cibo et potu debet obseruare. sacerdotes em maxime debent cauere ebrietatem qz ebrietas mentis inducit exilium et prouocat ad libidinē eo. ti. ca. crapula ventris. Namqz repletio ad luxuriam facile prouocat et omne opus bonum dissoluit. Vñ hiero⁹. venter ⁊ genitalia sibimetipsis sunt vicina. vt ex vicinitate membrorū confederatio intelligatur vicioz. xliij. dis. circa principium Et alibi dicit idem Venter merestiuans de facili spumat in libidinem. xxxv. dis. ca. j. et ca. venter. Item quia impedit sapientiā. Prouer. vi. Luxuriosa res est vinum et tumultuosa ebrietas qui his delectatur nō erit sapiens Nec autē duo scz munditia et sapiētia. maxime dei ministro sunt. necessaria ⁊ qz ambulans in via immaculata hic mihi ministrabit Et quia acceptus est rei minister intelligens. Pena autē eius qd ebrietati infisit est vt si amonitus non desistit si eps p̄biter vel dyaconus. deponatur. si vero subdyaconus vel inferioris ordinis communionē puetur dis. xxxv. ca. Epus. Et hoc intelligitur de ebrietate prout ebrietas est quedā indispositio mentis et studiū ad se de facili inebriandū Similiter ⁊ intemperata cibi sacerdotes debēt euitare. qz vt ait Hiero. Supfluitas cibi diuersos generat morbos et mortiferos. Moderata vero resectio egritudines fugat sensuum acumen opatur. sospitatem et hylaritatem procurat De cōse. dis. v. ca. Quid. Sexto honestas clericalis exterior debet esse ornata in societate. et hec societas in tribus consistit / Primo in hoc qd conformat se his cum quibus uiuunt salua honestate in hominibus

Secundo in hoc vt abstrahant se a consortio mulierum. quia honestas clericorum sepius a consortio earundem deprauatur. Et ideo est. de coha. cle. et mulierum. statuitur quod presbiteri non cohabitent mulieribus. neque illas quas canones concedunt apud se retineant. scilicet amicam matrem. sororem. vel glorem. si sint suspecte quia instigante dyabolo. etiam in illis id est occasione illarum scelus reperitur perpetratum. Unde augustinus. sicut Non omnes que cum sorore mea sunt. sorores mee sunt. lxxxj. dist. ca. legitur Tercio in hoc vt non socient se malis et suspectis personis. quia sepe consortia malorum etiam bonos corrumpunt. Unde propheta. Cum sancto sanctus eris. psalmus. xvij. Septimo honestas exterior presbiterorum ornatur in depositioe armorum Clerici enim non debent arma deferre. nisi ex iusta causa. scilicet propter latrones ad terrorem possunt portare. sed non debent portare nisi extrema instet necessitas. Pena oppositum facientium est. vt si post trinam monitionem portare non desistant. priuilegium clericale amittunt. est. de sen. ex. ca. ex lris. eo. ti. Octauo in solatio honesto. non enim ad tabillos debent videri. nec homini ludis debent interesse. quia talis ludus in se turpis est. et sine peccato difficulter potest exerceri. est. eodem ti. ca. clerici. et in ca. de sanctis episcopis. interdiximus. Cetera omnia que ob causam solacii fieri dicunt sacerdotes debent sub rationis iudicio coherere. Nono honestas clericorum exterior in locorum honestorum visitatione consistit. Non enim debent visitare loca suspecta prostibula. aut lupanaria. et tabernas. Tabernas tamen causa necessitatis in peregrinatione possunt intrare. vt patet e. ti. ca. clerici. circa principium. Nec etiam specta-

culis mundanis scilicet choreis torneamentis. aut hastiludijs. et similibus debent interesse. Et generaliter omnibus que secularia imponere possent plebi aut subditis. et laicis cauere debent. et sic honeste. interius et ab extra bonis moribus refulgentes. digne cathedram sacerdotalem obseruabunt.

Laplin v. De castitate ministri
stroz eucaristie sacramenti

De causis sacerdotibus
o indicta est castitas: Prima
quia non possunt deo placere si carnaliter viuunt. teste apostolo. ad Romanos. sic dicente. Qui in carne sunt deo placere non possunt. Et concordat Augustinus. lxxxij. dist. ca. proposuisti. sic dicens. Qui enim intercessores pro populo ad deum parant. necesse est vt eius gratiam bene viuendo mereant. Nec is quem crimen deprauat proprium. intercessor fieri appetat pro culpis aliorum. Quia secundum beatum Gregorium. cum is qui displicet ad intercedendum mittitur. irati animus ad deteriora prouocat. Opus enim carnis immundicia et luxuria. Item Basilus. v. Et ideo apostolus. i. ad Thimotheum. vi. precipit eum fornicationem fugere. Quia fornicationem fugere et gula seruire. aut impossibile est aut difficilimum. Unde deo placere non possunt. vt inquit polieratus. li. viij. Sacerdotes enim habent officium aduocati. vt orent. et coram deo allegant pro populo sibi commisso. et pro omnibus quorum elemosinas et oblationes accipiunt. x. q. i. Quia sacerdotes. Et secundum Gregorium Sacerdotis negocium est fundere orationem pro iustis ne cadant et pro peccatoribus vt resurgant. Et igitur exaudiuntur necessaria est ei castitas.

Secunda causa cū deus sit spūs ministri eius scz sacerdotes spūaliter debēt viuere et nō carnaliter. Juxta illd ysa. xli. Vos sacerdotes vocabimini ministri di. Et. ad cor. iij. sic dicit Sic vos exstimet homo. vt ministros xpi et dispensatores misterior dei. Et qz non solum religiosi. sed etiam seculares p̄biteri sunt sub regula degentes. et ecclesiasticis ordinibus mancipati. ideo canonicis regulis teneantur astricti. xxiij. dist. ca. q̄q̄. Et eadē dist. c. Dis ergo. ysidorus dicit sic. Dis ergo lege patrū cauetur. vt a vulgari vita seclūsi. a mundi voluptatibus se abstineant. nō pompis nec spectaculis intersint. conuiuia publica vitent. et ita castimonia id est castitatē inuolati corporis perpetue studeant cōseruare. Et idcirco spūaliter viuere debent mente et corpore. diuino officio et sacrificio diligentius intendendo. i. q. i. Tercia causa qz sacerdotes sodales sunt angeloz et ergo debent habere puritatem angelicam. Est em̄ vetus auctoritas iam inde ab inicio constituta. qz in templo vite sue habitare p̄cepti sunt sacerdotes. vt seruiētes sacris oblatiōibus puri ab omni labe purgati sibi vendicēt diuina misteria. lx. dist. ca. p̄posuisti. Et non immerito. quia s̄m beatū Grego. ad mauriciū. vt habet xi. q. i. Ipi sacerdotes q̄q̄q̄ in diuinis eloquijs angeli vocant. q̄q̄q̄ dy Nam ad moysen de eo qui ad iuramentū ducendus erat. vt habet Exo. xxij. dicit applica eum ad deos id est ad sacerdotes Et iterū ibidem habet. Dis non retrahes. id est sacerdotibus Et malach. ij. d̄. Labia sacerdotis custodiūt sciam et legem de ore eius requiret qz angelus dñi exercitū est id est nuncius fidelium Est em̄ sacerdos angelus i gra

ciaz actiōe. in consolatiōe. in cōtemplatiōe. et in am̄nistratiōe. immo dignior est angelis in auctozitate p̄ficiendi corpus et sanguinē dñi n̄ri iesu xpi qz hoc nulli angeloz ab inicio mūdi ē concessum Unde Bern. P sacerdotes q̄ felices vos diximus. qz non est potestas p̄ter deū sicut p̄as v̄ra est Idem em̄ deus qui mirabilis ē in om̄ibus. ostendit miracula in sacerdotib⁹ et p̄ eos sua miracula opatur. qd nullis ordinibus angeloz neqz potentib⁹ terze cōcessum ē Quarta causa qz sacerdotes intendūt generatiōi spūali que sancta est et mūda ideo abstinere debent a generatiōe carnali q̄ fetida et immūda. ne amor filioz carnalium minuat amorē et affectum habendū ad filios spūales. In sacerdotibus em̄ eligenda ē fides cū vita qz si vita deest fides meritū non hēt. Jaco. ij. Quinta causa qz cum sacerdotes tractant sancta ideo sancti et puri esse debent saltem quo ad carnis mundiciam. iuxta illud Leuiti. lxx. Sancti estote qz ego sanctus sum dñs deus vester. qz s̄m s̄lugu. Melius ē spiritualia penitus obmittere q̄ indigne tractare Et hieronim⁹ in doctrinis in agone datis sic loquit Qui vitā pueram sacerdotis cognoscit et illū ante se celebrare facit sit eiusdem peccati conscius et pene princeps. Sexta causa qz cū alios mundat doctrina et p̄dicatiōe sua. mundi esse debet. iuxta illud ysaie. liij. Mundamini vos qui fertis vasa dñi Et idō iudas elegit sacerdotes sine macula voluptatē habētes in lege dei In cuius figura d̄. Leui. lxxij. Homo q̄ accesserit de stirpe v̄ra ad ea q̄ sanctificata sunt in quibus nō est immūdicia peribit corā dño. Septima causa qz nobilissimā habet sponsam scz sapientiam.

De qua Sap. viij. dicit: Hanc amavi et quae
sui mihi sponsam assumere eam. et ama-
tor factus sum forme illius. Unde Christo
Deus dilectissimam sponsam scilicet ecciam-
celo angelis. omni creature immo se ipso
cariorum cum omnibus suis doctoribus id est
sacramentis sacerdotibus commendavit.
Est autem sacerdotis officium docere po-
pulum. et bene vivere quod docendi officium
dei habet in populo. Paulo teste. i. ad
Thimo. iij. ubi dicit: Attende lectorem et ex-
hortationem. et doctrine. et semper in his per-
mane. Sciant ergo sacerdotes sacras
scripturas. et opus eorum in predicatione
et doctrina consistere. atque edificent cum
ctos tam fidei sciam quam operum disciplina dis-
xxxviii. ca. ignorantia. Ubi dicit: Debet enim
sacerdos docere credenda. sicut fidei
articulos. et facienda et observanda sicut
mandata dei. fugienda sicut peccata. timen-
da sicut mortem eternam. et appetenda si-
cut regnum dei et iustitiam eius. Octava
causa quod sacerdotes debent esse proprii ipsius
dei. ut habet in Exo. ubi dicit: Elegi vos
de cunctis tribubus israel ut essetis mei.
Et bernardus: Elegi et prelegi mihi sacerdotem
ad condignum mansionis habitaculum.
Unde et sacerdotes dicuntur pupilla oculi
domini. et ideo debent esse multum puri et casti:
quod si peccaverint gradus est eorum ruina.
teste beato Hieronymo. super Ezechiel. sic dicen-
te. Grandis dignitas sacerdotum sed gra-
dior est ruina si peccat. Et subdit: Letamur
ad ascensum sed timeamus ad la-
psum. Nec enim solum pro delictis nostris
reddemus rationem sed etiam pro omnibus
peccatis eorum quorum utimur donis etc.

Capitulum sextum. De corona
clericorum

Corona clericalis est signum
characteris quod in aetate ordinari
et impmitur. ut dicit magister iulianus
sunt. Quod habet originem a veteri et no-
uo testamento. Nam nazarei ad munda-
tionem crines abradebant. Sicut in nouo
testamento legitur. quod gentiles beatus petrum
in antiochia / ad derisionem et pudorem
detonderunt per gyrum quod nunc clericis
cedit in honorem. Circa quam coronam tria
notantur. scilicet capitis abrasio. crinium de-
truncatio. et forme circulatio. Crines
enim sacerdotum ex parte superiorum raduntur ne
mens eorum temporalibus occupationibus a con-
templatione divinorum retardetur. sed reuela-
ta facie dei gloriam libere et expedite con-
templentur. Summitas enim capitis eminencia
est mentis. Denudatio capitis est re-
velatio mentis. Clericus enim secretorum
dei cognitor est. id est sacrarum scriptu-
rarum non debet esse ignarus. ut inquit
magister in. iij. dist. xxxij. In parte autem infe-
riorum capitis crines sacerdotis tondun-
tur et detruuntur / usque ad revelationem
sensuum. scilicet oculorum et aurium ut vicia in
corde et opere pullulantia doceantur prece-
denda. ne ad audiendum et intelligendum
verbum dei impediantur mens. qua propter
datur in excelsis. Ex quo autem corona est fi-
gura rotunda que nullum angulum habet.
significat quod clerici non debent habere sor-
des. Nam ubi angulus ibi sordes. Et de-
bent habere veritatem in doctrina. quod veritas
non habet angulum ut dicit Hieronymus. Item
hec figura omnium figurarum est pulcherrima
Unde ad instar illius figure deus cele-
stes figuras fecit. Item per hoc significa-
tur quod clerici debent habere virtutum pulchri-
tudinem interius in mente et exterius in con-
versatione. In corona clericali et capi-
tis abrasio tria consequuntur. Primum est
mundicie observatio quod ex crinibus immundum

dicie i capite congregant. Per qd de signatur qd clerici immundicia et castitate se debent cōseruare. Sedm est cor poralis deformatio. p qd designat nō se ab extra/habito exquisito debet ornare sed honestate vite. Terciu est capitis enudatio. qd nullum mediū inter deum et clerū monstrat

Caplin viij Quō sacerdotes se ad missam debeant preparare:

Sacerdos celebratur missas primo se examinet. an sit in tantū corporaliter vigorosus. vt sciat officium inchoatū cōtinuare/ et tandem pficere. Quare sacerdotes habentes tremulas man⁹ vel morbum caducū vel aliam hmōi infirmitatē ad celebrandū nō sunt admittendi. viij. q. ij. Et hoc maxime est vix si morb⁹ vel infirmitas illa eis continue vel sepius adueniat sed si semel in anno possunt qdam admitti. Secdo corporaliter se muniunt et videāt ne corporaliter sint immūdi. qz fm sanctū thomā. Munditia conscientie mētis ad deum eleuatio. et mūditia corporalis ad, digne cōmunicantē requirunt. Quare ob reuerentiā sacramenti consultitur sacerdoti p illūsiōem nocturnalem polluto ne celebret vt dictum est in tractatu pcedenti. Similiter si quis haberet manus lutas non deberet cum eis corpus xpī tractare. Tercio si ieiuniū nature nō custodiuit. Pro quo sciendū q duplex est ieiuniū scz eccie et nature ieiuniū nature est cū nihil sumitur ab extra in os. qd voluntarie pmittit intrare stomachū. Dico notāter ab extra qz si salina deglutiret nō esset solutiū ieiuniū nature. Et dico qd voluntarie pmittit intrare stomac

chūm qz si sacerdos abluēdo os aliquā guttulam aque pter intentiōem et voluntatē in ventrē mitteret ieiuniū nature nō frangeret. Ieiuniū vero eccie bene pmittit medicinam de mane sumere ante prandū in necessitate ppter re creatiōem. ita q ieiuniū eque bene nō soluitur p talem medicinā quo ad meritum. qz quis quo ad essentia bene soluitur. et tale ieiuniū nō sufficit ad missam celebrandā. Un patet error dicentium q post medicinā sumptā sacerdos licite possit celebrare. Sed dices: posito q sacerdos nō ieiunus celebret. an cōficiat. d. q sic. licet grauiter peccet. De hac materia habet. viij. q. ca. Nihil. Ubi d. q nullus post cibum potumqz q̄tuncūqz minime sumptū missas facere psumat. Quarto requirit q nūmer orationū p̄suetū et ad quē tenetur p̄soluat. Unde sicut mortaliter peccaret si ante diē celebraret/ pter q̄ in nocte natalis dñi. sic si celebraret ante q̄ matutinū diceret. et alias orōnes ad preparatiōem necessarias fm p̄suetudinē eccie mortaliter peccaret. Quinto requirit q ad minus a media nocte vsqz ad diē a cibo et potu abstineat si vult celebrare. vt sic cibus sit digestus. Et qz talis digestio maxie opat in somno ideo optet q si possit naturalē somnū p̄ sex aut p̄ septem horas compleat in nocte. vel saltem sex horis abstineat se a cibo et potu. si illucescēte die vult celebrare. Sexto requirit q p̄ profundā contritiōem et cordis compunctiōem se aptet et preparat. De quo venerabilis Hugo sic dicit Triplex est sacrificiū genus. Unū est dñici corpis aliud. contriti cordis. terciū mortificate carnis. Optet ergo pcedere sacrificiū hūilitatis in mente et afflictionis in carne. vt

habeat deuotio i dominici corporis susce-
 ptioe et psecratioe Multum em valet
 hec salutaris hostia si fuerit cu cordis
 contritioe et lacrimaz effusioe prolata
 teste beato greg. sic inquiete. Singu-
 lariter naqz ad nostrā absolutioem ob-
 lata cu lacrimis et benignitate mentis.
 sacri altaris hostia suffragat. qz is qui i
 se resurgens ex mortuis iam nō morit.
 adhuc p hanc in suo misterio p nobis
 patitur. Nam quotiens ei hostiam sue
 passiois offerimus: toties nobis ad ab-
 solutioem nrā passioem illius repam?
 Lauate ergo lacrimis maculas pctōz.
 elemosinis tergite. sacris hostijs expia-
 te. Nec ille. Septimo requirit vt p cō-
 fessionis lauacriū se expurget. nō solum
 a mortalib. sed etiā a venialibus pec-
 catis. Nam nō solū indigne sumūt qui
 scienter sunt in mortalib. / sed q de ve-
 nialibus nolūt penitere. vt dicit beatus
 Ambrosi⁹ sup hec vba. indigne eucari-
 stiam sumūt. q de venialib⁹ nolūt peni-
 tere. i. qui ex quadam negligentia et in-
 curia de venialib⁹ nō curāt satisfaccere
 z eis remedia exhibere. vñ aug⁹. quis
 quis mordeat peccato veniali. peccan-
 di tñ voluntatē de cetero. non habeat
 satisfacciat lacrimis et oratioibus de di-
 uina pietate et misericordia p̄sicens/
 intrepidus accedat et secur⁹. Octauo
 vt seipm primo deo sacrificium offerat
 anteqz deo studeat sacrificare. Sit em
 agnus paschalis p patientiā. sit iunna
 culatus p mūdiciā. sit agniculus p tem-
 perantiā. sit a lacte cōcupie carnaliter
 segregatus. fm illud apli ad Ro. xij.
 Obscuro vqs fratres carissimi p miaz
 dei. vt exhibeatis corpa vrā hostiā vi-
 uentem deo placentē Un beat⁹ greg⁹
 in dyalo. sic dicit. Tunc em pro vobis
 deo vero hostiā erit. cum vosmetipos

sibi hostiā feceritis. Nono requirit vt
 habiliter se qntum possit ad actualem
 deuotioem adqrendā et mentis eleua-
 tioem Ante qz celebret deuotioem inci-
 tare exerceat. deuitet occupatioes cir-
 ca secularia negotia vel euagatioes. z
 sic exteriorē et interiorē quietē habēs.
 diuinū liberius possit ptractare sacrifi-
 cium. Et si sacerdos fecerit qntum in se
 est. et deuotioem grē nō sentit. vel nō
 tantā sicut libenter vellet. adhuc sacrifi-
 cium intrepidus accedat in fide et cari-
 tate nihil hesitans de dei pietate. quia
 nō est currentis nec volētis sed dei mis-
 serentis. vt ait apls. Etia nō est in pote-
 state hoīs hre ista dona gratuita qncū-
 qz vult sed deus prout vult singulis di-
 stribuit. Aliquā dona gratuita et grā
 deuotiois ad tps subtrahit. vt postea i
 grā actioe suscipiant. Decimo requi-
 ritur vt gloriose recogitet et ptractet
 virtutē et dignitatē hui⁹ sacramēti scz
 vt pmeditet quis sit quē suscipe quēqz
 tractare intendit. Vel qnta bona con-
 sequit. qui digne accedit. et qnta mala
 is qui indigne accedit. De quib⁹ oib⁹
 dictū ē in tractatu pcedenti Sed con-
 tra hoc heu multi faciūt ptra quos qui-
 dam abbas inuehit sic dicēs Qz mlti
 sunt qui nō adhibent diligentia nec cu-
 rant ponderare hui⁹ sacramēti virtu-
 tem p̄ciosissimā ac vtilitatē. Accedunt
 qdē quadā arida p̄suetudie festinātes
 nō vt accedāt sed vt recedant festinan-
 tes nō ex affectu deuotiois sed ex dese-
 ctu diuini feruoris. Et ideo sicut vacui
 accedūt ita inanes et sine grā recedūt
 Nec ille. Undecimo requirit vt quili-
 bet qntumcūqz deuotus cuiuscumqz
 gradus sit cū timore et reuerētia acce-
 dat. vt p talem sumptioem salutem aie
 sue valeat psequi Un Aug⁹. Aliaduer-

hite o' vos sacerdotes q̄sta puritate tre
more et reuerentia ad illud sacramen
tum accedatis. ad qd̄ x̄p̄e accessurus/
q̄n̄ pati voluit sanguineū sudorem suū
dauit. in quo fuit ip̄e mirabiliter et in
effabiliter sacerdos et sacrificium Qui
libet etiā sacerdos aiaduertat et i aīo
suo sedule reuoluat sc̄z q̄ ip̄e iohannes
baptista in vtero matris sanctificatus
ā pueritia inheremo cōuersatus. et a
dño vocatus timuit tangere sanctam
dei verticem. Un̄ de eo canit ecc̄ia Ba
ptista cōtremuit. et nō audet tangere
sanctā dei verticem sed clamat cū tre
more sanctifica me pater et saluator.
Quo ergo aliquis immūdos. et si non
corpore tñ corde nō timet sumere cor
pus x̄p̄i glorificatum

Capitulū viij. De indigne cō
ficientibus et sumētib⁹ eu
caristie sacramentū.

Indigne conficiētes et sumētes corp⁹
x̄p̄i multipliciter deū gr̄auissime offen
dunt. Primo nāq̄ cum iuda traditore
filium dei et hoīs tradunt demonibus
teste beato Gregorio sup̄ illud Lu xxij.
Verūtamen manus tradentis me. me
cum est in mensa sic dicēte Judas x̄pm̄
tradidit p̄secutorib⁹ sic cōficiens et su
mens corpus x̄p̄i indigne q̄ntum in se
est tradit illum demonibus. dum ponit
eum in loco qui est in potestate. demon
num. Secūdo tales magis peccant q̄ q̄
crucifixerūt dñm̄ in terra ambulātem
Unde beatus Aug⁹. magis inquit de
linquunt qui iam regentē in celis p̄tem
nunt q̄ qui crucifixerūt eum ambulā
tem in terra. nō quasi crucifixoꝝ. sed
quasi tanti sacramēti indigni confecto
res ⁊ p̄sumptuosi p̄ceptoꝝ Quia isti

eum semel crucifixerūt. Illi v̄ro q̄tū
in eis est quotidie eū crucifigūt. Quia
dñs ait. P̄ctor noli me amplius affli
gere tuis pctis plus em̄ ledit me vul
nus peccati q̄ vuln⁹ lateris mei: Nec
Aug⁹. ad idē Bern̄. sic dicit. Ideo quid
dico q̄ sunt quidā sacerdotes qui lotis
tñ manib⁹. illotis vero opibus cruen
ta p̄cia accedūt ad diuinū sacrificium
Comedūt sine timore et reuerētia car
nes agni qui p̄sudet celo. sicut carnes
agni que vendunt in foro. non sicut sa
cerdotes astātes in altari sed sicut car
nifices in macello. Et q̄ hoc ita sit mul
tis declarat circumstancijs. Primo ex
hoc q̄ tales indigne p̄ficiētes ⁊ sumē
tes p̄teliā x̄po inferūt. que verum
deū esse credūt. deteriorēs in hoc sunt
iudeis qui si regē glorie cognouissent/
nunq̄ eū crucifixerūt. vt ait apls. Un̄
dñs nō pōt sic orare pro indigne sumē
tib⁹ et p̄ficiētib⁹ sicut pro iudeis ro
gavit dicēs. Pater ignosce illis. q̄ nes
ciunt qd̄ faciunt Secūdo / q̄ p̄tinnunt
x̄pm̄ regnantē que iudei cōtempserūt
mortalem. Maior em̄ est cōtumelia q̄
alicui infertur in statu honoris et glie.
q̄ que ei infertur in statu humilitatis.
Tercio q̄ p̄teliā iudeoꝝ crucifixoꝝ
tñ semel illata est sed ab indigne sumē
tib⁹ et cōficiētib⁹ hoc sacramentum
q̄ntum in eis est quotidie interficitur
Quarto indigne conficiētes maxime
et grauissime deū offendūt. q̄ maximā
p̄teliā dño suo inferunt Que em̄ est
maior p̄teliā q̄ q̄ quis dñm̄ suū re
cipiat et cōculeet et in carcerē immū
dissimū proijciat. Hanc indigne sumēs
et p̄ficiēs dño suo infert. Un̄ ad hebre
ix. d̄. Iratam quis faciens legem moy
si sine vlla miseratiōe duobus vel tri
bus testib⁹ moritur q̄tomagis putatis

deteriora mereri supplicia qui filium dei
 conculcauerint etc. Ubi dicit glo. xpm
 conculcat qui libere peccat absq; timore
 et pnia et indigne eo picipat. Quinto
 tales indigne pficientes et sumetes rei
 et culpabiles erunt. ac si xpm occideret
 Juxta illud apli. Qui manducat panem
 hunc et bibit calicem dñi indigne reus
 erit corpis et sanguinis dñi. vñ ambro
 sius. Qui indigne xpm sumit idem e ac
 si eum interficiat. Et talis iterum xpm cru
 cifigit. Juxta illud ad Hebre. vi. Rur
 sum crucifigentes filium dei. Si q̄s fide
 hñs sciret se seme xpm crucifixisse. ipe
 vellet nudis pedibus p mundum ambu
 lando p totum tps vite sue penitentiam
 agere. Quid ergo dñt tales facere qui
 multociens fecerunt peccatum huic simile
 Sexto deum tales offendunt ex magna
 ingratitude. Ibi enim venit diuina ma
 iestas visitare hoïem in sacrameto alta
 ris cum plenitudine chrismatu. et vilis ho
 no timet deo ptumeliam inferre. De
 iores sunt hij latronib. Na latrones
 istis ad quoz mensam comedunt sepius p
 annu seruat fidem et in nullo eos ptur
 bant. indigne vero pficientes et sumentes
 in ipa mensa ei cum quo comedunt. scz do
 inferunt cotumeliam. Et vltra istas gra
 uissimas offensas ho incurrit logas in
 firmitates et improuisam mortem. Teste
 Aplo ad Ro. vii. sic dicente. Propter
 qd inter vos multi infirmi et imbecilles
 et dormiunt multi. Legitur naq; in libro
 pascbasij q; hij qui indigne pnuicant.
 nisi bonitas xpi cuius iudicio pendet om
 nino gladiu vlciois suspenderet et tem
 porale mortem remoueret. ab angelis sta
 tim pnerent q; ciuitas iudeoz p mor
 te xpi destrui debuit. et iudei interfici
 sicut factu fuit anno xliij. post mortem
 xpi. p tytum et vespasionu. et peccatu

indigne pficientiu simile est peccato il
 loz qui xpm crucifixi erit. igit iustissime
 possent tales interfici. nisi tunc bonitas
 dei ad pniaz eos reseruaret.

Tractatus quartus libri pri
 mi De missa.

¶ In tractatib
 tribus pcedentib
 dictu est de sacra
 mento eucaristie /
 et de ei debito mi
 nistro scz de sacer
 dote i officio misse
 ipm sumente et coficiente quare expedit
 q ia q̄stum ad tractatu quartu aliqua
 in speali de ipa missa declarent. Habe
 bit aut tractat' iste deceseptem breuia
 capitula
 Quot modis missa dz. et quod diuiditur
 et vnde dicat. caplin primu.
 Quomodo missa sit celebranda et vbi
 capitulu scdm.
 De progatiuis misse caplin terciu.
 Quare quotidie missa celebratur. cum tñ
 xpc tñ semel passus sit caplin quartu.
 An liceat i aliquo casu sacerdoti bis ce
 lebrare in vno die capitulu quintum
 An missa boni sacerdotis melior sit qz
 missa mali sacerdotis caplin sextu
 Quare missa semp sit libenter audienda
 capitulu septimu
 Qualiter missa sit audienda ca. octauu
 Quare officium misse versus orientem
 offerit cum tñ deus sit vbiq; ca. nonum.
 Qualiter a sacerdote ex quo in missa
 adorandus ds sit. et q̄s. et qliter suas ora
 tioes pnuicare debet caplin decimu
 Quot modis missa pagitur. et de cantu
 quo missa solemnizatur ca. vndecimu.
 De diuersitate officij ambrosiani et

gregoriani capitulū duodecimū.
De hora celebratiōis missarū. ca. xiiij.
De priā institutiōe missę et a quib⁹ missa
fm hmōi ritū est ordinata. ca. xiiij.
De pūda ordinatiōe missę et in quib⁹
p̄stitit capitulū quindecimū.
De rectoriōe legalis sacrificij ad sacri-
ficiū missę caplm̄ sedecimū
Quare dies sabbati cessit beate v̄gini
in spēalem memoratiōez. et q̄liter offi-
cia missę distinguunt fm aliquaz terza-
rū p̄suetudiez iuxta numerū dierum in
ebdomada caplm̄ decimūseptimū.

Capitulū p̄mū Quot mōis missa
d̄r et quō diuidit̄ et vnde dicat̄

Missā vno mō significat missę
m̄ rii seu officij illio mō signi-
ficat misterij seu sacrificij.

quō offerit̄ in pactiōe talis officij. Totū
officiū d̄r missa quasi transmissio eo q̄
plebs fidelis p̄ misterij sacerdotis qui
fungit̄ vice mediatoris dei et hoim̄ p̄-
ces et vota trāsmittit̄ altissimo. Ip̄m
vō sacrificij seu hostia q̄ i missa offerit̄
missa vocat̄ q̄si trāsmissa. nobis q̄dem
p̄mo p̄ incarnatiōez trāsmissa postea a
nobis d̄o p̄ri trāsmissa p̄ oblatiōez p̄ri
mo nobis trāsmissa a p̄re vt fit nobiscū
postea a nobis trāsmissa p̄ri vt p̄ nob
intercedat apud ip̄m. hec em̄ missio seu
legatio sola sufficiens est ad soluēdū oēs
inimicitias et offensas iter deū et hoiez
Missā etiā generaliter d̄r a mittēdo. iō
fm̄ illu. qz celestis nunci⁹ missus ad
p̄secrādū corp⁹ d̄ni aduenit. Juxta q̄
sacerdos orat̄ Jube hec trāsseri p̄ ma-
nus sc̄ti angeli tui i sublime altare tuū
Officiū missę diuidit̄ i missam cathecu-
minoz. et in missaz fidelij Missa cathe-
cuminoz est ab introitu vsqz p̄ offer-
torij et d̄r illa missa ab emittēdo qz tpe
illo quo sacerdos incipit p̄secrare euca-

ristiā cathecumi foras de eccia mittit̄
Lecto siquē euāgelio dyacon⁹ clama-
re solebat. si q̄s cathecumin⁹ adest exea-
at foras. Cathecumi sacris misterijs n̄
d̄nt interesse q̄ nō nisi fidelib⁹ baptiza-
tis p̄mittunt̄. Missa vō fidelij est ab
offertorio vsqz ad finē. Et d̄r tūc p̄rie
missa a mittēdo qz tūc ad p̄ria fidelis
q̄sqz trāsmittit̄ dyacono dicente. Ite
missa est. Constitutū em̄ est i aurelionēsi
p̄cilio. qz cū ad celebrādas missas p̄pls
p̄ueniret in dei noie nō ante discedat
q̄ missę solēnitas p̄pleat̄. de p̄e. dis. j. c.
Lum̄ ad celebrāda.

Caplm̄ sc̄dm̄ illi quo et quō et
vbi missa sit celebrāda

Missā nō est celebrāda nisi a sa-
m̄ cerdote p̄pter hoc si layc⁹ ex-
temeritate vestes sacras in-

dueret. et canonē legeret et vba p̄se-
cratiōis cū intentiōe p̄ferret nihil ageret.
qz requirit̄ ordo sacerdotalis. vt postea
dicet̄ Secūdo missa nō est celebrāda nisi
a sacerdote induto vestib⁹ ad hmōi sa-
crāmētū et officij solēnitate ordinatus
q̄uis sine vestib⁹ p̄ficeret. eque bñ. tñ
nō d̄t sine vestib⁹ celebrare ne videat̄
tur esse p̄emptor sacroz canonū vt ha-
bet̄ de p̄e. dis. j. ca. Elestimēta. Tercio
missa ē celebrāda in eccia p̄secrata nisi
in magna necessitate vt possitis i itine-
re si eccia defuerit in tētorijs celebrari
p̄mittit̄. vt habet̄. de p̄e. dis. j. ca. Con-
cedim⁹. Quarto qz supra altare vel su-
pra tabulā cōsecratā i qua lapis firmi-
ter sit p̄unct⁹ celebrat̄. qz eccia funda-
ta est supra firmā petrā. qui lapis si mo-
tus fuerit a sua capsā p̄rit bñdictio Et
d̄t t̄lis lapis iter firmari et cōsecrari
de nouo anq̄ sup̄ eū celebrat̄. Et in cō-
cilio cribimēsi statutū habet̄. si tabula
altaris cōsecrata ceteraqz misteria ad

illud officium pertinencia assuerint missarum
 solennia celebrare. *Secundum* ut patet de
 ple. dis. i. Si tabula. Notandum est hic in-
 cidetaliter quod usus altaris in veteri tes-
 tamento super aspidem inicitur. ut legitur. *Gen. ix.*
 ubi dicitur. *Edificauit noe altare domino et tol-
 lens de cunctis pecoribus et volucribus
 muris obtulit holocausta super altare
 domino. qui noe primum ritum altaris exhibu-
 it. post hoc abraham usum in oblatione al-
 taris habuit. post hoc tempus legis moysay
 ce ritus legalis multum altaris indiguit. et
 dicitur altare quasi alta ara. tum rone situs quod est
 eleuatum supra terram. tum propter sacrificium
 quod in altari offertur: quod super altare consecra-
 tur corpus et sanguis christi. quod est altissimum
 sacrificium. Et sic dicitur ara ab ardore quod in le-
 ge antiqua holocausta cremabantur in
 altari. Quia missa celebrari debet a sacer-
 dote non irregulari. non excommunicato
 aut alias prepedito. Quis ita sit. quod sa-
 cerdos si sit hereticus. scismaticus. excom-
 municatus. irregularis. vel suspensus.
 dummodo seruat formam verborum et intentio-
 nem perficiendi habeat eque bene proficit.
Hec tamen predictio apponitur propter cautelam
Sexto missa est celebranda cum lumine ac-
 cense. sine enim igne sacrificari non debet. *in*
illud Leui. vi. Ignis in altari meo semper ar-
 deat. *lumine* illud fide populi designat quod non
 debet esse absconditum sub modio sed posita super
 praecandelabrum. ut ingredientes unitatem
 ecclesie videant opera ex fide relucere et cla-
 rificent patrem qui in celis est. *Septimo* a sa-
 cerdote calcato missa debet celebrari
Hec predictio est honestatis non tamen neces-
sitatis. *Ubi notandum.* quod religiosus sine
 sui professionis ordine discalceatus. si ince-
 dat missam celebratur calcato se ex pre-
 cepto apostoli ad Eph. ult. dicitur. *Stare*
calcate pedes in preparatione euangelij pa-
*cis. Calcate sunt de pellibus mortuorum animarum**

lum et calcet homo cum his terram. et sunt
 clausi de subtus et aperti de super quod desi-
 gnatur. quod sacerdos debet esse mortuus modo
 et cor habere clausum de terrenis et ipsa ratione
 lubrica calcare et vilipendere et cor ap-
 tum habere ad intelligendum et ad imaginan-
 dum et ad desiderandum celestia. *Octauo*
 sacerdos debet celebrare missam super altare
 re ad minimum duobus panibus tecto. ut vult
 Ray. *Nono* missa debet celebrari in die et
 ante meridiem. de quo dicitur infra c. iij. ca.
 h. tractat. *Decimo* ad minimum vno pane
 debet missam celebrare si aliquo modo eius
 habere potest. ut dicitur glo. super ca. *Hec quoque*
de ple. dis. i. Si vero nemo responderet tibi
 bi. vel si nemo altaret vel solus vnus ad-
 huc dicere debet. dominus vobiscum. et orate pro
 me. Quia sacerdos est persona communis.
 et loquitur ad totam ecclesiam. et in persona totius
 ecclesie sacrificat. Immo sine glossa
 ubi supra. inclusus missam solus canta-
 re potest. *Hoc intellige.* ubi clerici copia
 non suffragatur. alias secus esset. *De*
hoc plenius patebit infra circa primam
salutationem scilicet dominus vobiscum

Capitulum. iij. De prerogatiuis
 ipsius missae.

Prerogatiua ipsius missae ex iam
 predictis aliquantulum patuerunt
 possunt tamen adhuc plura alia
 assignari. *Unum* est quia missa primo
 a christo est instituta. ut patet de ple.
 dis. ij. ca. Quia corpus. *Secundum* quod
 ab apostolis et a sanctis patribus. per
 indumentum et ornamentum. et cantum. et
 gestum est solennizata. quia ut habetur
 de consecra. dis. i. ca. *Jacobus.* *Ordo*
celebrandi missam a beato iacobo fra-
tre domini. et basilio cesariensi episco-
po in scriptis est redactus.

Tercium quod ibi sonant verba diuina angelica et humana. Ibi enim cantatur pater noster. quod est oratio dominica. et verba euangelij et verba consecrationis leguntur. que omnia sunt verba diuina. quia a domino nostro iesu christo prolata et ordinata. Angelica verba sunt. Amen. alla. gloria in excelsis etc. Letera sunt humana. Quartum prolatum est quod in missa audiuntur tria notabiliora ydemata que sunt in modo scilicet hebraicum. grecum. et latinum. De quo dicit in kiri eley son. Quintum quod missa tam plena est misterijs. suo modo sic mare guttis. et solatha mis sicut firmam. nentiu stellis. et celum empirium angelis. Sextum quod sacerdotes in solemnibus ecclesijs et festiuitatibus habent plures ministros ad hoc officium consecratos et ordinatos. scilicet dyaconum. subdyaconum. et accollitos. Septimum quod ibi est dominus celi et terre. sub speciebus panis et vini qui post consecrationem offertur deo patri. Octauum quod nil tam salubre et deo acceptabilius est ad salutem viuorum et mortuorum sicut missae celebratio.

Capitulum. iij. Quare quotidie missa celebratur cum tamen christus semel passus sit.

Orassis et hec dubitatio pulsatur a quibus quotidie missa celebratur. cum tamen christus semel solum passus sit. cuius passionis memoria in missa recolitur. Et licet huius dubitationis alique cause sint prius assignate. tamen proprie tres cause specialiter assignantur. Prima quod sic corpus naturaliter indiget quotidie nutrimento corporali. sic et anima quotidie indiget nutrimento spirituali. sed corpus et sanguis christi sunt nutrimenta spiritualia anime. ut sufficienter superius dictum est cum de sacramento eucaristie

ageretur. ideo quotidie offertur. Secunda causa est. quod propter morbum quotidianum. necessaria est medicina quotidiana. Sed homo quotidie labitur in peccatum. ideo quotidie indiget hoc sacramento pro medicina. teste beatus ambrosius. sic dicente. Si quotiescunque sanguis christi in remissionem peccatorum effunditur. debeo semper accedere ut tempus mihi peccatum dimittat. quod semper pecco. semperque debeo habere medicinam. Cui alludit beatus Augustinus. dicens. Quotidie hec oblatio iteratur: licet christus semel sit passus. quod quotidie peccamus. peccatis sine quibus humana et mortalis infirmitas vivere non potest. Et quod quotidie labimur. quotidie pro nobis christus mystice immolatur. Tercia causa quod hoc sacramentum est institutum in memoriam passionis domini. Lu. xxij. Hoc facite in mea commemoracione. Et igitur quotidie recordemur passionis domini. quotidie missa celebratur. Cuius de se. dist. ij. ca. semel dicitur Semel christus mortuus est. in stus pro iniustis. et certum habemus et spe immortali tenemus. quod iam non morietur. mors illi ultra non dominabitur. Tamen ne obliuiscamur quod semel factum est. quotidie fit immolatio missae. tamquam videamus dominum pedentem in cruce

Capitulum. v. An liceat sacerdoti in aliquo casu bis celebrare vno die.

Sacerdos est qui publica persona in officio propter quod non solum pro se. sed etiam pro alijs celebrat. quod propter necessitate cogente. potest pluries vno die celebrare. Quilibet igitur alter homo in vno die solum semel comunicet. Tamen propter puritatem passionis christi. Tamen propter reuerentiam sacramenti. ut in hoc quod semel sumatur. reuerentia sacramento exhibeatur. Si autem necessitas non cogat. sufficiat sacerdoti vnam missam in vno die celebrare: quia christus semel

c. j.

passus est. et tunc totum mundum redemit
 ut dicitur de pasc. dist. ij. ca. Sufficit. Nam
 non modica res est unam missam face-
 re et valde felix est. qui unam missam di-
 gne potest celebrare. ut patet de pasc. dist. ij.
 ca. Non modica. Sunt tamen sex casus in
 quibus sacerdos licite una die potest bis
 celebrare. **Primus casus** in die natali
 domini. immo ter ut infra dicitur. **Secundus**
 casus si funus est presens tunc potest una mis-
 sam de die/alteram pro defunctis ce-
 lebrare sic quod illam de die potest celebrare
 et postea pro defunctis. Unde de pasc.
 dist. ij. ca. Non modica dicitur. Quidam tamen
 unam pro defunctis faciunt. alteram de die
 si necesse sit. Ex isto videtur sequi prout
 dicit dominus wilhelmus. quod qui unam celebrat
 de festo/alteram pro anniversario absque
 funere presenti. mortaliter peccat. si facit
 in locis in quibus prohibetur est. Si autem
 non est inhibitorium et si non facit hoc propter
 cupiditatem. sed propter evitare scandalum
 quod forte anniversarium alicuius notabilis
 occurrit. et scandalizarent forte amici
 eius si anniversarium non faceret. vel ex
 alia necessaria causa non peccat. **Tercius**
 propter necessitatem peregrinorum comitantium
 ad limina vel reliquias sanctorum in die
 solenni illorum sanctorum. vel in dedicatione
 ecclesie. si non possunt omnes eadem hora
 ad ecclesiam convenire. potest bis cele-
 brare. ne populum privet devotione.
Quartus propter necessitatem infirmorum
 iterum potest bis celebrare. **Quintus** propter
 adventum principis vel magne persone
 potest bis celebrare. **Sextus** propter ne-
 cessitatem nuptiarum. cum tempore nuptiarum
 labitur si necesse est potest bis celebrare.
Septimus. Unus dies missam tantummodo
 postulat unam. Excipitur functus. necessi-
 tas. cum peregrinus. Infirmus comitans
 domini natalis et hospes Et mulier nubes

cum tempore labitur illi. Item versus de eodem
 dem. Natalis nuptus functus eger pe-
 grinus. Hospes si fuerit missam licite
 duplicabis. Per nullam autem necessitatem
 ultra duas missas celebrabit propter quod in
 die natalis domini. in qua licite poterit
 tres celebrare. Versus Tres vult na-
 talis. nisi binas cetera querunt. Qui vero
 pro pecunijs. ex cupiditate vel adula-
 cioibus secularium una die presumit plu-
 res missas facere graviter peccat. nec
 estimo eum evadere estimationem. intelli-
 ge si non peniteat. quod patet de pasc. dist. ij. c.
 Non modica. Sed quare in die nata-
 lis domini tres missas ab uno sacerdote li-
 citum sit celebrare. est sciendum. quod hoc fit
 propter certum misterium. Nam per illas tres
 missas representat triplex status scilicet sta-
 tus ante legem. sub lege. et status gratie.
 Illa missa que cantatur in nocte signifi-
 cat statum ante legem. quando homines erant in
 tenebris. Unde in illa missa legitur. pro-
 pheta. populus gentium qui ambulabat in
 tenebris vidit lucem magnam. Secunda
 missa que dicitur in aurora. significat tempus
 sub lege. in quo iam incipiebant aliqua-
 liter agnoscere christum. propter dicta legis
 et prophetarum. sed non plene. et ideo canta-
 tur inter diem et noctem. Tercia missa dicitur
 in die et significat tempus gratie id est presens
 tempus. Et dicitur officium missae. Huer natus est
 nobis. Et hoc intelligi potest vel scribitur in
 his versibus. Tres in natali missae presens
 celebrari. Quarum prima sacramentum christi
 signat genituram. Altera venturi desi-
 gnat gaudia christi. Tercia iam factum ut lex
 fore facta designat. Etiam ille tres missae
 propter aliud misterium celebrantur. scilicet
 propter triplicem christi generationem et nati-
 vitatem. Quoniam prima missa significat
 generationem christi. qua genitus est
 eternaliter a deo patre. Et secundum officium ca-

est factus
 ius cele-
 ad m. d. u.
 p. r. o. g.

nit Dñs dixit ad me. et graduale *Les*
 cum principiu. et cōmunio In splendo
 ribus sanctorū: que omnia exprimunt
 istam eternā generatiōem. q̄ ista gene
 ratio est inscrutabilis et inenarrabi
 lis. scdm q̄ dicit *Ysai*. Generatiōem ei
 quis enarrabit. Idcirco missa illā ge
 neratiōez representans in nocte celebra
 tur. Secunda missa significat genera
 tiōem et natiuitatem xpi spūalem qua
 nascitur in cordib⁹ fidelium p̄ graciā.
 Un̄ cantat officiu *Lux* fulgebit hodie
 Tercia missa significat generatiōez et
 natiuitatē xpi tpalem q̄ nat⁹ ē de v̄gie
 maria Un̄ cantat officiu *Quē* natus
 est nobis. Et est notandū pro cautela.
 q̄ sacerdos volēs bis celebrare vno
 die non debet sumere ablutiōem calis
 cis in prima missa. quia alias sacramē
 tum. in secunda missa nō sumeret ieiū
 nus. sed potest istam dare puero mdo.
 v̄l potest seruare eandem. quousq̄ eu
 caristiā in secunda missa sumpserit et
 tūc istam ablutiōem cum secūda simul
 sumere potest Idem faciat si ter cele
 brat vel celebrare intendat vt in die
natalis domini.

Capitulū. vi. An missa boni
 sacerdotis melior sit q̄ missa
 mali sacerdotis

Emissa possumus loqui di
 pliciter. Uno modo quo ad
 id qd̄ est essenciale misse. seu
 q̄ntum ad opus operatum. scz corpus
 xpi. qd̄ in missa conficiē. et sic oēs misse
 sunt eque bone cum in omnibus missis
 sit idem xpc. et idē corpus xpi confici
 atur. Alio mō possumus loqui de missa
 q̄ntum ad id qd̄ est annexū sacramēto

ināte. vel quantū ad opus operantis
 et sic qz nō solum missa efficacā habet
 ab ope operato. sed etiā ex ope operā
 te ideo ceteris paribus melius est au
 dire missam boni sacerdotis q̄ mali sic
 in mensa corpali eundem cibū iocundū
 us sumimus a ministro mūdo. q̄ ab in
 mundo *Itē* amē sacramentū corporis
 xpi nec melius dicit̄ ppter bonū sacer
 dotem sicut nec deterī⁹ ppter malum
 sacerdotem. qz nō immerito cōficiētes
 sed i virtute pficitur creatoris. versus
 Un̄ sacramenti nō mutat vita mīstri
 Sicut deterius nō sit p̄ deteriozem. sic
 nō sit melius p̄ p̄ biterū meliozem.

Sed circa hoc occurrunt duo dubia.
 Prīmū an quelibet missa eque efficax
 sit ad salutem viuoz et mortuoz. et lo
 quoz de his viuīs et defunctis quicq̄
 paces sunt effectus misse. Secundum
 dubiū An missa pro defunctis celebra
 ta plus eis prosit pro quib⁹ celebratur
 q̄ pro alijs pro quib⁹ non. Ad primū
 respondet q̄ missa quo ad sacrificium
 qd̄ ibi offertur scz quo ad corp⁹ et san
 guinem xpi. eque efficax est ad salutem
 viuoz et mortuoz eo qz in omni missa
 agit cōmemoratio tam viuoz q̄ mor
 tuoz. sed q̄ntū ad sacrificantē et q̄ntū
 ad orōnes annexas misse tūc vna mis
 sa pdest plus vni q̄ alteri. In missa ei
 que est p̄ defunctis vbi introit⁹ et to
 tum officium p̄cernit defunctos deu
 tio sacerdotis et orōnes sp̄ales ibi fa
 cte plus prodesse videntur mortuis q̄
 viuīs eo qz non sunt pro viuīs sed tā
 tum nō pro mortuis. Ad secundū dubi
 um respondet hieronimus p̄ simile di
 cens. si cereus accensus offeratur i do
 mum aliquā ob reuerentiā alicui⁹ dñi
 ibi residētis q̄uis iste cereus singl̄r ad
 reuerentiā istū dñi offerat. oēs tñ q̄ sunt
 e ij.

*Ad primū qd̄
 eque efficax
 ad salutem
 mortuoz*

*vt dicitur in
 celebrata p̄
 p̄ p̄ p̄ p̄ p̄
 re. d. r. d. r.*

in illa domo participant de illo lumine.
Eodem modo si celebrat missa pro uno de
functo omnibus eque prodest lumen illud.
quod in tenebris ostendit. scilicet lucidum cor-
pus christi ipis defunctis / qui dum vive-
rent in fide permanserunt. Ceterum orationes
speciales et deuotiones. et elemosine et ce-
tera talia pro uno facta plus prosunt
vni quam alteri.

Capitulum vij. Quare missa sp-
est libenter audienda

Missam est libenter audienda /
multiplici de causa. Prima causa
quod circumstantes et missam
deuote audientes vna cum sacerdote sa-
crificium missae deo proferunt oportu-
tenti. Unde et sacerdos orat in canone
in persona ecclesie et circumstantium Sicut in
primis tibi offerimus Et iterum. Et omnium
circumstantium qui tibi offerunt hoc sa-
crificium laudis Secunda causa quod sacrificium
eucharistie pro circumstantibus et missam
audientibus specialiter offertur. Unde
Innocentius tertius super illum locum cano-
nis ubi fit memoria viuorum sic dicitur.
Ibidem euidenter apparet quod sanctus sit et
salubris missarum interesse sollempnis cum
sacrificium missae specialiter pro circum-
stantibus offeratur Tertia causa quod in
missa propriis circumstantibus et missam
audientibus. specialiter dirigunt a sacer-
dote orationes ad deum / et ipsorum specialis fit
comemoratio cum sacerdos dicit Me-
mento domine famulorum famularumque tuarum
et omnium circumstantium / quorum tibi fides
cognita est et nota deuotio. Quarta
causa quod missam audiens deuote / non
existens scienter in peccato mortali cor-
pus christi specialiter manducat. Unde bea-
tus augustinus dicit. Et quid paras dente

et ventre crede et manducasti. De pre-
sentibus. Et quid. Quinta causa quod decesserit
in isto die communicatus est censendus
quod corpus christi quod sacerdos in altari
sumpsit sacramentaliter. ipse creditur
sumpsisse specialiter. Sexta causa quod quod de-
uote missam audit accipiunt influxum
diuine gratie ex presentia vtriusque scilicet tam
corporis quam sanguinis christi. Et quicquid maio-
rem influxum gratie quam sacerdos qui rea-
liter et in veritate corpus christi manduca-
cat Septima causa quod ex hoc quod quis deu-
ote missam audit peccata venialia sibi
remittuntur. Unde generaliter confessio
frequens pectoris tonsio / missae audi-
tio. orationis dominice deuota prolatio. ele-
mosina. aque benedictae aspersio. Nec
sax remouet a nobis peccata venialia
Octaua causa quod nullum sacrificium ita
prodest ad augmentum gratie et ad dimi-
nutionem peccati / et ad relaxationem cul-
pe sicut sacrificium missae quod sacerdos
in persona circumstantium et totius ecclesie
sacrificat. Nonna causa quod pie creditur
quod quidquid homo ad necessitatem co-
mederit vel biberit quod hoc plus sibi ad
sanitatem et ad salutem proficit in illa die
qua missam audit quam si missam non audi-
ret. Decima causa quia deuota et fre-
quens missae auditio. valet ad mitigati-
onem peccati parentum et amicorum et eorum
pro quibus orare tenentur si sunt in pur-
gatorio.

Capitulum vij. Qualiter missa
fit audienda et quid audienti
fit necessarium

Audientibus missam quattuor
sunt precipue necessaria. Pri-
mum est fides sic quod audiens
missam fideliter credat quod post con-
secrationem in ara sub speciebus duobus

panis et vini verus corpus et verus sanguis christi continentur. Et quod fides ad hoc sit necessaria patet quia ista que ibi sunt omnino humana ratione transcendunt et nihil experimento sensibus ingerunt. Unde legitur de quodam qui hoc sacramentum non credidit. et occulte hoc in corde suo tenuit. Contigit quod una die duo viri religiosi. ad hospicium suum puenerunt. et ibi hospitati fuerunt. Mane facto hi religiosi ad ecclesiam adierunt ad legendum missam sicut et legerunt puer quidam hospitis filius. cum istis ad ecclesiam cucurrit. qui in missa vidit sacerdotem hora elevationis puerum eleuare et postea diuidere. et crudum in comunione comedere. Puer valde timens. domum cucurrit et se abscondit postea superuenientibus istis religiosis puer queritur et minime inuenitur. Tandem diligenti facta inquisitio puerum inueniunt et querunt causam sui latibuli. Qui puer respondit timeo illos viros qui puerum in altari commederunt. ne forte me etiam commedant. Quo audito pater pueri errorem quem de hoc sacramento habuerat confessus fuit. et tandem firmiter credidit deo referens gratiarum actiones. quia recognouit hoc miraculum propter sui incredulitatem fore factum. Simili huic legitur in legenda sancti gregorii de quadam matrona. que fide dubia habuit de sacramento corporis christi. quare pro fidei confirmatione ad petitiones beati gregorii panis in altari sub forma crude carnis apparuit. Unde de eo cantat ecclesia Clare felicem presulem. vere fidei doctorem quo petere panis christi formam accepit digiti. Secundum quod debet esse in audientibus missam debet esse deuotio quia homines deuote astantes spiritualiter communicant. Unde cum quadam die sacer-

dos missam celebraret/et quedam domina astaret ipse sacerdos in comunione tantum duas partes hostie inuenit. et terciam amisit. pro qua inquisitio facta et non inuenta. alias duas partes sumpsit. et post missam ante altare se prostrauit et amarissime fleuit. Tunc illa deuota domina/ ad eum accessit. querens ab eo cur fletet et conturbatus esset. qui respondit. quod ei dicere non posset. domina vero dixit. domine mi/ne tristemini. terciam partem hostie quam amisistis/angelus domini mihi attulit. et me cum ea comunicauit. Nec enim duo scilicet fidem et deuotionem si audiens missam in se. habuerit/ fructum et utilitatem huius sacramenti percipit et sepius abundantius quam conficiens. Ex quibus dictis patet quod si deuotio debet esse in audiente missam. quanto magis debet esse in celebrante et conficiente. Tercium quod debet esse in audientibus missam est discretio in adorando. diligenter enim audiens missam acta sacerdotis consideret et videat ne prius adoret hostiam quam fuerit consecrata/ seu forma consecrationis a sacerdote prolata. ne oppositum faciendo ydolatriam committat. Et considerationem sumere potest ex hoc. cum viderit sacerdotem hostiam in manu tenentem et adorantem per genuflectionem. Debet igitur sacerdos esse cautus in tenendo hostiam in manu ne nimium eleuet eam ante consecrationem. sicut quidam indiscreti sacerdotes facere consueverunt in hoc simplicibus laicis occasionem dantes ydolatrando. quod grande est peccatum. De ergo hoc contingat possit sacerdoti quo ad hoc bona dari informatio et cautela videlicet quicumque sacerdos dicendo hanc partem canonis que pridie quam pateretur accepit panem. Recipit hostiam ad manus non eleuet eam in altum.

e. iij.

sed ponet eam supra digitum seu indicem
sinistre manus partim / et partim supra
corpale. Et eleuando oculos in celum p
gratiae tangat pectus dextera ma
nu ipm tundendo. et facta cruce super
hostiam antequam pferat verba psecrati
onis. recolligat se de debita materia
p sacrificio missae sibi obiecta. Et q ipse
debitus sit mister iuxta ritum ecclesie ordi
natus. volens seu intendens facere id
qd xpc in vltima cena fecit cum discipu
lis suis. in memoria passiois et mortis
sue instituit esse faciendum p vba ad hoc
apta. Quia meditatione premissa sacer
dos pferat formam verborum traditam a
xpo. scz hoc est enim corpus meum. Et tunc
hostiam consecratam capiat ad digitos
prioris vtriusque manus deceter et soli
cite et tunc eleuet eam non nimis veloci
ter nec nimis tarde. sed medio modo.
reuerenter eleuando vltra caput suum
quanto melius potest. ut ipse circustans vi
dere possit corpus xpi. et e contra reue
renter supra corpale ad sinistram partem ca
licis deponedo. vel ad partem anterior
rem calicis prout sacerdos habet in
consuetudine quous primus sit cautius. et
ita se habedo non simpliciter de facili po
terit dare occasionem ydolatriandi. suo
modo faciat de calice. Videat tamen q in ele
uando non nimis inclinet calicem ad se
vel a se. ne sibi coringat. periculum effu
sionis sanguinis xpi sicut heu sepius co
tingit p biteris indiscretis. Quarto
debet esse in audientibus missam reueren
tia cum timore. Unde decretum statuit q
nulli laycorum licet in eo loco consistere
vbi missa celebratur. Nec mulierem decet
appropinquare ad altare. ut sic sacerdos
sine impedimento et distractione celebra
tionis officium valeat liberius expedire.
Unde quod nunc communiter fit scz q vi

ri et mulieres in facie prospiciunt sacer
dotis et ad latera altaris appropinquan
tes. stant contra faciem sacerdotis multum
detestabile est. et diuine iusticie contra
rium. Tales siquidem aduertere debent
illud quod scribitur. ij. Regum vi. Dum da
uid voluit educere arcam domini in ciui
tatem imposuerunt eam supra plaustrum nou
um. et quod boues calcitrabant et decli
nauerunt eam / expendit osan manum
ad arcam domini quod eam teneret. iratusque
indignatione domini contra eum supra temeri
tate sua / percussit eum. et mortuus est ibi
qui nihil aliud fecit nisi quod propriam vxo
rem in nocte precedenti cognouit. Silu
aduertere debet illud quod legitur. Regum
vi. Percussit autem de viris bethsamiz
tis eo quod vidissent arcam domini quingens
milia plebis et septuaginta viros. Si igitur
bethsamite percussi sunt / eo quod teme
rarie denudauerunt arcam domini et eam vi
derunt. que fuit figura corporis xpi quod
magis temerarie ad loca consecrationis
accedentes sunt puniendi.

Capitulum. ix. Quare
officium missae versus
orientem offeratur

Ubitant nonnulli. quibus / vel
quibus de causis / sacrificium
missae domino versus orien
tem offeratur. cum tamen vbiqz sit essentia
liter. presencialiter et potencialiter. Sed
huius diuerse cause assignantur. Una
quia dominus crucifixus ad occidentem
respiciebat. Et igitur nos orantes
ad illum respiciamus igitur versus ori
entem offerimus ut inquit Job. d. amascen.
Secunda causa est. propter significationem.
quod sicut illuminatio medij corporalis in
cipit ab oriente sic nostre mentis illumi

1. Cayoz h
in r. r. r.
missa celebratur
in p. r. r. q

natio fit a xpo deo. qui est verū oriens
De quo legit. Ecce oriens nomen ei?
et lux vera illuminās omnē hoīem in
hunc mundū veniente. Tercia causa
qz ista pars est nobilior ps mūdi et or-
bis. vt igitur animū nr̄m ad pociora
cōuertamus et semp nobiliora et poci-
ora offeramus. Idcirco ad istā partē
adoramus. Quarta causa qz ibi appa-
rēt opa eius meliora. ibi nāqz paradysum
voluptatis nostrā patriā d qua expul-
si sumus collocavit. Quinta causa qz
sol in oriēte orit. p quem sol iusticie scz
xpc qui est verus sol exprimit. Ad oriē-
tem igitur adoramus. vt solem iusticie
nos adorare intelligam. Sexta causa
la vt memoriā gloriā nr̄e resurrecti-
onis que erit p claritate solis splendi-
dior reuocemus. Septima cā vt dñm
ad istam partē ascendisse et ad iudiciū
uenturū ab illa pte quasi expectantes
mōstrem. Si vō in ecclesijs aliquib?
altaria ad occidentē constructa inueni-
unt vt in eccia romana sic fore narra-
tur. hoc fit ad designandū mortē xpi/
que p occāsum intelligit. et xpc in alta-
ri intelligit adorari. Si vero ad alias
ptes mūdi hoc fit ad extirpandū mo-
res gentilitatis. Nā et ipi gentiles vt
dicit Aristot. viij. phisicor. ad orientem
deos suos adorāt. De ergo videamur
gentilitatē sequi tūc etiā ad alias ptes
adoramus et sacrificamus.

Capitulū .x. Qualiter sacerdos
adorare debeat missam cele-
braturus.

Sacerdos volēs hostiā missę
celebrare / et oīes deuotas
pro populo offerre ai aduer-
tere debet. qualiter oīes deo offerre

debeat et ipm adorare Estigit sciedū
qz deus est adorandus ex puro corde.
scia bona. et fide nō ficta. Contra pri-
mū peccant hij qui deo in psperis sa-
crificāt. in aduersis vero deū blasphe-
man: et maledicūt. de quib? ppheta p
dixit. Confitebunt tibi cū bñfeceris
eis. Si vero nō fuerint saturati mur-
murabūt. Ps. lvij. Contra scdm pec-
cant hij qui deū grauissime offendunt
et postea temere sacrificāt De quibus
Ps. psalmo xlix. Peccatori autē dixit
deus. quare tu enarras iusticias meas.
et assumis testamentū meū p os tuum
Illud vtiqz testamentum de; quo dñs
ait Luc. xxij. Hic est calix sanguis mei
noui testamēti. Contra terciū peccāt
hij qui recte dicūt et prauē viuūt. qui
bus dñs impropert p pphetam dicēs
Hic populus labijs me honorat. cor
autē eoz longe est a me. Qua ppter a sa-
cerdote sacrificiū est offerendum cor-
de puro p deuotiōem. fide recta p con-
fessionē. scia pura p opez exhibitōez
vel veneratiōem Qualiter aut. oīes
a sacerdote pñciari debeat / infra pa-
tebit circa iniciū canonis et finē expo-
sitiōis. missę

Caplin. xi. Quot mōis missa pa-
gat et de cātu quo missa solēnizat

Sciendū qz officium missę du-
pliciter pagit. Uno mō sim-
pliciter Alio mō solēniter Simpliciter
dico qz tūc pagitur qñ sine cātu et
sine mīstris scz dyacono et subdyaco-
no celebrat Et p oppositū solēniter qñ
cū modulatiōe cantus et cū hñi mīni-
stris et ceteris que sunt de solēnitate
pagit. Qualiter ergo illoz vtroqz mo-
doz pagi deat insinuat. b. bern. dicens
e. iij.

Cum aq alia
sunt pñciata
vñ omidant

Frates mei immolantes hostiā lau-
dis. iungamus verbis sensum. sensui af-
fectum. affectui exultatiōem. exultatio-
ni maturitatē. maturitati humilitatē
humilitati libertatem. Sed de cantu
quo missa solemnizatur est aduertendū
q̄ vsus cantandi a veteri testamento
sumpsit in ciuim. vt legit̄. i. Paralip. et
in li. Esdr̄e. Sane dauid p̄phetaz exi-
mius cultum dei volens ampliari can-
tores instituit / qui coram arca federis
musicis instrumentis et modulatis vo-
cibus decantarēt. inter quos tres fue-
runt p̄cipui. scz eman azack ethan. Vñ
sic legit̄ in li. Paralip. Isti sunt quos
dauid p̄stituit sup cantores domus dei
stantes iuxta ordinē suum i ministerio
de filiis iaphet et eman cantor fili⁹ ioz-
hel. et a dextris illius azaph filius ba-
lachie. Ad sinistram aut̄ eius ethan fi-
lius leyosi. et fecit stare contra altare
cantores. et in sono eoz dulces modu-
los fecit. Et de cantu dicit psalmista.
Cantate dño canticū nouū zc. Scdm̄
aut̄ hugonem de sancto victore / tres
sunt species sonoz que modulationes
faciunt. Fit em̄ son⁹ / pulsū. flatu. et vo-
ce. Pulsū / vt in psalterio et lutinis.
Voce vt in cantu. Flatu vt in tubis z
organis. Hec genera musicoz antiqui-
tus populus exercebat in laudem dei
et sic officium misse scdm̄ Richardum
ep̄m / cōsistit in psalmis / cantu z lectio-
nibus. Ad primū gen⁹ musicoz quod
fit pulsū / spectant psalmodie. Juxta
illud psalmi. Laudate in psalterio et ci-
thara Ps. cxlviij. Psallin em̄ grece
z canere latine. Ad scdm̄ genus musi-
coz qd̄ fit p̄ voces / ptinent lectiones
vt apostolus vocauit lectiōem per vo-
cem dicēs Ignorantes iesum z voces
p̄phetarum que p̄ sabbatum leguntur.

Cantus v̄ero reflectitur siue refertur
ad gen⁹ musicoz qd̄ fit flatu. Celebra-
tur itaq; cantus vt om̄es satagant re-
ferre gracias et laudem deo. et non so-
lum manibus immo ore lingua et alijs
membris debent opera agere quibus
valeant placere deo. Et etiam vt ani-
mus audientiū ad deuotiōem valeat
excitari. P̄dest etiā consonātia sono-
rum assignari cōcordia morum. sic q̄
p̄ pulsū cythare manuū operatio in-
telligatur. p̄ flatum organimentis de-
uotio. p̄ cantum vero sermonis exhor-
tatio designetur. Unde bern̄. Quid
prodest dulcedo vocis sine dulcedine
mentis. frangis vocem. frangas z vo-
luntatem. seruas cōsonantiā vocum.
serua cōcordiā mor. vt sis per exem-
plum p̄coris proximo. p̄ voluntatē dō
per obedientiā magistro. Et aug⁹. in
li. psal. sic dicit. Consuetudinē cantan-
di probat eccia. vt p̄ oblectamenta au-
rium / infirmior animus ad affectū pie-
tatis consurgat. Non em̄ modulatio-
nes et neumata / in eccia dehent can-
ri ad complacentiā hoim. q̄scdm̄ bea-
tum Grego. P̄derumq; in sacro miste-
rio dum vox blanda querit. congrua
vita negligitur. Et cantor deū vocib⁹
stimulat cum populū vocibus delectat
Qui alludit Hiero. qui sic inquit. Audi-
ant adolecentuli. audiant hij quibus
est in eccia officium dñi cōmissum. deo
nō tantū voce psallendū. sed et corde
esse cantandū. Qm̄ magis deuotione
q̄ vocis iubilatiōe cantandū est. quia
non clamor / sed amor sonat in aure dī
Leterū nō propter carnales sed pro-
pter sp̄uales delectatiōes vsus cantā-
di in eccia institutus est. vt qui verbis
nō compungunt saltem suauitate mo-
dulatiōis moueant. hec Hiero.

Capitulum xij. De diuersitate officij ambrosiani et gregoriani

Primitiua eccia diuersa diuersi q̄sq̄ pro suo uelle cantabat. dūmodo id q̄d cantabat ad laudē dei ptinebat: Officia t̄m ab omnib⁹ obseruabant que ab apostolis et a xp̄o instituta erant. uide licet dñica of̄o. et symbolum. et uerba cōsecrationis. Succedentib⁹ uero tēporibus qz eccia dei heresibus scissa erat/theodosius impator/hereticorū extirpator/rogauit damasum papam ut p̄ aliquē uirum prudētem et catholicū ecclesiasticū faceret ordinari officium. Unde idem papa p̄cepit hiero. p̄bitero pro tūc in bethleem cū paula et eustochio uirginibus moranti q̄tinus officium eccie ordinaret. Ip̄e em nouerat linguā. grecam. hebraicam et latinā. et cald̄. yecam. qui mandato ei⁹ obtemperans/ordinauit q̄ntum i una quaqz dñica uel feria de psalmis legi deberet. Euangelia quoqz et epistolas p̄ter cantū. ex magna parte ordinauit. Quo ope completo/idem hiero. romam misit. et a damaso papa canonisatum est. et p̄ceptum est ab omnib⁹ ecclesijs obseruari. Impropriatūqz est illud damaso pape. p̄pter auctoritatem quā interposuit. Officium uero misse tam ambrosius q̄z gregorius cantu ordinauerūt. q̄uis diuersimode. De qua diuersitate legit̄ in uita eugenij. qz cum officium ambrosianū magis ab eccia frequentaret̄ q̄z gregorianū/adiuan⁹ papa celebrant conciliū. et statuit qz officium gregorianū deberet uniuersaliter obseruari. ad qd̄ karolus impator om̄s clericos minis et supplicijs per diuersas prouincias cogebat. Beatus uero eugenius ad hoc cōcilium

ueniens/post ip̄m p̄ triduum induxit papam. ut om̄es platos qui h̄mōi concilio interfuerāt et iam recesserant reuocaret. quo facto. et concilio congregato/om̄ patrū concors fuit sentētia. qz ambo missalia. scz gregorij et ambrosij sup̄ altare sancti petri ponerentur. signaculis ep̄oz munita et clausa et qz fores eccie clauderent̄. et omnes tota nocte insisterent. ut dñs indicaret per aliquō signū. qz eorū officij ab ecclesia magis uellet obseruari. Et hoc per oia factum est. Mane aut̄ intrantes ecciaz inuenerūt ambo missalia aperta. et missale gregorianū penitus dissolutū huc illucqz dispersum. Ambrosianū solum modo apertū in eo loco ubi positum erat inuenerūt. Quo signo sufficienter edocti diuinitus statuerūt qz officium ambrosianū t̄m in sua ecclesia seruaret̄ gregorianū uero p̄ totum mundū deberet obseruari. et ita adhuc hodie seruatur. Ceterum in eccia nihil est canendum uel legendū/ qd̄ a sancta romana eccia nō sit canonizatū et approbatū.

Capitulum xij. De hora celebra cōis missarum.

Deleffer⁹ papa instituit qz ante horam terciā misse non celebrarent̄. ut habet̄ d̄ ps̄. dis. i. ca. nocte. Qd̄ de missis popularibus et cōuentualib⁹ in quibus fit concursus populi intelligēdū est. qz scdm̄ beatū August. Popul⁹ a publicis missis que hora terciā dicunt̄ nō retrahatur. Leo t̄m papa diluculo sue in prima parte diei ad celebrandum missam intrauit. cuius auctoritate adhuc hodie missa p̄t celebrari. ut d̄ de selecta. dis. i. ca. Nocte. Celebrat̄ aut̄ missa popularis

seu publica aut hora tertia sexta vel nona. In hora tertia. quia hora tertia spiritus sanctus super apostolos in linguis igneis descendit et eadem hora Christus crucem portavit. et lignis in dorso est crucifixus clamantium/ crucifige crucifige eum. In sexta hora Christus vere est crucifixus manibus gentilium. In nona quia in illa hora in cruce pendens emisit spiritum. Celebratur autem hec missa popularis in diebus dominicis et festis hora tertia. in profestis hora sexta. in quadragesima. vero hora nona. De hac materia etiam aliquantulum dicitur in tractatu secundo.

Capitulum. xiiij. De prima institutione missae et a quibus missa secundum hominum ritum est ordinata

Propter cetera ecclesie sacramenta/ illud constat esse precipuum quod in missa officio supra mensam sacratissimi altaris celebratur representat illud ecclesie officium et communium. in quo filio revertente pater occidit vitulum saginatum. id est panem vite et vinum quod sapientia miscuit proponens. Hoc autem officium missae Christus instituit. cum novum condidit testamentum disponens heredibus suis regnum sicut disposuit ei pater ut edant et bibant supra mensam eius in regno suo. Et cenantibus illis accepit panem benedixit ac fregit dicens. Accipite et comedite. hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter et calicem postquam cenavit dicens. Hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur. Mathe. xxvi. et Luce. xxii. His verbis panem et vinum in corpus suum et sanguinem transsubstantiando missam instituit. Hac igitur institutione apostoli in formam ceperunt hoc sacrosanctum fre-

quentare misterium. propter causam quam expressit dominus dicens. Hoc facite in mea commemoratioem formam servantes in verbis et materia servantes in rebus. prout apostolus. i. ad corinth. vij. testatur dicens. Ego enim accepi a domino quod et tradidi vobis. apostoli autem hanc missam adhaeruerunt dicentes non solum hec verba circa consecrationem. sed et dominicam orationem scilicet pater noster. Unde sanctus petrus primo sic in antiochia legitur missam celebrasse. et beatus iacobus frater domini simili modo in pontificalibus hierosolymis primo dicitur missam celebrasse. marcus in alexandria. iacobus enim frater domini qui primum possedit hierosolimitanam ecclesiam. et basiliscus cesariensis episcopus cuius sanctitas tunc toto orbe claruit addiderunt in scripturis hunc modum celebrandi missam. ut habetur de pse. dist. i. ca. Jacobus. Littera diversis temporibus a sanctis patribus et doctoribus et summis pontificibus/ scilicet celestino. gregorio. ambrosio. thelesio. fixto. et multis alijs leguntur adiecta. prout christiane religionis cultu crescente visa sunt decetius expedire

Capitulum. xv. De provida ordinatione missae et in quibus consistit.

Officium missae tam provida ordinatione legitur dispositum quod omnia que circa Christum et per Christum gesta sunt. ab incarnatione usque dum celos ascendit/ maxima ex parte continet et ipsa tam in verbis quam in signis admirabili specie representat. ut infra lucide apparebit ipsum autem officium missae in quatuor consistit videlicet in personis. in operibus. in verbis. et in rebus. Personarum tres sunt ordines scilicet persone celebrantes

ministrantes et circumstantes. Personarum ministrantium tres sunt ordines. scilicet accoliti. dyaconi. et subdyaconi. Accoliti grece latine ceroferrarij dicuntur. ad deportandum cereos/ quoniam euangelium est legendum. vel sacrificium offerendum. Tunc enim accendunt luminaria et deportant ab eis/ non ad effugandas aeris tenebras. cum soleo tempe rutilat sed ad signum leticie demonstrandum. ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendat. De qua Job 1. dicit. Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ad accolitum etiam pertinet preparatio luminarium in sacrario. Ipse etiam cereum portat ipse. ut ceolum cum vino et aqua subministrat pro eucaristia. Subdyaconus preparat. et ad ipsum pertinet calicem et patenam ad altare christi deferre. et leuitis tradere. et ministrare aquam et manutergium presbiteris ante altare. Ad dyaconum vero pertinet assistere sacerdotibus. et ministrare in omnibus que aguntur in sacramentis christi scilicet in baptismo et confirmatione. et eucaristie mensam. Altare vestire et predicare euangelium et epistolam. Per tres vero sunt species. videlicet actus. gestus. et motus. Verborum etiam tres sunt diuersitates. scilicet orationes. modulationes. et lectiones. Rerum similiter sunt tres partes scilicet ornamenta. instrumenta et clenodia. que omnia diuinis plena sunt mysterijs ut infra patebit

Capitulum .xvii. De reuolucione legalis sacrificij ad sacrificium misse

Emplum olim domini erat diuisum in duas partes. Celo interposito vna pars fuit extraluminum. et ista vocabatur prior edes. alia interior et vocabatur sancta sanctorum. Hanc

partem secundam templi interioris scilicet sanctam sanctorum solus pontifex intrabat semel in anno. hinc nota prima in rationali scripta. ferens sanguinem et carbones ignitos cum thymamate in thuribulo ponens adurebat. donec fumus eius obumbraret. Deinde ad propitiatorium et aram sanguinem aspergebat. hec omnia signa fuerunt sed recesserunt postquam veritas et signata aduenerunt. Et quod hec significat circa canonem ostendit. precipue tamen tria sacrificia ecclesie per propitiarium. thuribulum et altare signata sunt scilicet sacrificium penitentie. sacrificium iusticie. et sacrificium laudis. De primo dicit propheta psalmus 1. Sacrificium deo spiritus tribulatus cor contritum etc. De secundo idem propheta dicit Tunc acceptabis sacrificium iusticie etc. De tercio idem propheta. Tibi sacrificabo hostiam laudis Super altare caro mactatur. intra thuribulum thus adoletur. Et ad propitiarium sanguinis inferunt Caro mactatur in strutione. thus adoleat ex deuotione. sanguis inferitur per redemptionem super altare corporis intra thuribulum cordis ad propitiarium dei patris. In sacrificijs panis et vinum et aqua spiritualiter offerunt. In sacrificio penitentie offertur vinum doloris et punctiois. aqua meroris et plorationis. panis laboris et afflictiois. Doloris in corde meroris in ore. laboris in opere. In sacrificio vero iusticie offertur panis fortitudinis et constantie. vinum rectitudinis et prudentie. aqua mansuetudinis et temperantie. Fortitudinis inter aduersa. rectitudinis inter iniqua. mansuetudinis inter peccata. Sed in sacrificio eucaristie offertur panis unitatis. vinum caritatis. aqua felicitatis. panis pro corpore. vinum pro anima. aqua pro populo. ut. i. plenius ostendit. Inter hec sacrificia primum educit. secundum deducit. tertium inducit. Educit. incipit

entes: deducit proficientes. inducit proficientes. Educit incipientes ex egipto. deducit proficientes per desertum peregrinationis et inducit profectos in patriam glorificationis. hec tria sacrificia sacerdos offert in mensa. Primum in confessione. secundum in oratione. tertium in actione seu canone. Nam et tria sunt que secundum prophetam deus requirit ab homine scilicet diligere misericordiam. facere iudicium. et sollicitè ambulare cum deo. Diligat ergo inquam qui vult offerre sacrificium pietatis. Faciat iudicium qui vult offerre sacrificium iusticie. Cum deo sollicitè ambulet qui vult offerre sacrificium eucaristie. hec Innocentius.

Laplin xvij. Quare dies sabbati cessit beate marie virgini in speciale commemorationes. Et quomodo officia missæ distinguantur secundum aliquas terrarum consuetudines iuxta numerum dierum in ebdomada.

Pristinis temporibus in ecclesia heresibus pullulantibus. et sanctam trinitatem impugnantibus ex instructione alicuius magistri. et rogatu karoli et bonifacii archiepiscopi moguntinensis ecclesie statuto quolibet die dominico missa de sancta trinitate celebrabatur. secunda feria de sapientia. tertia feria de spiritu sancto. quarta feria de caritate. quinta de angelis. sexta de sancta cruce. sabbato de beata virgine. Causa vero cessante cessavit istius dominicalis officii ordinatio. Et postea statutum fuit ut prima feria haberet suum officium. secunda feria de angelis. quia tunc primo creati sunt in bonis gratuitis. Tunc enim lux diuisa erat a tenebris. id est boni angeli a malis quia tunc boni confirmati sunt in gratia. et mali ceciderunt. scilicet in secunda feria. sed in prima feria creati sunt in bonis naturalibus. Sed consuetu-

do inoleuit. quod secunda feria celebratur pro defunctis. quia ut innuit quidam aie que sunt in purgatorio prima feria refrigerium habent. et statim secunda feria redeunt ad penas. que ut subueniant earum laboribus. missa pro illis in secunda feria celebratur. In tertia feria tunc pro peccatis celebrabatur. In quarta feria pro pace. In quinta pro tribulatione vel resumebatur officium dominice. sed nunc consuetudo induxit ut celebraretur de corpore christi. In sexta feria de sancta cruce que appropriatur passioni christi in qua christus crucifigi et mori voluit. In sabbato de beata virgine. Quare autem dies sabbati cessit ad speciale memoracionem beate virginis. huiusmodi multiplex ratio assignatur. Una hystorialis. Legitur enim sic quod in quadam ecclesia ciuitatis constantinopolitane erat imago beate virginis. coram qua dependebat velum quod totam velebat imaginem. sed hoc feria sexta hora vespere recedebat ab imagine nullo momento. sed solo dei miraculo et quasi in celum deferrebat. ut ad plenum posset imago a populo conspici. Celebratis vero vespere in sabbato descendebat iterum velum ante eandem imaginem et ibi manebat usque in sextam feriam hoc miraculo visum statutum est ex diuina inspiratione ut si ista feria nisi festum impediatur memoracione et missa de beata virgine habeatur. Secunda ratio quia domino crucifixo et mortuo in sexta feria suis discipulis fugientibus et de resurrectione non credentibus tota fides catholica in sabbato qua dominus in sepulchro quieuit in sola beata virgine permansit. idcirco ista dies magis memoracioni sue quam alia appropriatur. Tercia ratio. quia dies sabbati est quasi introitus et ianua ad diem dominicum. Dies autem dominicus est dies requies et significat vitam eternam. vnde cum sumus in gratia domine nostre quasi sumus in ianua paradisi

et ipsa nobis est porta ad regnū celoz
 idcirco sibi in sabbato qđ pcedit diem
 dñicum solemnizant. Quarta rō vt so
 lennitas et memoratio mris memo
 ratiōi et solēnitati filij q̄ sexta feria pa
 gitur continuet. Quinta rō. vt festiui
 agat in die ista qua dñs ab omni ope qđ
 patrarat quieuit qui est dies sabbati.

Sequit tractatus quintus libri
 primi. De ornamentis sacerdotilib⁹ et
 instrumentis ad officium misse requisitis.

Actum erat i tractatu
 pcedenti ca. ij. qđ missa
 nō sit celebranda nisi a
 sacerdote vestib⁹ sacer
 dotalibus ad hmōi offi
 cium requisitis et orna
 mētis induto. et vbi assunt certa instru
 menta ad hoc req̄sita. Quare iam q̄stū
 ad quintū tractatū et vltimū huius li
 bri primi. de eisdem in ipēali aliqđ est
 dicēdū. Et hēbit tractat⁹ ille duo ca.
 De indumentis et ornamentis sacerdo
 talibus capitūlū primū.
 De instrumentis ad officium misse re
 quisitis capitulū scđm.

Capitūlū primū De indumentis
 et ornamentis sacerdotilib⁹.

Eligio diuina alterz habitū hz
 in ecclesiasticis officijs et alterz
 in cōmuni vsu vt scđm muta
 tiōem habit⁹ vita mutet in melius. et
 scđm spūm viuēdo ipse sacerdos exem
 plū cūcto xpiano p̄lo p̄beat bone cō
 uersatiōis. Nec i quotidiano vsu vesti
 bus sacris licet vti. etiā in vestib⁹ p̄mu
 nis vite vsu pollutis. nō licet ingredi i
 sancta sanctoz. seu vestibus sacris et

mbis et p̄scia pura quā designāt diuina
 sacramēta sunt tractāda scđm qđ insti
 tuit stephan⁹ papa dicens. Vestibus
 sacris nō nisi in ecclesiasticis et dō dignis
 vti liceat. officijs p̄ q̄s vestes in sacris
 vtēdas nō oīa sacra et misteria et intel
 lectū sacre scripture fore p̄plo reuelan
 da intelligimus. Et est sciendū qđ sacre
 vestes a veteri testamēto sumptēnt ori
 ginē. p̄cepit em̄ dñs moysi. qđ faceret
 aaron et filijs ei⁹ vestes sacras in gliaz
 et decorē. vt loti et sacris vestib⁹ indu
 ti sacerdotio fungerent. vt dicit Exod.
 xxvij. De eodē hētur Ezech. xlvi. i hec
 verba. Ipsi ingredientē sanctuarium
 meū. et accedēt ad mēsam meā. et mini
 strēt mihi. et custodiāt ceremonias me
 as vestib⁹ vtātur lineis. nec ascēdant
 sup eos quicq̄ laneū qm ministrat mihi
 in portas atrij et intrinsec⁹. Lumq̄ in
 gredientē atrij exterius ad populū ex
 uant se a vestib⁹. in quib⁹ ministrauerūt
 et vestiēt se vestimētis alijs. et non san
 ctificabūt i vestib⁹ suis. Et qđ dicitis
 p̄sutant errores quozdā hereticoz. re
 phendentij nos temere qđ talib⁹ orna
 mur dicētes qđ nunq̄ xpc et discipuli
 eius hmōi vestib⁹ legunt induci fuisse.
 Quib⁹ obuiat sic respōdendo. xpc no
 luit oīa p se instituire. sed voluit suos
 successores et vicarios i hoc honorare
 qđ in p̄cessu t̄pis p̄ inspiratiōez spūsc̄ti
 ad suā reuerētiā multa p̄ suos mīstros
 instituerent. qđ notauit in his v̄bis cū
 dixit aplis. Multa adhuc habeo vobis
 loqui. sed nō potestis ea portare modo
 Vestes sacrate qđ sacerdos induitur
 scđm p̄munē vsu sunt hęc. Suphu
 merale qđ caput velat et humeros tes
 git. Alba linea que totū corp⁹ tegit et
 vestit. Lingulū qđ albā stringit et coar
 tat. Manipul⁹ qui sinistrum brachium

mancipat. Stola q̄ collū cingit et i mo
dū crucis pectus ornat. ⁊ sub cingulo
p̄ncipā i duas diuidit lineas. Casula q̄
sua latitudine corpis mēbra ambit vn̄
uersa. s̄z i duob⁹ brachijs collecta an
terius et posteri⁹ sue latitudis mēsurā
nō abbreviat. De his vō q̄ ad pontifi
calem ornatū p̄dictis addunt vtpote
mitra palliū. annul⁹. baculus pastora
lis. q̄ nō altaris obsequiū sacerdotale
respiciūt. p̄nti p̄sideratiōi imp̄tinentia
vident̄ et intentiōe remota. Letex de
necessarijs indumētis / om̄i et cuilibet
sacerdoti et celebrāti sacrosancta mi
steria qd̄ allegorice aut tropologice
designat̄ est inq̄rendū Scdm̄ allegori
am. hec vestes venietis i carne filij d̄i.
hūilitatis habitū et susceptē forme ser
uile p̄ditiōez figurat̄. qz semetipm̄ exi
nauit formā serui accipiēs. ⁊ habitu
inuent⁹ vt hō suos cultores docuit hū
miliare vsqz quaqz. vt ⁊ viuificari me
reant̄. ⁊ f̄. r̄. rim illos quos ritu ⁊ hitu
sue gregis voluit eē doctores ⁊ duces
Sup̄humeralē susceptū i capite signi
ficat subiectiōez x̄pi q̄ paterne volūta
ti obtempans. ip̄e x̄pc q̄ caput est eccie
hūanitate assumpsit. et diuinitatē sub
carnis tegimēte abscondit. vt rebellem
hōiem ad p̄riaz reuocaret. et offensum
p̄rem placaret. Alba linea qua induit̄
sacerdos passibilis carnis x̄pi mūdici
am et sanctissimi cordis ac immaculati
corpis puritatē oñdit qz pctm̄ nō fecit
nec inuent⁹ est dolus in ore eius et ip̄e
speciosus forma p̄ filijs hōim. Lingul⁹
albā astringēs significat meritū iusticie
quo voluit x̄pc electis suis suffragari.
et salutis nr̄e insidiatorē dyabolū liga
tū tenere. Et taliter eū cinctum ysaias
videbat cū dixit. Et erit iusticia cingu
lū lūbozei⁹ et fides cinctozū renū ei⁹

ysai. xj. X̄pc em̄ iust⁹ et a peccatorib⁹
segregat⁹. inter pctōzes apparuit. et
eoz mores sua p̄uersatiōe corripit ⁊ iu
sticie sue meritū indigentib⁹ p̄munica
uit. vt sic ip̄e iust⁹ iustificaret eos q̄ ex
fide sunt iesu x̄pi. vt ois q̄ crediderit i
ip̄m nō pereat s̄z habeat vitā eternā
Manipul⁹ in sinistra manu susceptus.
significat x̄pi immutabile p̄stantiā in
tentatiōib⁹ et i mādato p̄ris p̄seuerā
tē volūtatē. Nā neqz dyabolicis neqz
hūanis cessit insidijs nec frangebatur
iurijs. ⁊ ergo pugna x̄pi p̄ iusticia desi
gnat̄ X̄pc em̄ p̄ iusticia certauit mōm
sup̄auit ⁊ potestātē dyaboli cecit̄ Sto
la q̄ collū strigit et pectus fm̄ formā
crucis adornat / significat illā maximā
obediētā x̄pi q̄ mortē suscepit ⁊ subijt
mortē valde suspectā videlicet crucis
penā latronū aut malefactorū. Unde
ap̄ls ait. X̄pc fact⁹ ē obediēs p̄ri vsqz
ad mortē. mortē autē crucis ad Ep̄h. ij.
Sicut em̄ stola collo subiicit̄. sic x̄pc
bailās sibi crucē in humero q̄si stola
in collo. Et stola in p̄ctore cācellata /
p̄ modū crucis ip̄ius mortis p̄reptibil
p̄nti gen⁹ et ignominā crucis designat̄.
quā x̄pc p̄posito sibi gaudio et glia vi
ctoziose resurrex̄t ois sustinuit om̄i con
fusiōe p̄temp̄ta. Casula larga et ampla
significat latitudinē caritatis i x̄po. q̄
nō solū amicis v̄xetā p̄plexus est ini
micos Nā q̄ dulci caritate amicos su
os p̄sequeret̄ ex p̄ssit cū dixit Maiorē
caritatē nemo h̄z / q̄ vt aiaz suā q̄s po
nat p̄ amicis suis Quantū autē dilexe
rat inimicos i hoc patuit cū p̄ suis cru
cifixozib⁹ et derisoribus tam dulciter
orauit dicēs Pater ignosce illis qz ne
sciūt qd̄ faciūt. Scdm̄ alios vō hec in
dumētā quozdā armorū dei et x̄pi rep̄
sentat̄ insignia Sup̄humeralē rep̄ntat

cooptoꝝ quo iudei faciē xp̄i vel auer-
runt dicentes. *Propheꝝa nobis xp̄e. quis est q̄te percussit Math. xxvi.* Alba
vō rep̄ntat vestē albam. qua herodes
xp̄m induit et illuſit *Luc. xxiiij.* q̄ vestis
creditur ſtaturā xp̄i exceſſiſſe. et eum
in grefſu impediuiſſe. et ſic ſepius p̄ im-
petū iudeoꝝ corruiſſe qd̄ nunc figurat
alba. lōge ſtaturā ſacerdotis excedēs
anteq̄ ligat̄. Sed cingulū ſeu zona re-
p̄ſentat flagellū quo pylat⁹ xp̄m ceci-
dit *Joh. xix.* Stola vō rep̄ntat illam li-
gaturā q̄ xp̄c ligat⁹ fuit ad columnam
Manipul⁹ rep̄ntat funē quo xp̄c liga-
tus fuit q̄n̄ a iudeis p̄io p̄hēdebat̄
vt d̄r Joh. xvij. Comp̄hendit̄ iēſum
et ligauerūt eū. *Laſua* vero ſignificat
veſtimentū purpureū quo milites cir-
cūdederūt iēſum *Joh. xix.* Allegorice
aut̄ veſtes ſacerdotales generaliter lo-
quēdo ſignificāt vtutes q̄bus ſacerdo-
tes d̄nt ornari *Juxta illud p̄pheticum*
Sacerdotes tui induant̄ iuſticia. Et ſi-
gnificāt ſp̄ūalia arma q̄b⁹ ſacerdotes
armari d̄nt p̄tra ſp̄ūales nequicias pu-
gnaturi. *De quib⁹ armaturis di. apls.*
ad Ephe. vlti. *Induite vos armatura*
dei. vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias
dyaboli. *State* igiſ ſuccincti lūbis in
veritate. *et induite loriceā iuſticie et cal-
ciate pedes i euāgelij pacis p̄paratiōe.*
In oibus ſumētes ſcutum fidei in quo
poſſitis oīa tela ignea neq̄ſſimi hoſtis
extinguere et galeā ſalutis aſſumite et
gladiū ſp̄is qd̄ eſt verbū dei. *Prouis*
deat ergo diligēter ep̄s. et attēdat ſtu-
dioſe ſacerdos. vt ſignū ſine ſignato ſi-
ferat ne veſtes ſine vtute portet ne for-
te ſit ſilis ſepulcro foras dealbato int⁹
vō omni ſpurcicia pleno. q̄ſ quis ſacer-
dos induimētis ornat̄ et honeſtis mori-
bus nō induit. q̄to venerabilior appa-

rēt hoīb⁹ tāto reddiſ indignior apud
deū. *Pontificale* itaq̄ et ſacerdotale
gliaz iam nō honor p̄mēdat veſtū. ſed
ſplendor aīaz q̄m̄ et illa q̄ quondā ab
tuitib⁹ blandiebant̄. ea poti⁹ q̄ in ip̄is
intelligēda. erāt poſcebāt. Et quidq̄
illa velamia i fulgore auri i nitore gem-
marū et mltimodi opis varietate ſigni-
ficabāt. hec oīa in actibus ſacerdotū et
morib⁹ eluceſcāt. *Dec Innocenti⁹* et
rōnale diuinorū. *Scdm tropologiam*
vō magis ſp̄ealiter loquēdo ſacer ha-
bit⁹ ſacerdotalis ſignificat̄ q̄lis eſſe de-
beat ſacerdos celebratur⁹ *Imict⁹* em̄
ſuphumerali quo caput velatur et hu-
meri circūquaq̄ p̄tegūtur ſignificat qd̄
ſacerdos in mēte ſua d̄z h̄re firmū. p̄po-
ſitū et fidele. exequēdi volūtate dei ſa-
croſanctū miſteriū p̄ ſanctificatione
populi offerēdi p̄ſertim in hoc ope ne-
ceſſario ſaluti aīe vt intēdat immolare
deo rogare p̄ p̄lo p̄ſecrare et p̄ficere
corp⁹ xp̄i et oibus p̄ficere qd̄ p̄municāt
eti tali p̄poſito firmiter p̄manere deſi-
derāt *Doc em̄ eſt caput velare ſancti-*
ficatiōis fructū intēdere et q̄rere ſcdm
ordinē diuīe volūtatis. *Sicut em̄ ca-*
put oīb⁹ mēbris corpis p̄ncipat̄ ſic
mētis int̄ctio cunctis opibus d̄natur.
Quī int̄ctio iudicat hoīem et talē exhi-
bet iudicio. q̄lis fuerat. intentio q̄ p̄ ca-
put deſignat̄ ſm̄ expoſitiōez b. Berni.
ſup illud dictū euangely. vinge caput
tū et faciē tuā laua. *Sed qd̄ ſuphume-*
rāle humeris circūquaq̄ coextēditur.
p̄ hoc ſcdm innocentiū fortitudo opm̄
d̄ſignatur. *Numeri* quippe fortes ſunt
ad opa pagenda iuxta illud p̄ſarche
iacob. *Suppoſuit humeros ſuos ad*
portandū. et fact⁹ eſt tributis ſeruiens
Sacerdos vō nō d̄ct ocioſus exiſtere
ſz bonis opibus quotidie int̄udare ſm̄

qd dicit aplis ad thymo. Labora sicut
 bonus miles iesu xpi. In singulis em pa-
 cienter se heat. vt sic in pacia sua possu-
 deat aiam sua. Habz etiā sup humerale
 duas cordulas. qbus an pectus ligat:
 7 hec significant intētionē 7 finē. qbus
 opus informandū est. ne fiat opus in fer-
 mento malicie 7 neqcie. s; in azimis sin-
 ceritatis 7 veritatis. s. ad Lox. v. De
 inde sacerdos albā induit. que vt plu-
 rimum est de bisso vl' de tela candida in
 signū h^o. qd sacerdotes debēt hēre cor-
 castū seu innocentia vite iuxta illud ec-
 clesiastici. x. v. Omni tpe vestimēta tua
 cādida sint. Sicut em bisso vl' tela. cā-
 dozem qz nō habz ex natura. s; ex mul-
 tis tūstōib^o arita. p artem adqrit sic et
 caro hoīs. mūditiā seu castitatē quam
 nō obtinet a natura. multis castigatiōi-
 bus macerata sortit^o p grāz. Tū sacer-
 dos fm aplm. castiget corp^o suū. 7 iher-
 uiturē redigat. ne forte cū alijs pōica-
 uerit ipse reprobus fiat. Deinde sacerdos
 cingulo seu zona cingit. qua alba corpi
 coartat. 7 tūc a lumbis pcingit. vt ca-
 stitas 7 mūditiā p albā dsignata nullis
 stimulis dissoluat. fm illud luc. xij. Sit
 lū. vti pcin. In lūbis em luxuria dñat
 Sicut dñs de dyabolo ait. Tūc^o eius
 in lumbis eius. 7 fortitudo i vmbilico
 ventris eius. Job. xl. Debent g lumbi
 sacerdotis pcingi p continentia. 7 succin-
 gi p abstinentia. Tū greg. Lūbos pre-
 cingim^o. dū carnis luxuria p continentia
 coartamus. Sedm alios vō cingulū
 quo alba corpi coartat. significat qd
 sacerdos debet hēre iusticia opis. cingē-
 tem 7 munientē castitatē ei^o. vt iusticia
 seruata in ope p̄mendet puritatē sua
 tam in castitate. Qm vt dicit gregorius.
 Castitas modica ē sine bono ope. nec

bonū opus aliqd est sine castitate. P
 hoc sacerdos stola q leue 7 suauē iugū
 domini significat. sup collum suum im-
 ponit. vt iugum domini se suscepisse d
 monstret. Tū cum sacerdotes stola sus-
 cepit epūs dicit. Accipite iugum dñi
 Iugū em dñi suauē est 7 onus ei^o leuē.
 Suauē in prosperis. leuē in aduersis.
 Quā stolam sacerdos sibi cū osculo im-
 ponit. ad denotandū desiderū quo se
 huic iugo subiecit. Ista stola p anterio-
 rā descendēs. dextz 7 sinistrz adornat.
 qz p arma iusticie. a dextris 7 a sinistris
 id est in aduersis 7 in p̄speris. sacerdos
 debet esse munit^o. s; ne eleuetur in p̄-
 speris. 7 ne frāgatur in aduersis. Debz
 etiam sacerdos mediante stola. ceru-
 cem p̄ter 7 vtrūq; humerū. in signum
 crucis in suo pectore preparare. Si qd
 autē aliter egerit. excommunicatiōi sub-
 iaceat. Et hoc fit idō vt sacerdos se do-
 minice passionis memoriā. in mente de-
 signet habere sine qua hoc sacrificiū.
 in memoriā dominice passionis institu-
 tum. non liceat offerre: vt sic imitator
 dominice passionis. mundum sibi cru-
 cifixum. et se mundo crucifixum exhi-
 beat. Crucem portat in corpore per
 penam abstinentie. crucem portat in
 corde credendo in se danna infirmita-
 tis aliene. Insuper stola a pectore vl'
 qz ad gēua protenditur. vt sacerdos
 tem mitem corde. et humilem esse in o-
 pere extra obere insinuet. iuxta dictū
 saluatoris Math. x. Discite a me quia
 mitis sum 7 humilis corde. Deinde sa-
 cerdos manipulum in sinistrum bra-
 chium ponit. quasi captus detentusq;
 ne malicia mutet intellectum eius. e t
 ne dēcipiat aiaz ei^o. s; ut tiorē di a malo
 coartat^o. etiā diuino amore cohibeat

eius affectus ne transeat in sinistra consensum et perdat iusticie fructum et sinistra maledictionis se reddat obnoxium. Secundum alios vero manipulus penitentiam designat. qua labes et quotidiana excessus et vicia humane perversitatis extinguuntur. Et cum hoc manipulus sacerdotem amonet habere vigilantiam in opere. ne quodam torpore et tedio ipsius animus reddat. ad agenda accidiosus. Etiam per manipulum primorum retributio designat. in illud. *Uenientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Et sinistrum brachium cui imponitur manipulus vitam presentem figurat. ut quidquid laboris et cure sacerdos pro populo in caritate in hac vita pegerit. pro his in futura patria secundum propriam mercedem recipiat retributionem. quam opera illorum sequuntur illos. Postremo super omnes vestes casula a sacerdote induitur significans caritatem sine qua sacerdos est quasi es sonans et cymbalum tinniens. Et recte caritas per casulam designatur. quia sicut casula operit cetera indumenta. sic caritas operit multitudinem peccatorum. ut habetur *Jaco. ult.* Et sicut hec vestis cetera vestimenta in se includit et continet. sic preceptum caritatis omnia scripta legis et prophetarum includit ut dominus dixit. *In hac pendet tota lex et prophete.* Super quo beatus Augustinus dicit. *Hic tenet quod latet et quod patet in divinis codicibus qui caritatem servat in moribus.* De hac caritate apostolus ad corinthios tertium. sic dicit. *Adhuc excellentiore via demonstrabo vobis. Nam si linguis hominum loquar et angelorum. caritatem autem non habeam factus sum sicut es sonans et cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam. ita ut nouerim omnia misteria et omnem scientiam et si habuero omnem fidem ita ut montes*

transferam caritatem autem non habeam nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. et si tradidero corpus meum ita ut ardeam caritatem autem non habeam. nihil mihi prodest. *Hec si quis viderem caritas est vestis nuptialis.* De qua dicit dominus in euangelio. *Amice quomodo huc intrasti non habes vestem nuptialem.* Casula est lata. cuius latitudo latitudinem caritatis significat quam amicum in deum dirigit. et propter deum hostem non excludit. Propterea mandatorum dei finis. et legis plenitudo caritas. non immerito nuncupatur. teste propheta *ps. cxviii.* sic in quiete. *Deus consummationis vidi finem latum mandatum tuum nimis.* Item casula in extensione brachiorum in anteriorem et posteriori parte dividitur. pro quod duo brachia caritatis designant scilicet erga deum et erga proximum. Unde dominus precepit. *Diliges dominus deum tuum ex toto corde tuo et proximum tuum sicut teipsum.* Ex dictis patet. scilicet esse indumenta sacerdotis quibus in officio misse se consuevit exornare. quare autem hec indumenta portat. Dicendum quod hoc est ratione officii pertinentis ad sacerdotem quia sacerdos habet alios cathecizare quod amictus significat habet baptizare quod alba significat habet predicare. quod manipulus significat habet ligare quod cingulus significat habet absolueret. quod stola repunitur. et hoc consecrare quod stola significat. Et est sciendum quod indumenta ministrorum significant ydoneitatem que in eis requiritur. ad tractandum divina et quia quedam sunt que in omnibus requiruntur et quedam requiruntur solum in superioribus quam non exagunt ab inferioribus ideo quedam vestes sunt omnibus ministris communes quedam superioribus tantum. Omnibus enim ministris competit amictus pro quod significatur fortitudo ad divina

f. i.

officia exequenda. Similiter alba que significat puritatem vite. et cingulum quod significat reprehensionem carnis. Sed sub dyaconus ulterius portat manipulum quo significat abstergio minimarum culparum quia quasi sudarium portatur quia ipse primo admittitur ad sacra tractanda. Item portat tunicam strictam que significat doctrinam christi. quia ipse ad doctrinam nove legis annunciandum ordinatur. Dyaconus autem ultra hoc habet stolum in sinistro humero. in signum cuius applicat ad ministerium in ipsis sacramentis. Sacerdoti autem in utroque humero stola imponitur. ut ostendat plenam potestatem dispensandi sacramenta id est stola descendit usque ad inferiora. Habet etiam casulam que significat caritatem quia sacramentum consecrat caritatis scilicet eucharistia. Sed episcopi ultra illa habent novam ornamenta. scilicet caligas. sandalia. succinctorium. mitram. dalmaticam. tunicam. cyrotecas. anulum et baculum. quia novem sunt que episcopi ultra simplices sacerdotes. scilicet ordinare virginem benedicere. basilicas dedicare. clericos disponere. synodos celebrare. christum conficere. vestes et vasa consecrare. ac confirmare. Per caligas significatur rectitudo gressuum. Per sandalia que pedes tegunt significat preceptum terrenorum. Per succinctorium quo stola ligatur cum alba significat amor societatis. Per tunicam perseverantiam. quia ioseph tunicam talaris legit habuisse per quam significat extremitas vite. Per dalmaticam significat largitas in operibus misericordie. Per cyrotecas designat cautela in opere ita quod sic opus faciat in publico quod intentio maneat in occulto. Per mitram scilicet utriusque testamenti designat id est duo cornua habet. Per baculum cura pastoralis qua debet corrigere vagos quod signifi-

cat curitas baculi et pungere lentos seu tepidos quod significat stimulus in pede de baculi. versus. Corrige sustenta itumula vagos morbida lenta. Per anulum sacramentum fidei designat. quia ecclesia christo desponsatur. Ipsi enim sunt in ecclesia loco christi. Ultra hoc archiepiscopi ad huc habent pallium insignem privilegiate potestatis quod significat torquem auream quam solebant legitime certantes accipere. Ultra autem sacre vestes reficiuntur quia rumpuntur ita ut de novo non sit opus eas consecrare. videtur bernardus in glo. super ca. Quid in duobus. ex. de pse. eccie. Et dicitur quod filium vel pannum non consecrat per apponi consecrati. nec est opus nova consecratione consecrari. Et alanus dicit. quod quodiam remanet forma sacre vestis ea iterato consecrari non oportet licet per presbiteros reficiatur. Secus autem si forma saluetur vel mutatur. huic concordat hostiensis in glo. ca. pallegato. Quid autem agendum sit quia vetustate sunt consumpta. videtur ad alios usus sunt revertenda. de hoc dicitur in capitulo sequenti.

Capitulum secundum De instrumentis ad officium missae requisitis

Instrumenta concurrentia ad officium missae pagendum. sunt plura scilicet domus vel ecclesia altare calix corpale et lumen. Et de his quibus aliquiter dicitur sic tractatu precedenti. tamen aliqua in speciali de his sunt dicenda. Et primo de ecclesia. Unde dico quod missa non debet celebrari nisi in ecclesia consecrata si fieri potest vel saltem in altari consecrato. vel si hec non habent. tunc ad minus habeat parva tabula consecrata. In necessitate tamen missa celebrari potest in tentorijs scilicet in itinere vel in exercitu honesto dummodo tamen habeatur ibi parva tabula ut dictum est et

cetera instrumenta seu ornamenta necessaria. De p̄se. dis. i. ca. Concedimus. et c. Missa. Debet etiam missa celebrari supra terram solidam. et nō in mari/vel in fluminibus tempestate imminente ne fieret sanguinis effusio v̄l corporis x̄pi indebita motio. Potest tñ in troitus misse ibi dici. Debet aut̄ ecclesia p̄pter quattuor cōsecrari. Primo propter reuerentiam illius qui realiter in hoc sacramento continet̄. de p̄se. dis. i. Ecclesiar̄ cōsecrationē. Secundo propter h̄mōi loci efficaciam qz in templo antique legis erat aliqua virtus. vt habet̄. ij. macha. iij. Nō minus ergo in ecclesijs Tertio p̄pter angeloz frequentiam et demonij terrorem et exclusionē Quarto p̄pter informatiōem deuotorum. qui perpendere debent ea q̄ materialiter agunt̄ sp̄sualiter in se cōpleri. Quantū ad altare dico. qz quattuor sunt eius conditiones. Primo qz sit lapideum. et hoc propter tria. Primo/ propter x̄pi sepulcri lapidei representatiōem Sec̄do p̄pter ip̄ius x̄pi significatiōem qz altare significat x̄pm qui petre comparatur. j. ad cor. iij. Petra aut̄ erat x̄pc Tertio propter materie v̄ditōne qz cōmunis est et v̄biqz inuenit̄ Sec̄da cōditio est qz debet esse p̄secratum qz eius p̄secratio significat consecratiōem x̄pi. De qua psalmista. Unxit te deus deo tuus oleo leticie. Ps̄. xliij. Tertia cōditio qz debet esse compositum ex lapide. et structura vel capsula quadam et significat v̄nionē diuine nature et h̄iane Quarta v̄ditio qz sit integrum et nō motū De fractura tñ est distinguendū qz aut̄ est enormis. et tñc consecrari debet. aut̄ est modica et iuxta extremitates. et tñc non debet cōsecrari. Sed de motione est

sciendū qz si lapis motus fuerit de capsula sua. tñc cōsecrari debet. qz consecratiō fit in cōiunctiōe lapidis et structure Et ideo dicunt quidam qz altare portatile si amotum fuerit a ligno seu a capsula tunc cōsecrandum est. Hoc credo intelligendū qñ lapis est simul consecratus cum ligno. si aut̄ esset consecratus p̄ se vt fiebat antiquitus non esset bis consecrandū sc̄dm quosdam. Quantū ad calicē qualis esse debeat/ sciendū qz debet esse aureus vel argenteus vel ad min⁹ stanne⁹ et hoc p̄pter eoz puritatē et soliditatē Nō aut̄ debz esse de cupro vel de ferro. qz hec duo rubiginē cōtrahūt nec ex ere aut auri calco qz etiā rubiginant̄ et ad fomitū inducunt. Nec de vitro aut cristallo. p̄pter fragibilitatē qz de facili frāgūt̄ Nec de lapide p̄pter ineptitudinē materie. Nec de ligno qz porousum est et posset in poris de sanguine x̄pi aliquis remanere De hac materia h̄et de p̄se. dis. i. Quantū ad corpale diceudū est. qz debet esse de panno lineo m̄do Cñ in epla siluestri pape de p̄se. dis. i. ca. Cōsilio. d̄r Cōsilio oim statuum⁹ vt sacrificiū altaris nō de serico p̄ano / aut tincto quis q̄ celebrare p̄sumat sed in puro lineo ab ep̄o p̄secrato sicut corpus x̄pi in sindone m̄da et linea sepultū fuit Et hoc p̄petit significatiōe qz sicut talis pann⁹ multis t̄n̄sōibus et percussōib⁹ parat̄ sic etiā x̄pc m̄ta et plurima sustinuit in hac vita. Sed dubiū ē qd̄ agendū est de lignis eccie p̄secrate et de sacris p̄anis qñ antiquant̄ Dicēdū qz ligna eccie p̄secrate p̄nt poni in aliā ecciam v̄l in alio loco honesto v̄l vsu sibi puta in ca. dormitorio l̄ refectorio. vt di. glo. s. ca. ligna. de p̄se. di. j. et n̄ d̄nt poni in coquina l̄ in vineis aut h̄mōi

De panis aut sicut sunt pallée altaris
 cortine eccie. vestimenta ministrorum
 siue sacra vasa. nō debent conuerti in
 vsum laicorū vel ad apphanos vsus. s; si
 aliqua vestimēta sacra vel panni sint
 vetustate consumpta/ debent cōburi.
 et cineres recondi sub baptisterio. v; in
 pariete eccie. aut alio loco tuto. ne
 ab incedentiū pedibus scylent. De
 lumine vero dicit Hostiū. q; sine lumi
 ne non debeat missa celebrari. Vñ Le
 uitici. vi. ca. Ignis in altari meo semp
 ardebit. Lū ratio est. q; ille ibi sacra
 mentaliter existit. qui de seipso dixit.
 Joh. viij. Ego sum lux mundi. Et de
 quo sine on Luc. j. Lumen ad reuelati
 onem gentium. et gloriā plebis tue
 israel.

Incipit liber secundus

Expeditus per dei gratia
 de prima parte/ seu de
 primo libro huius to
 tus laboris/ sc; de qui
 busdam pcedentibus et
 disponentibus/ ad dominici corporis
 tractatiōem et sumptiōem/ et de ipso
 sacramento corporis xpi scdm se. et de
 ipa missa in generali/ que omnia pro
 hemialiter seu introductorie sunt pre
 libata. iam qntum ad librum secundū.
 officium misse in se et in suis partibus si
 gillatim. et diuisim/ vna cum gestibus
 sacerdotis/ restat declarandū. quibus
 expositis et declaratis/ clare appare
 bit que sint perāciencia sacramentum
 corporis xpi. Et q; officium misse scdm
 quosdam tm in tres partes diuiditur.
 sc; in partem preparatoriā. instructori

am. et oblatoriam. Pars instructoria
 incipit ab epistola. et terminat in offer
 torio. Et pars antecedens epistolā est
 preparatoria. Oblatoria vero pars in
 cipit in offeritorio. et terminat in fine
 misse Ideo illam diuisionem causa bre
 uitatis sequēdo/ hunc librum secundū
 diuidam in tres tractatus Quorū pri
 mus erit de parte preparatoria Secū
 dus de instructoria. Tercius de obla
 toria. Tractat^{us} primus xi. ca. continebit.
 De debita ministri dispositiōe et eius
 preparatiōe capitulū primū
 De introitus allegorica et etiam tro
 pologica significatiōe caplin scdm.
 De laude sancte trinitatis/ sc; gloriā
 patri capitulū terciū
 De accessu altaris capitulū quartum.
 De osculo altaris et de signo crucis.
 capitulum quintum.
 De translatiōe ad dexteram partem
 altaris et de libri apertione ca. sextum
 De Kyrieleyson caplin septimū.
 De cantu angelico/ sc; gloriā in excel
 sis et de eius^{us} expositiōe. et quare in missa
 beate virginis in hoc cantico interpo
 nitur/ spiritus et alme orphanorum.
 capitulum octauum
 Quare non semper canitur gloriā in
 excelsis caplin nonum
 De salutatione sacerdotis scilicet. do
 minus vobiscum et de collecta capitu
 lum decimū
 De numero collectarum et de conclu
 sione earundem capitulū vndecimū